

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1926.

Andra kammaren.

Nr 24.

Lördagen den 10 april.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Föredrogos var för sig och hänvisades till statsutskottet de på kammarens bord liggande motionerna nr 429 av herr *Bernström m. fl.* och nr 430 av herr *Wagnsson*.

§ 2.

Bevillningsutskottets härfå föredragna betänkande nr 35 bordlades åter.

§ 3.

Föredrogos vart för sig:

konstitutionsutskottets utlåtande, nr 21, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande av möjlighet för kyrkliga kommuner att införa kyrkofullmäktige m. m.; och

statsutskottets utlåtande, nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beviljande av lån till aktiebolaget svenska amerikalinjen för anskaffande av fartyg till uppehållande av bolagets regelbundna ångbåtsförbindelse mellan Sveriges och Amerikas Förenta Stater.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 4.

Till avgörande företogs nu statsutskottets utlåtande, nr 75, i anledning av Kungl. Maj:ts under fjärde huvudtiteln gjorda framställning i fråga om kostnaden för förläggning av skeppsgossar till Nya Varvet.

*Ang.
kostnaden för
förläggning av
skeppsgossar
till
Nya Varvet.*

I den till riksdagen avlätna den 7 januari 1926 dagtecknade propositionen angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1926—1927 hade Kungl. Maj:t under fjärde huvudtiteln (punkten 108 av det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet över försvarsärenden för samma dag) föreslagit riksdagen medgiva, att av de utav 1925 års riksdag för omändring av f. d. pansarskeppen Göta och Thule till logementsfartyg till förfogande ställda medel finge tagas i anspråk ett belopp av högst 77,000 kronor för verkställande av vissa för skeppsgosseförläggning å Nya Varvet erforderliga tillbyggnads-, ändrings- och reparationsarbeten.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

a) avslå Kungl. Maj:ts framställning om disponerande av visst belopp för verkställande av vissa för skeppsgosseförläggning å Nya Varvet erforderliga tillbyggnads-, ändrings- och reparationsarbeten; och

Andra kammarens protokoll 1926. Nr 24.

Ang.
kostnaden för
förläggning av
skeppsgossar
till

Nya Varvet.
(Forts.)

b) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa en allsidig utredning av frågan om skeppsgosselekarens i Marstrand blivande förläggning ävensom för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Vid utlåtandet var emellertid fogad reservation av herrar *Lindblad*, *Oscar Olsson*, *Asplund*, *Anderson* i Råstock, *Jansson* i Falun, *Kristensson* i Göteborg, *Jönsson* i Revinge, *Andersson* i Prästbol och *Eriksson* i Stockholm, vilka ansett att utskottet bort tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag.

Sedan utskottets hemställen föredragits, anförde:

Herr **Kristensson** i Göteborg: Herr talman! Här föreligger åter en kungl. proposition, som avstyrkts av vederbörande utskott. Detta avstyrkande förefaller så mycket egendomligare, som föregående års riksdag skrev och begärde en utredning, huruvida icke en viss sak kunde ordnas just på det sätt, som här framlägges i år; och nu föreslår statsutskottet det oaktat, att Kungl. Maj:ts förslag, som bygger på riksdagens år 1925 uttalade önskan och direktiv, måtte avslås.

Det förhåller sig så, att försvarsutskottet i fjol önskade en närmare utredning om skeppsgosselekarens i Marstrand förläggning. Utskottet pekade därvid särskilt på Nya Varvet som en fördelaktigare förläggningsort än Marstrand. Kungl. Maj:t uppdrog sedermera åt marinförvaltningen och chefen för marin-staben att verkställa denna undersökning, och båda dessa myndigheter, som ju äro bland de högsta inom flottan, voro fullkomligt eniga om att Nya Varvet vore en lämplig förläggningsort.

Nu är kanske bäst, att jag — eftersom Nya Varvet ligger invid Göteborg och jag representerar Göteborg i riksdagen — så gott först som sist förutskickar, att jag icke i denna sak förfäktar ett Göteborgsintresse. Herrarna må tro mig eller icke, men för Göteborgs stads ekonomi och utveckling spelar det verkligen icke den ringaste roll, om tvåhundra skeppspojar ligga förlagda ute vid Nya Varvet eller icke. Jag medger, att för en mindre ort som Marstrand kunna förhållandena givetvis te sig annorlunda och ha en viss inverkan på kommunalskatten; men i Göteborg torde så icke vara förhållandet.

Vad har nu utskottet anført som skäl för sitt avslagsyrkande? När man läser betänkan det här, så får man åtminstone klart för sig, att inte är det några nytillkomna omständigheter, som icke föregående år voro kända såväl av försvarsutskottet som av departementetschefen ävensom utav de sakkunniga myndigheter, som under mellantiden haft att utreda denna sak. Icke heller ha sådana nya mellanliggande omständigheter kommit i dagen vid den två timmars vandring, som utskottes första avdelning företagit på Nya Varvet, utan det var alltsammans saker, som man visste förut och förut hade prövat.

Här anför nu utskottet några få skäl mot de många, som äro anförda till förmån för denna förläggning. Det första skälet är, att man vid Nya Varvet skulle få en s. k. blandad förläggning, d. v. s. en förläggning av skeppsgossar och vuxet manskap, samt att föregående års riksdag uttalade sig däremot, då den avstyrkte vissa saker. Men för min del kan jag icke finna, att utskottets resonemang är riktigt. Man kan väl icke egentligen tala om en blandad förläggning, när det vid Nya Varvet, efter indragning av kustartillerikåren, icke kommer att finnas mer än 30 man stammanskap, alltså nätt och jämt så många, som räcka till för bevakning av detta stora område. Visserligen kommer att om sommaren dit förläggas en kontingent beväringar, men dessa komma icke i någon som helst beröring med skeppsgossarna, ty dessa ligga då ute på sjömanöver. Under de tider, då skeppsgossarna äro förlagda till Nya Älvsborg, finnes det icke mer än ett fåtal man för bevakningstjänst och vissa andra göro-

mål. Man kan väl icke tala om en blandad förläggning under sådana förhållanden. Därtill kommer, att meningen är, att skeppsgossekåren skulle förläggas till en särskild flygel, varigenom gossarna komma att bli avskilda från detta äldre manskap om 30 man, som man anser vara så förfärligt farliga i detta fall. Det enda gemensamma för dessa båda kategorier skulle då vara, att de på olika tider skulle äta i samma matsal. Jag har dock verkligen icke samma farhågor som den ärade utskottsmajoriteten, att denna omständighet skulle vara så förfärligt vådlig i moraliskt hänseende; men skulle så befinnas vara fallet, då finnas vid Nya Varvet så tillräckligt med stora utrymmen, både kaserner och salar, att man mycket väl kan låta pojkar äta i en sal och det äldre manskapet i en annan i fall möjligen någon moralisk förgiftning skulle åstadkommas, därest man hade samma lokal för ifrågavarande ändamål.

Utskottet säger vidare, att med hänsyn till att Nya Varvet ligger invid en storstad, så kan man icke gå in för en förläggning dit av skeppsgossar. Ja, denna omständighet har uppmärksamrats såväl av de sakkunniga myndigheter, som haft att utreda ärendet, som ock av gossarnas egna lärare, och man har då förslagit en hel del åtgärder mot eventuella faror i detta hänseende. Om herrarna vilja läsa vad som i detta avseende anförts dels av de sakkunniga och dels av departementschefen, så tror jag att det räcker till. För övrigt är detta skäl ett sådant, som gäller för varje skola beträffande ungdoms förläggning till en storstad. Men man har dock i allmänhet i fråga om undervisning icke tagit hänsyn till ett sådant skäl och alltså lagt våra skolor långt ute på landsbygden, så snart det gällt 15 å 16-åringar och dylika. Hur som helst förefaller det då, som om detta skäl här icke vore bärkraftigare än i fråga om övriga skolor.

Om jag sedan fortsätter i utskottets mycket torftiga motivering, så finner man, att ett ytterligare skäl för avslag är, att skollokalerna vid Nya Varvet icke vore lämpliga. Jag har försökt utfå litet närmare uppgifter, i vilka hänseenden de icke skulle så vara; men det är därvid ganska egendomligt, att såväl de personer, som ha pojkarnas uppfostran närmast om hand, som deras överordnade myndigheter verkligen kunna uttala sig som de göra och som återges här i den kungl. propositionen, eller att dessa lokaler äro för det ändamål, som här är i fråga, fullt lämpliga. Jag har då för min del fått som svar på denna fråga bl. a., att fönstren icke skulle vara placerade, såsom de pedagogiskt sett böra vara i en skollokal. De lära icke sitta precis på den sida, som sig borde, utan det kommer ljus in i lokalen från mer än ett håll. Nu undrar jag verkligen, om icke svensk skolungdom i allmänhet vore att gratulera, därest vi hade hunnit dithän, att skollokaler i gemen av den beskaffenhet, som här stå till buds, funnes överallt i vårt vidsträckta land.

Men då vi nu äro inne på uppfostrings- och undervisningssynpunkterna förefaller det, som om utskottet borde tagit någon hänsyn till vad just dessa myndigheter yttrat i denna sin utredning. De framhålla här, hurusom vid Nya Varvet finnas större möjligheter till övning i terräng och till idrott etc. I Marstrand finnes det däremot mycket begränsade utrymmen därvidlag. I Marstrand få pojkarna bo på ett logementsfartyg med ruten botten och där lukten dryper.

Nu förordar icke förty utskottet, att kåren fortfarande skall vara kvar där, tills man fått verkställa utredning om vad det kostar att förlägga kåren till någon annan plats än Nya Varvet. Det är egentligen det enda, som herrarna av majoriteten kunnat ena sig om. Var skeppsgossarna sedan en gång skola hamna, därom finnes det egentligen lika många meningar, som det finnes ledamöter i majoriteten. Sådan förläggningssorten nu är, få skeppsgossarna sällan eller aldrig se ett handelsfartyg, än mindre ett krigsfartyg, under det att rika tillfällen till studium i detta avseende erbjuda sig vid Nya Älvsborg. Där

*Ang.
kostnaden för
förläggning av
skeppsgossar
till
Nya Varvet.
(Forts.)*

*Ang.
kostnaden för
förläggning av
skeppsgossar
till
Nya Varvet.
(Forts.)*

finnas att bese icke blott färdigbyggda fartyg, utan vid de stora skeppsvarven invid Göteborg finnes också tillfälle att bese, hur fartyg av olika typer byggas och uppföras; och jag kan ej finna annat, än att det är ett betydligt pedagogiskt framsteg, om vid en skola möjlighet finnes att med levande bilder åskådliggöra undervisningen, något som icke kan ske i Marstrand, där fartygstyper endast kunna studeras medelst fotografier — ty så går det till för närvarande.

Men vad som för mig här verkar avgörande utöver det, att det för pojkar- nas egen skull är så betydligt bättre med förläggning till Nya Varvet, är den ekonomiska sidan av saken. Om den nuvarande försvarsministern hade lagt fram en proposition, som varit så dumt avfattad, att den medfört ökade kostnader för statsverket, kunde jag förstått ett avslag och begäran om ny utredning. Men då två av flottans högsta myndigheter sagt att förläggningen är lämplig, och då de ekonomiska skälen tala för denna förläggning, kan jag verkligen icke förstå detta avslagsyrkande och begäran om ny utredning, som majoriteten här kommit med. Om herrarna vilja närmare se på propositionen, så skola ni finna, att det kostar i omändringsarbeten vid Nya Älvsborg endast 77,000 kronor, under det föregående års riksdag anslog mer än dubbla beloppet för att kunna ändra ett pansarfartyg till logementsfartyg. Det gamla logementsfartyget Norrköping i Marstrand är nämligen från alla håll och kanter utdömt. Jag har heller icke hört mer än en enda, som sagt, att pojkarna verkligen skulle kunna vara kvar där; det var den man, som menade, att om man satte in en elektrisk fläkt, så skulle man kunna lappa ihop både den ruttna botten på fartyget och taga bort olägenheten för pojkarna att ha sin undervisning och exercis förlagda till fyra å fem ställen på denna ganska blåsig ort. En förläggning till Nya Varvet vore också ur den synpunkten ekonomiskt lämplig, att gemensam förvaltning för örlogsdepån och skeppsgossekåren med ty åtföljande reducering av ekonomi- och annan personal skulle kunna åstadkommas.

För det tredje är det i ekonomiskt hänseende fördelaktigare med denna förläggning till Älvsborg än till Marstrand däruti, att det s. k. sjötillägget kommer att bortfalla. För närvarande utgår sjötillägg, d. v. s. meravlöning till flottans personal i Marstrand med cirka 15,000 kronor om året, men dessa 15,000 kronor bortfalla, om förläggningen blir vid Nya Varvet. Nu ifrågasätter visserligen utskottet, huruvida denna sak är fullt klar. Men för min del sätter jag större tilltro till såväl marinförvaltningen och chefen för marinstaben som också till den personal, som står till departementschefens förfogande i försvarsdepartementet. Jag sätter den sakkunskapen högre än den sakkunskap, som legat bakom och dikterat detta utskottsutlåtande. Ty när alla dessa sakkunniga äro eniga därom, att tillägget skall bortfalla, så förefaller det, som om den saken borde vara klar. För övrigt är det Kungl. Maj:t, som har att utfärda grunderna för sjötillägget; och om jag icke är allt för illa under- rättad, så finnes det ett gammalt kungl. brev, beträffande vilket Kungl. Maj:t fortfarande har rätt att härvidlag vidtaga ändring så att de nuvarande förhållandena icke behöva gälla i tidernas evighet, även om det mot all förmodan och all sannolikhet skulle vara så, som utskottsmajoriteten påstått.

Men det är icke nog härmed, även andra ekonomiska besparingar för stats- verket skulle kunna göras vid en förläggning till Nya Varvet. Om man näm- ligen uträknar för de fem sista åren vad portionsersättningen utgjort å ena si- dan i Marstrand och å andra sidan vid Nya Varvet, så finner man, att por- tionsersättningen i ena fallet är högre än i det andra och även här till Nya Varvets förmån.

Det talades om i fjol, att det komme att kosta c:a 400,000 kronor för ny- byggnader och dylikt, om riksdagen går in för en förläggning av hela skepps- gossekåren till Karlskrona.

Vidare har jag sökt efterfråga, vad det möjligen skulle gå till, såsom här på sätt och vis också ifrågasattes av utskottsmajoriteten, att göra de ändrings- och nybyggnadsarbeten i Marstrand, vilka erfordras för att denna förläggning för pojkar skall bli sådan, att var och en, som har ansvar för densamma, verkligen också kan taga ansvaret, eller med andra ord, att förhållandena bli något så när rimliga; och man har sagt mig, att man i det fallet torde komma upp till en kostnad av inemot en halv miljon kronor. Jag upprepar, att vid en förläggning till Nya Varvet, där tomma kaserner, lokaler och kaserngårdar finnas att tillgå, behöves det endast 77.000 kronor i engångskostnader, för att denna förläggning skall bli fullt tillfredsställande enligt de militära myndigheternas egen utsago.

Man finner sålunda på en lång rad av punkter, att det är ekonomiskt sett ett gott förslag, som här lagts fram av Kungl. Maj:t. Men i alla fall går utskottet här på avslag. De skäl, som förebringats anser jag heller icke bärande, och jag förstår icke, hur man kommit dithän. Jag gissar, att det förhåller sig på det sätt, att ett litet Marstrandsintresse stuckit upp för att bibehålla förläggningen där; så har ett litet Karlskronaintresse gjort sig gällande, syftande till att om saken komme under förnyad omprövning, skulle det vara möjligt att få även denna kår flyttad ned till Karlskrona; så ha dessa två intressen slagit sig ihop med ett tredje, nämligen lusten att ge försvarsministern herr Per Albin Hansson ett litet nyp. Så har man till sist enat sig om avstyrkande av det förslag, som riksdagen föregående år begärde.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts proposition, då jag anser, att den utredning, som begärdes i fjol, nu är verkställd och till fyllest, samt att det sålunda icke föreligger anledning att nu begära en ny utredning.

Herr **Törnkvist** i Karlskrona: Herr talman! Min ärade företrädare på denna plats slutade sitt anförande på ett enligt min mening ganska olämpligt sätt. Jag vill därmed icke säga, att han motiverade sin ståndpunkt i övrigt lämpligt, ty han syntes komma ut för malören att bevisa för mycket och följaktligen intet alls. Jag vill framför allt bestämt protestera mot uttalandet, att i utskottets utlåtande skulle på någon punkt ligga instucken en lust att »komma åt Per Albin». Ett sådant påstående tror jag vi äro beredda att tillbakavisa allihop.

Ärendet är av den beskaffenhet, att det är i högsta grad malplacerat att lägga upp detsamma så vidlyftigt, som den föregående ärade talaren gjorde. Det är här helt enkelt fråga om en praktisk organisationsangelägenhet utan den ringaste politiska räckvidd. De tre punkter, som den föregående talaren radade upp i slutet av sitt anförande — den första marstrandsintresset, den andra karlskronaintresset och den tredje lusten att komma åt Per Albin — borde förvandlas till en kvartett genom att det tillägges det starka göteborgsintresse, som här nästan en halvtimme demonstrerats otvivelaktigt och otvetydigt.

Jag skall, herr talman, be att få angiva de saksäl, som dikterat utskottsmajoritetens och sålunda också min egen ståndpunkt.

Riksdagen avvisade i fjol på försvarsutskottets förslag varje tanke på att sammanföra till en förläggning skeppsgossar och äldre manskap. Det underströks, att detta var försvarsministerns mening att det alltid varit marinmyndigheternas mening och att det var ett enhälligt försvarsutskotts mening. Det blev vidare en enhällig riksdags mening. Redan på denna punkt, mina herrar, stupar förslaget om förläggning till Nya Varvet, därest riksdagen nämligen skall vara konsekvent. Det är utskottsmajoriteten, som handlar i örensstämmelse med riksdagens, försvarsutskottets, försvarsministerns och ma-

*Ang.
kostnaden för
förläggning av
skeppsgossar
till
Nya Varvet.
(Forts.)*

Ang.
kostnaden för
förläggning av
skeppsgossar
till
Nya Varvet.
(Forts.)

rinmyndigheternas uppfattning. Det går naturligtvis icke an att gentemot detta komma med gottköpsfraser om att det här endast är fråga om att skeppsgossarna skulle ligga tillsammans med en kontingent av endast 30 man. Riksdagen har icke gått in för en gradering av vad som skall kallas gemensam förläggning med äldre manskap, då man ju en gång för alla förklarat, att förläggningen skall omfatta skeppsgossar och ingenting annat. Acceptera vi teorien om, att man icke bör hysa några farhågor för ifrågavarande princip på den grund att det gäller en förläggning av äldre manskap om endast 30 man, kan man ett annat år vilja öka på antalet med ett 20-tal eller 30-tal. Enligt min mening bör man icke kompromissa på denna punkt, utan har man sagt, att någon gemensam förläggning av skeppsgossar och äldre manskap icke skall få förekomma, bör man hålla fast därvid.

Att riksdagen i fjol i skrivelse begärde, att man skulle undersöka Nya Varvets möjligheter i förevarande avseende, är vidare enligt min mening ej alls något skäl mot utskottets ståndpunkt. Den frågan bör nämligen ses så, att riksdagen önskade en undersökning, huruvida det kunde vara fördelaktigt ur ekonomisk synpunkt att förlägga ifrågavarande avdelning av skeppsgossekåren på annan plats än i Marstrand. Att man då förslagsvis vidrörde Nya Varvet, är endast en form eller ett uttryckssätt, som riksdagen ofta använder i liknande fall. Det heter nämligen uti ifrågavarande utskottsutlåtande vid föregående riksdag, att det syntes utskottet önskvärt, att en utredning verkställdes därom, huruvida icke en förläggning till »Nya Varvet eller eventuellt annan plats» kunde med utnyttjande av ledigblivna etablissement ifrågakomma. På grund av ordalagen »Nya Varvet eller eventuellt annan plats» har det icke förelegat någon förpliktelse för Kungl. Maj:t att inskränka sin utredning till att avse allenast Nya Varvet. Att Kungl. Maj:t gjort detta, är väl beroende på omständigheter, som jag icke känner till, men jag har fått den uppfattningen, under den beröring jag haft med frågan, att det varit marinförvaltningen, som visat sig synnerligen intresserad av att få den del av skeppsgossekåren, som ligger vid Marstrand, förlagd till Nya Varvet. Gentemot denna ståndpunkt vill jag framhålla följande. De samtal vi hade vid Nya Varvet med officerare och underofficerare gävo samstämmigt till resultat, att detta överhuvud taget vore den olämpligaste plats, som kunde uppsökas. Ett sådant intryck måste också var och en få, som objektivt och utan biavsikter vill undersöka platsens lämplighet för förläggning överhuvud taget. Jag har personligen fått det intrycket, att Nya Varvet är olämpligt för äldre manskap och att det sålunda är ännu olämpligare för yngre. Jag vill här icke i första hand ge mig in på att framlägga några moraliska skäl; jag anser Nya Varvet ur alla synpunkter olämpligt såsom förläggningsplats.

Ja, detta är helt enkelt skälen, som bestämt utskottet. Vi begära nu, att Kungl. Maj:t skall fortsätta den allsidiga undersökning, som riksdagen i fjol önskade och icke stanna allenast vid förslaget om Nya Varvet såsom förläggningsplats. En sådan undersökning har riksdagen alla skäl att begära, och hemställer därom riktar sig icke mot något håll.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag i förevarande ärende.

Häruti instämde herr *Olsson* i Blädinge.

Herr Holmgren: Herr talman! Det är ur sjömilitär synpunkt obestriddligen en fördel att ha en del av skeppsgossekåren förlagd till västkusten. Jag saknar anledning att i detta sammanhang närmare ange skälen därför utan nöjer mig att konstatera saken såsom ett faktum. Bland alla de platser på västkusten, som kunna komma i fråga för förläggning av en skeppsgossekår,

synes mig Marstrand givetvis vara att föredraga framför alla övriga, en uppfattning, som också på sin tid delades av såväl Kungl. Maj:ts som riksdagen, när för ungefär 20 år sedan förläggningen av skeppsgossekåren till Marstrand beslöts. Sedan den tiden ha ju gång på gång krav rests på att det provisorium, som för 20 år sedan inrättades, skulle övergå till att få permanent natur. Man har framställt krav på förbättring av anordningarna och på utvidgningar, men alla dessa krav ha måst åsidosättas till förmån för andra och betydelsefullare krav på statskassan, så att Marstrandsförläggningen, som på grund av sitt periferiska läge icke varit alltför mycket uppmärksammas av statsmakterna, faktiskt i närvarande stund befinner sig i ungefärligen samma skick som för 20 år sedan, när förläggningen kom till stånd.

Att detta förhållande måste ha menligt inverkat på skeppsgossarnas utbildning, är helt naturligt, och utan att för tillfället vara beredd att med några dokument eller siffror stödja mitt påstående, tror jag mig i alla fall kunna säga, att de som karlskrivas från skeppsgossekåren i Karlskrona visat sig vara genomsnittligt sett bättre än de som karlskrivits från Marstrand. Förhållandena i Marstrand kräva sålunda sedan länge rättelse i de hänseenden, vari de icke äro tillfredsställande. Jag vill bl. a. peka på den omständigheten, att skeppsgossarnas förläggning ombord på logementsfartyget är sådan, att det finnes knappa 50 cm. mellan varje koj. Detta betyder under normala förhållanden icke så mycket, ty tillgången på frisk luft är praktiskt taget obegränsad på fartyg, men för den händelse smittosamma sjukdomar uppträda, vilket ganska lätt händer bland pojkar, äro förhållandena alldeles olidliga. Hittills ha skeppsgossarna i Marstrand varit jämförelsevis förskonade från epidemier, utan just i dessa dagar har man konstaterat ett flertal fall av scharlakansfeber bland dem. När en sådan sjukdom yppas i en vanlig kasern, låser man bara in vederbörande i det logement, där sjukdomsfallet förekommit; där få de vara, de få sin mat och äro isolerade från de övriga. En sådan åtgärd kan man däremot icke vidtaga på logementsfartyget, såsom förläggningen där är anordnad. Man har i stället måst företaga en förflyttning upp till Marstrands fästning av de friska pojkarna, och bakom de tjocka murarna ligga pojkarna, utan sängar, på madrasser lagda på golvet. Det är klart, att detta går för en tid, men anordningen är icke till fyllest. Förläggningen i Marstrand var visserligen acceptabel sådana förhållandena voro för 20 år sedan, men tiden har runnit fort undan sedan dess, och vad som var försvarbart ur hygieniska och andra synpunkter vid den tiden är givetvis i våra dagar icke tillfredsställande.

Nu ha vederbörande myndigheter i anledning av försvarsutskottets antydan i föl gjort en undersökning om huruvida icke skeppsgossekåren skulle kunna förflyttas till Nya Varvet i Göteborg. Resultatet av denna undersökning ger vid handen, att enligt myndigheternas uppfattning en tillfredsställande förläggning därstädes skulle kunna åstadkommas för ett belopp av 77,000 kronor. Om man i stället använder dessa 77,000 kronor till förbättring av Marstrandsförläggningen, skulle den i alla fall aldrig kunna bliva lika gynnsam som förläggningen till Nya Varvet. Om jag sålunda bleve ställd inför alternativet: å ena sidan Kungl. Maj:ts förslag och å andra sidan Marstrandsförläggning med 77,000 kronor till förbättring av densamma, skulle jag obetingat ställa mig på Kungl. Maj:ts linje. Men riksdagen har ju icke att pröva denna fråga utslutande ur de sjömilitära förläggningssynpunkterna; riksdagen skall ju anlägga även andra synpunkter och främst de ekonomiska.

Marstrands stad har för att försäkra sig om ett för samhället så betydelsefullt skatteobjekt, som ifrågakvarnens avdelning av skeppsgossekåren utgör, offrat betydande belopp. Om nu Marstrandskåren flyttas till Nya Varvet så kommer givetvis att från Marstrands sida resas anspråk på skadestånd till

*Ang.
kostnaden för
förläggning av
skeppsgossar
till
Nya Varvet.
(Forts.)*

Ang.
kostnaden för
förläggning av
skeppsgossar
till
Nya Varvet.
(Forts.)

betydande belopp. Det är ju visserligen ännu för tidigt att yttra sig om vare sig till vilket belopp skadeståndskraven komma att uppgå eller till vilket belopp den summa kommer att belöpa sig, vilken såsom skäligen ersättning kommer att utbetalas till samhället i fråga, men jag vill i alla fall ifrågasätta, huruvida icke sistnämnda belopp plus de 77,000 kronor, Kungl. Maj:t nu föreslår riksdagen att bevilja för förbättring av anläggningen vid Nya Varvet, skulle kunna vara tillfyllest för att försätta Marstrandsförläggningen i ett tillfredsställande skick.

Det är emellertid icke heller tillräckligt utrett, huruvida icke en förläggning av hela skeppsgossekåren till Karlskrona eller annan ort på syd- eller ostkusten skulle kunna visa sig så fördelaktig, att den, oaktat det sjömilitära kravet på en förläggning till västkusten, vore att föredraga.

Under sådana omständigheter kan jag icke finna annat än att statsutskottets hemställan om en förnyad utredning är välgrundad.

Under den förberedande behandlingen av denna fråga inom statsutskottet framställdes starka invändningar mot en förläggning till Nya Varvet, invändningar, som även här i dag framförts och även blivit bemöta. Jag anser för min del, att även om dessa invändningar delvis äro riktiga, de likväl icke äro av sådan betydelse, att de böra vara utslagsgivande, när det gäller ett ståndpunktstagande till denna fråga. I övrigt har ju i den slutliga utformningen av utskottets betänkande åt dessa synpunkter icke heller givits större skärpa, än att Kungl. Maj:t kan vara fullt oförhindrad att vid en blivande utredning även pröva frågan, om Nya Varvet i jämförelse med andra platser är den bästa förläggningssort, som kan ifrågakomma. Principiellt blir ju också utredningen i så fall fullt allsidig, och riksdagen får lättare att kunna fatta ett klokt beslut.

Under uttalande av den förhoppningen, att en eventuell utredning skall kunna ske så snabbt, att frågan kan läggas fram till slutlig prövning redan för nästa års riksdag, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Med herr Holmgren förenade sig herr *Olsson* i Berg.

Herr **Jönsson** i Revinge: Herr talman, mina damer och herrar! Herr Törnkvist i Karlskrona har förklarar att han från alla synpunkter anser, att Nya Varvet är olämpligt såsom förläggningssort för skeppsgossekåren. Nu har jag ju den största respekt för nämnde ärade representants för flottans huvudstation sakkunskap, även då det gäller förläggning av skeppsgossar, men jag kan ändå icke komma ifrån att marinförvaltningen också måste tillmätas, om icke en fullt jämförlig, så åtminstone en viss grad av sakkunskap. Under sådana omständigheter tycker jag, att alldenstund riksdagen förra året skrev till Kungl. Maj:t och uttryckligen pekade på Nya Varvet som en eventuell förläggningssort för skeppsgossarna, ehuru man ju den gången varken i försvarsutskottet eller i riksdagen var omedveten om att det fortfarande, även sedan fästningen lagts i materialreserv, skulle hållas en mindre styrka därstädes, herr Törnkvist, precis lika väl som herr Kristensson, bevisar för mycket, när han försöker bevisa, att dessa 30 man äldre manskap, äro ett absolut oöverkomligt hinder för att förlägga skeppsgossekåren till Nya Varvet. Man måste ju under alla omständigheter ha vaktmanskap, eftersom skeppsgossarna icke själva kunna bestrida vakthållningen. Hur man än bär sig åt vid förläggning av skeppsgossarna, kan man aldrig komma ifrån att man måste ha en liten styrka av äldre manskap förlagd på samma ställe som dem. Hur man under sådana förhållanden skulle kunna undvika, att skeppsgossarna kommo i beröring med vaktmanskapet, det begriper jag icke. Det kan icke vara näm-

vårt farligare för skeppsgossarna, om vaktstyrkan består av t. ex. 30 man. än om den består av 20 man. Vaktmanskapet och skeppsgossarna skulle ju under alla förhållanden ha skilda förläggningar. Icke heller i Karlskrona lär det väl gå för sig att hindra, att skeppsgossarna komma i nära nog daglig beröring med äldre manskap från flottan. Jag kan för övrigt icke inse, att det skulle vara så farligt om skeppsgossarna komme i beröring med äldre och mera erfaret folk. Jag kan icke komma ifrån, att vid denna frågas behandling inom statsutskottet har hänsynen till det lilla Marstrand, som ju mycket väl kan behöva en förläggning, spelat in på ett sätt, som utövat ett olämpligt inflytande på frågans bedömande.

*Ang.
kostnaden för
förläggning av
skeppsgossar
till
Nya Varvet.
(Forts.)*

Med anledning av att riksdagen skrivit och begärt, att det skulle undersökas, huruvida det vore ekonomiskt fördelaktigare att förlägga skeppsgosseskåren i Marstrand till Nya Varvet, har en utredning verkställt. Ingen torde väl förneka, och allra minst försökte kommandör Holmgren att förneka, att den företagna undersökningen verkligen givit vid handen, att Nya Varvet absolut är att föredraga, ty för en kostnad av endast 77,000 kronor får man en mycket god förläggning för skeppsgossarna.

Vidkommande Marstrand som förläggningssort är härvidlag för det första vattenfrågan ett betänkligt minus. Det vatten, man har tillgång till i Marstrand, duger ju på grund av sin hårdhet icke ens att tvätta sig med. Faktum är, att i Marstrand åtminstone varje familj med självaktning dagligen hämtar sitt vattenförråd i mjölkflaskor från Göteborg. När utskottet reste från Göteborg till Marstrand fanns det ombord på båten en väldig massa vanliga mjölktransportkärl. Jag trodde naturligtvis, att det var mjölk, som förvarades i dessa kärl. Då jag frågade en besättningskarl, om Marstrandborna hämtade sin mjölk från Göteborg, fick jag emellertid till svar: »Nej, detta är vatten. Vattnet i Marstrand duger icke att begagnas vid matlagning. Det duger inte ens att använda till att koka ärter i. Därför måste Marstrandborna hämta vatten från Göteborg.» Skeppsgossarna måste dagligen segla till Koön efter vatten.

Då så är förhållandet, tycker jag verkligen man icke med fog kan påstå, att Marstrand är att föredraga såsom förläggningssort, och detta så mycket mindre som det gamla förläggningssartyget Norrköping måste anses vara i högsta grad olämpligt som logementsfartyg. Detta förhållande belystes ju alldeles nyss av herr Holmgren, som uttryckligen gjorde gällande att skulle man kosta 77,000 kronor på Marstrand, d. v. s. motsvarande summa, som omändringen av anläggningen Nya Varvet skulle gå till, skulle han utan tvekan föredraga Nya Varvet som förläggningssort.

Jag tror, att de sedliga hänsyn, som framhållits som det förnämsta hindret för en förläggning av skeppsgossarna till Nya Varvet, icke böra få utöva ett övervägande inflytande vid denna frågas avgörande, ty man har ju i alla fall vaktmanskap, och man bör väl kunna sörja för att man utestänger sådana element, med vilka det icke är önskvärt, att skeppsgossarna komma i beröring.

Jag anhåller sålunda, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Kristensson** i Göteborg: Herr talman! Herr Törnkvist i Karlskrona ondgjorde sig en smula över mitt första anförande, däri jag gav uttryck åt en stilla undran, huruvida icke här ett litet Karlskronaintresse och ett litet Marstrandshintresse — om medvetet eller omedvetet, lämnar jag helt och hållet därhän — ingått kompaniskap med ett tredje intresse, nämligen den alltid angenäma känslan av att få avslå en kungl. proposition, som den nuvarande försvarsministern framlagt. Omedelbart efter mig uppträdde icke en utan två representanter för Karlskrona stad och gävo enligt min mening ganska tydliga belägg på att åtminstone vad jag sålunda yttrat om det ena intresset nog icke var fullt så oriktigt.

Ang.
kostnaden för
förläggning av
skeppsgossar
till
Nya Varvet.
(Forts.)

Jag vill vidare nu konstatera, att, såvitt jag kan uppfatta det, ingen av de båda åsyftade talarna gick in på den ekonomiska sidan av saken, och det är ju dock den, som är huvudsaken. De ha icke kunnat bestrida, att den för statsverket billigaste förläggningen är den, som föreslås i Kungl Maj:ts proposition. Kommendör Holmgren har under debatten erkänt, hur dålig förläggningen i Marstrand för närvarande verkligen är, och de herrar, som något litet känna till, vad det kostar att rätta till så pass avsevärda missförhållanden, som dem, vilka råda vid nämnda förläggning, kunna förstå, att de engångskostnader, som skulle bli en följd av att skeppsgossekåren blir förlagd till Karlskrona, icke äro oväsentliga. Är det då verkligen skäl i, frågar jag nu, att i en tid, då vi utrymna den ena stora kasernen efter den andra, uppföra nya byggnader m. m. och omändra logementsfartyg, ehuru man förut har lokaler, som faktiskt stå tomma. Detta om byggnadsfrågan.

De båda ärade talarna kunde icke heller bestrida, att man genom en förläggning av skeppsgossarna till nya Älvsborg skulle göra en väsentlig årlig besparing. Det är först och främst 15,000 kronor för till personalen vid skeppsgossekåren i Marstrand utgående sjöstillägg. Vidare 9 öre per dag och matportion, och det gör ju en avsevärd summa det också. Dessutom inbesparas, på sätt framgår av från respektive myndigheter lämnade uppgifter, en hel del transportkostnader. Slutligen uppstår besparing därigenom, att man kan ha gemensam matinrättning och handräkning för skeppsgossarna och den lilla depå, som ligger förlagd till Älvsborg. En dylik sammanslagning medför en icke föraktlig besparing för statsverket. Jag tror icke, jag räknar för högt, om jag säger, att man genom en förläggning av skeppsgossarna till Nya Varvet årligen inbespar en summa, överstigande räntan på en miljon kronor.

Det statsfinansiella läget är verkligen icke så lysande, att man, ehuru det redan föreligger en utredning i frågan, verkställd av marinförvaltningen och chefen för marinstaben, skulle blott för att få en ny utredning underlåta att begagna möjligheten att inbespara ett så stort belopp. Det gäller ju, om riksdagen bifaller Kungl. Maj:ts förslag, endast en engångskostnad av 77,000 kronor, vilken engångskostnad kan sparas in på ett eller två år.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Herr **Törnkvist** i Karlskrona: Herr talman! Jag vill blott yttra några ord.

Man kan ju icke tillförlitligt bedöma den ekonomiska sidan av saken, som den siste ärade talaren i sitt anförande särskilt uppehöll sig vid, innan den av fjolårets riksdag förordade utredningen konsekvent blivit utförd. Utredningen skulle nämligen avse en undersökning rörande till vilken plats man lämpligen borde förlägga den del av skeppsgossekåren, som för närvarande vore förlagd till Marstrand. Utredning föreligger emellertid ännu blott rörande Nya Varvets lämplighet som förläggningsplats. Jag har redan förut yttrat, att jag ur alla synpunkter måste underkänna förslaget om Nya Varvets användande. — Jag måste uttala min mycket stora förvåning över den uppfattning, min ärade kamrat på Blekingebänken gjort sig till tolk för i fråga om kårens förläggning till Nya Varvet. Jag kan överhuvud taget icke förstå de sjömilitära synpunkter, som kunna förlikas med att skeppsgossekåren lägges in i denna veritabla sumphåla, som Nya Varvet faktiskt är efter sjömilitär uppfattning. — Det är icke fråga om att begära ny utredning utan det gäller endast en fortsatt utredning, avsedd att från alla synpunkter belösa förevarande fråga. Utredningen skulle sålunda icke blott röra Nya Varvet utan även andra platser.

Beträffande vaktmanskapet gäller, att skeppsgossekåren redan har vaktman-

skap, och skeppsgossarna behöva således inte flytta till Nya Varvet för att få dylikt manskap. Skeppsgossarnas vaktmanskap utgöras av gamla båtsmän, gamla farbröder, som följt kåren länge och som betrakta pojkarne snarare som sina egna söner än som ostyriga och bångstyriga piltar, som de skola hava uppsikt över. Detta vaktmanskap står ju på ett helt annat plan än det, som är förlagt till Nya Varvet från annat truppdrag och som har helt andra uppgifter.

*Ang.
kostnaden för
förläggning av
skeppsgossar
till
Nya Varvet.
(Forts.)*

Med dessa ord ber jag, herr talman, att fortfarande få yrka bifall till utskottets hemställan.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Hansson:** Herr talman! Det är självklart svårt för mig att uppträda i denna debatt, då jag av samma fråga varit bunden i första kammaren under hela den tid, debatten pågått här.

Jag kan emellertid icke underlåta att rikta en bestämd gensaga mot utskottets försök att göra gällande, att här icke skett en tillfredsställande utredning. Saken ligger till på det sättet, att Kungl. Maj:t i föl ifrågasatte en förläggning av skeppsgossekåren i Marstrand till Karlskrona. Detta förslag underkändes av utskottet och riksdagen, som begärde en förläggning tills vidare till Marstrand. Men samtidigt begärde man från riksdagens sida en undersökning, huruvida icke Nya Varvet kunde utnyttjas som förläggningsplats. Man pekade därvid på de lokaler, som vid försvarsbeslutets genomförande bleve lediga, men man hade också ett annat skäl för att göra just en sådan hänvisning, och det var, att ur rekryteringssynpunkt borde skeppsgossekåren lämpligen ha en förläggning på västkusten. Riksdagen uttryckte sig i dessa avseenden mycket bestämt, och Kungl. Maj:t har varit i sin fulla rätt att tolka riksdagens uttalande på det sätt, att man icke önskat utredning om en lämplig förläggningsort för skeppsgossekåren någonstades var som helst i landet utan en utredning rörande en lämplig förläggningsort på västkusten. Det är nämligen konstaterat, att rekryteringen av skeppsgossar i mycket hög grad sker från Göteborg och kringliggande områden, och man har ansett lämpligt, att för att kåren fortfarande skulle ha tillgång till denna rekrytering en förläggning borde finnas i trakten. Det var därför riksdagen icke ville följa Kungl. Maj:ts förslag att förlägga hela skeppsgossekåren till Karlskrona.

Det har alltså gällt att välja en lämplig förläggningsort på västkusten. Jag vet visserligen, att man inom statsutskottets första avdelning haft funderingar på Vaxholm och Färösund som förläggningsplats. I varje fall måste man väl medge, att om man vill behålla en förläggning på västkusten dessa platser icke erbjuda några fördelar framför Göteborg. Men det finns ännu en ståndpunkt, som går ut på att förlägga skeppsgossarna till Karlskrona. Det är naturligtvis herr Törnkvists ståndpunkt. Därmed vill jag icke hava sagt annat än att herr Törnkvist intar den ståndpunkten enbart av det skäl, att han anser, att Karlskrona är den bästa förläggningsplatsen för skeppsgossarna.

Kungl. Maj:t har emellertid utgått från att det gällde att undersöka, vilken plats på västkusten, som vore den bästa förläggningsorten. Det visade sig då, att det därvid fanns två möjligheter, Uddevalla och Göteborg, d. v. s. Nya Varvet. De myndigheter, chefen för marininstaben och marinförvaltningen, som haft hand om undersökningen, ha kommit till det resultatet att av dessa båda platser Uddevalla icke vore en lämplig förläggningsplats för skeppsgossekåren. Man har då inriktat sig på att undersöka, huruvida Nya Varvet vore att föredraga framför Marstrand och därvid har man av skäl, som äro mycket noggrant angivna i myndigheternas utredning, kommit till det resultatet, att Nya Varvet ur rekryteringssynpunkt, förläggningssynpunkt och övningssynpunkt erbjuder större fördelar än Marstrand och att de skäl av moralisk art,

Ang.
kostnaden för
förläggning av
skeppsgossar
till
Nya Varvet.
(Forts.)

som kunna anföras mot en förläggning till Nya Varvet icke äro av den betydelse, att de böra förhindra, att man utnyttjar de stora fördelar, som äro förknippade med en förläggning till Nya Varvet.

Liksom i första kammaren har naturligtvis i debatten i denna kammare gjorts ett stort nummer av att Kungl. Maj:t i fjolårets proposition uttalade sig mot en gemensam förläggning av skeppsgossar och äldre manskap. När man emellertid från utskottets sida försökt att göra detta till ett huvudargument mot Kungl. Maj:ts nu föreliggande förslag, så innebär detta, att utskottet klängt sig fast vid ett halmstrå. Ty här är icke alls fråga om en gemensam förläggning av samma art, som det skulle bli tal om i Karlskrona. Där har man en skeppsgossekasern som inrymmer den nuvarande skeppsgossekåren. Frågan var, om det kunde vara utrymme för ytterligare ett hundratal skeppsgossar i denna kasern eller om för en sådan tillökning det skulle bliva nödvändigt att företaga en påbyggnad av kasernen. Man drog sig för denna kostnad, och då undersökte man, om i de andra kasernerna fanns möjlighet att förlägga dessa skeppsgossar. Därvid kom man till det resultatet, att utrymme fanns. Men det skulle betyda, att skeppsgossarna lades in i en kasern, där äldre manskap till större antal än skeppsgossarna vore förlagda. Mot en sådan anordning hyste man betänkligheter.

Vid Nya Varvet skulle i en kasernlänga förläggas dels visst manskap från flottan, dels visst manskap från flygdepån och dels skeppsgossar. Det ligger sex byggnader i rad; den första byggnaden — nr 22 tror jag den har — skulle användas till förläggning av flottans manskap, omkring 30 man; den nästa skulle användas för flygdepån, men flygdepån har ingen förläggning där utom under sommaren, då skeppsgossarna befinna sig ute på havet med sina övningsfartyg; efter denna byggnad är det två byggnader för expeditjonslokaler, och bortom dessa skulle man sedan förlägga skeppsgossarna. Man kan väl av detta förstå, att detta är en helt annan sak än att i en kasern lägga in ett hundratal gossar, där förläggningen till övervägande del består av äldre manskap. Det är en helt annan sak än att dessa gossar ha tillfälle att ute på kaserngården träffa samman med ett trettiotal manskap av äldre årsklasser. Det finns självklart i senare fallet en helt annan möjlighet till övervakning av vad som förekommer, än vad som blir fallet vid en gemensam förläggning i en större kasern. Att åberopa vad Kungl. Maj:t på denna punkt sade i fjol är således ett försök att pressa ett skäl, som i och för sig kan vara riktigt, in på ett område, där det icke längre är tillämpligt.

Beträffande de moraliska vådorna av en förläggning i Göteborg kan jag naturligtvis icke underlåta att uttala min förvåning över, vilken oerhörd försämring tillståndet i Göteborg måste ha undergått på det sista året. Ty det bör konstateras, att det är riksdagen, som begärt en undersökning angående förläggningen till Nya Varvet, och att detta skett så sent som 1925. Funnos de moraliska vådorna icke 1925, eller visste icke riksdagen, vad den gjorde? Jag antar, att tillståndet icke på ett år kan ha avsevärt försämrats. Jag vill icke antaga, att riksdagen icke vet, vad den gör. Därför måste jag antaga att, om riksdagen 1925 ansett Nya Varvet lämpligt som förläggningsort, så bör riksdagen även i år vara av samma uppfattning. Det är alldeles klart, att förläggning till en storstad av skeppsgossarna kan innebära större moraliska vådor än förläggning till en småstad. Men det är också uppenbart att, där befälet är intresserat av pojkar och känner av många års erfarenhet precis de faror som lura, kunna genom lämpliga åtgärder en stor del av de faror, som sålunda kunna förefinnas bortelimineras. Och det skadar ju icke att göra det påpekandet också, att det har visat sig att just Marstrandspojkarna, som under hela sin skeppsgosseutbildning varit förlagda till en småstad, när de blivit karlskrivna och kommit till Stockholm och fått gott om pengar, mycket sna-

rare dukat under för storstadens frestelser än de, som fått sin utbildning på annat ställe. Denna sida av saken är kanske också värd beaktande.

Det är också rätt anmärkningsvärt att, under det riksdagen i fjol i enlighet med utskottets förslag utdömde det nuvarande logementsfartyget såsom olämplig förläggning och ville anvisa medel för iordningställande av ett nytt logementsfartyg, så går man nu från utskottets sida fram på den linjen, att detta gamla fartyg Norrköping mycket väl kan användas. Man har senast i första kammaren hävdadt denna upfattning, naturligtvis för att man skulle komma fram till det resultatet, att en fortsatt förläggning i Marstrand vore förenad med mindre kostnader än en förläggning i Nya Varvet.

Det är emellertid ett faktum, att Marstrand erbjuder en dålig förläggning å fartyg, att övningsmöjligheterna äro kringspidda, att lokalerna för skoländamål icke äro överdrivet bra, men att man på Nya Varvet får en god förläggning, goda övningsmöjligheter, och jag tror icke man skall kunna åberopa någon av de officerare, som haft hand om skeppsgossars utbildning, till stöd för en fortsatt förläggning i Marstrand, medan man däremot å deras sida är mycket angelägen att få en förläggning till Nya Varvet. Å andra sidan är jag övertygad om att man skall kunna åberopa åtskilliga kustartilleriofficerare mot förläggningen till Nya Varvet. Ty hos dessa dröjer ännu förhoppningen att de lokaler, som nu äro lediga för skeppsgossekåren, mycket snart åter skola behövas för ett utvidgat kustartilleri.

Herr **Törnkvist** i Karlskrona: Jag ber att få säga ytterligare några ord med anledning av det anförande, som nyss hållits av statsrådet och chefen för försvarsdepartementet.

Jag vill ännu en gång erinra om vad riksdagens skrivelse i fjol innebar. Det var, att utreda, »huruvida icke en förläggning till Nya Varvet eller eventuellt annan plats kunde med utnyttjande av ledigblivna etablissemang visa sig ur såväl ekonomiska som andra synpunkter fördelaktigare än förläggningen i Marstrand». Jag kan icke läsa ut detta på annat sätt, än att, om man kom till det resultatet, att det icke funnes någon annan förläggningsplats på västkusten fördelaktigare än Marstrand, så skulle man icke flytta.

Utskottsmajoriteten har den uppfattningen, att Nya Varvet icke är så fördelaktigt som Marstrand ur västkustsynpunkt. Därmed är icke sagt, att det icke finns väsentligt bättre förläggningsplatser än Marstrand. Men då det gäller västkusten, anser utskottet, att en tävlan mellan Marstrand och Nya Varvet utfaller till Marstrands fördel. På detta sätt betrakta vi utredningens resultat. Det är icke kategoriskt uttalat av riksdagen, att man skall flytta till Nya Varvet, det kunna vi åtminstone icke inse.

Jag vill vidare säga, att herr Törnkvists i Karlskrona ståndpunkt framgår av utskottsutlåtandet, och där står intet talat om Karlskrona, utan endast att jag biträtt den meningen, att kåren skall ligga kvar i Marstrand. Men, mina herrar, även förutsättningarna för förläggningen av skeppsgossekåren förskjutts i mån åren gå och erfarenhet samlas till erfarenhet. Den förskjutning, som inträtt, betingas därav att Marstrandskåren rekryteras i mycket liten, knappast någon nämnvärd grad från västkusten. Det har tvärtom verifierats inför statsutskottets ledamöter, att denna rekrytering förnämligast sker från Norrland och andra platser än västkusten. Man kan ju sålunda också ifrågasätta, huruvida det kan vara lämpligt att förläggningen över huvud är kvar på västkusten, och om icke lika gärna en förflyttning kan äga rum till ostkusten — jag vill icke alls härvid ifrågasätta Karlskrona, ty det är mig likgiltigt, om det skulle bli Karlskrona eller icke. Men jag vill i detta sammanhang säga, att den försvarsrevision, i vilken försvarsministern på sin tid satt, ju också haft frågan om skeppsgossarnas förläggning under behandling, och

*Ang.
kostnaden för
förläggning av
skeppsgossar
till
Nya Varvet.
(Forts.)*

Ang.
kostnaden för
förläggning av
skeppsgossar
till
Nya Varvet.
(Forts.)

denna revision kom till den uppfattningen, att det vore lämpligast att sammanföra skeppsgossarna till en och samma förläggning. Den meningens hävdar jag än i dag, att det är fördelaktigare att ett sådant sammanförande äger rum, och det är en sak, som man får taga upp i annat sammanhang.

Ja, herr talman, jag betraktar detta icke som något »halmstrå» att hänga sig upp på, att riksdagen i fjol uttalade sig mot en gemensam förläggning av skeppsgossar och äldre manskap. Jag håller fortfarande före, att riksdagen sade, att det icke var 20, 30 eller 40 man, som icke fick ifrågakomma, utan jag säger för min del det, att riksdagen sade: ingen samröre mellan skeppsgossar och äldre manskap.

Ja, det är detta, som jag velat ha ytterligare sagt som en replik, och jag ber att uttryckligen få försäkra statsrådet, att den ståndpunkt majoriteten har i dag, den är uteslutande saklig och objektiv och har inte det ringaste att skaffa med något annat än att vi anse, att en förläggning till Nya Varvet icke är lämplig. Är det nu så, att riksdagen kommer att träffa ett beslut i överensstämmelse med utskottets förslag, så är det ju, skulle jag vilja säga, försvarstusammottet i fjol, som i sin skrivelse om utredning inryckte det olyckliga ordet Nya Varvet, något som förmodligen varit bestämmande för att huvudsynpunkten lades just på denna plats, och det blir således riksdagens eget fel, att man kommit till detta resultat. Jag menar emellertid, att den omständigheten, att riksdagen skrev så, bör icke hindra oss från att fatta ett enligt mina synpunkter klokt beslut i denna fråga.

Jag ber att få vidhålla mitt yrkande.

Herr Kristensson i Göteborg: Herr talman! Endast ett par ord. Jag måste med anledning av vad min ärade vän herr Törnkvist i Karlskrona i sitt senaste yttrande försäkrade, nämligen att det i utskottets utlåtande icke stod ett enda ord om Karlskrona, be att få erinra om följande passus i utlåtandet: »Därest emellertid en blivande utredning skulle visa, att en förläggning till Marstrand i allt fall icke bör ifrågakomma, lärer kunna komma i betraktande, förutom Karlskrona, vilken stad redan tidigare o. s. v.».

Herr Danielsson: Herr talman, mina damer och herrar! Jag förstår, att kammaren kan vara ganska trött på denna debatt, som dragit synnerligen långt ut på tiden. Men det skadar nog icke att några ord sägas även från det håll, där man icke kan påstå, att några förstuckna intressen ligga bakom. Här har ju en talesman uppträtt i Göteborg, och det första han gjorde var att ganska energiskt förneka att han hade några speciella Göteborgsintressen att bevaka, medan Karlskronaborna av samme talare beskylldes för att föra Karlskronaintressets talan, något som emellertid från deras representanter lika energiskt bestreds.

Vidare har här dragits fram en massa synpunkter från bägge hållen, och man har, särskilt från herr Kristenssons sida, åberopat sig på sakkunskapen och denna talare visade även ett ganska stort prov på maritim sakkunskap. Men det har också från andra håll framförts skäl, som tyda på, att man även där icke saknar en hel del sakkunskap, framför allt, när det gäller de ekonomiska synpunkterna, vilka man särskilt understrukt. Och herr Kristensson i Göteborg kom, allt efter det han agiterade upp sig, med det påståendet härvidlag, att staten skulle få vidkännas en merutgift, om skeppsgosseakären förlades till Marstrand, belöpande sig till räntan på 1 miljon kronor o. s. v.

För undertecknad och de flesta av denna kammars ledamöter, som icke ha andra synpunkter att lägga på denna fråga än sparsamhetens och önskvärdheten av att denna fråga löses på bästa möjliga sätt, måste det framstå såsom

klokt att följa utskottets hemställan, vilken i denna mycket omdiskuterade fråga går ut på en fortsättning av den utredning, som blivit igångsatt. Jag anser således för min ringa del, och jag vågar tro, att kammarens flertal också delar denna mening, och då frågan är så omdiskuterad, det är klokast att taga utskottets förslag. Då har man ändå icke absolut bundit sig för framtiden, utan man kan vid nästa års riksdag vara i stånd att fatta sitt beslut under intryck av den förnyade utredningen, vilket resultat den än må komma att få. Utan att således för närvarande vilja gå den nya utredningens resultat i förväg, så tror jag mig nog kunna säga, att vad den ekonomiska synpunkten beträffar, det kommer att visa sig, att man har att taga hänsyn till den omständighet, som herr Holmgren var inne på, nämligen att Marstrand kommer med en hel del ersättningsanspråk.

Det kunde nog vara mera att tillägga i saken, men som frågan nu ligger, skall jag icke förlänga debatten, utan upprepar endast, att jag för min del anser det bäst att följa utskottet. Det går absolut icke för sig att komma fram med de synpunkter, som herr Kristensson insinuerade här, nämligen att det dels vore ett Marstrandsintresse, som här ville göra sig hört, och dels även ett Karlskronaintresse och slutligen även ett tredje intresse till allt detta, vilket måhända vore det mest drivande, det intresset nämligen, som här framförts från något håll, att det vore så roligt att avslå en kungl. proposition. Jag är för min del övertygad om att regeringen framlagt sin proposition under känslan av ansvar och sina förpliktelser mot vad riksdagen skrev i fjol. Men det hindrar icke, att vi kunna gå med på en förnyad undersökning.

Jag yrkar således, herr talman, bifall till utskottets förslag.

Herr **Kristensson** i Göteborg: Jag ber att få erinra den ärade talaren om att Nya Varvet ligger utanför Göteborgs stad i Frölunda socken.

Herr **Andersson** i Grimbo: När den föregående ärade talaren lämnat kammaren en upplysning, nämligen att Nya Varvet icke tillhör Göteborg utan ligger i Frölunda, så skall jag be att få lämna en annan upplysning, och det är, att Nya Varvet utgjort en egen socken, tills det nu blivit beslutat, att det skall införlivas med Göteborg.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till Kungl. Maj:ts framställning i ämnet; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes likväl av herr Kristensson i Göteborg, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 75, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit Kungl. Maj:ts framställning i ämnet.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av upprensingsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

*Ang.
kostnaden för
förläggning av
skeppsgossar
till
Nya Varvet.
(Forts.)*

§ 5.

Vid härpå skedd föredragning av statsutskottets utlåtande, nr 76, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för beredande av ökade förmåner åt personal, tjänstgörande å undervattensbåt, blev utskottets däri gjorda hemställan av kammaren bifallen.

§ 6.

Ang.
ersättning till
vissa personer
för förluster i
Ryssland.

Å föredragningslistan var vidare uppfört statsutskottets utlåtande, nr 77, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående ersättningar åt vissa befattningshavare inom utrikesförvaltningen eller deras rättsinnehavare för förluster förorsakade i samband med tjänstgöring i Ryssland jämte en i ämnet väckt motion.

Uti en till riksdagen avlåten, den 20 februari 1926 dagtecknad, till statsutskottet hänvisad proposition, nr 185, hade Kungl. Maj:t, under återopande av det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet över utrikesdepartementsärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att till ersättning åt vissa befattningshavare inom utrikesförvaltningen eller deras rättsinnehavare för förluster förorsakade i samband med tjänstgöring i Ryssland för budgetåret 1926—1927 anvisa ett extra anslag av 280,000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren väckt motion, nr 379, vari herr *Björkman* föreslagit, att för det i ovan berörda proposition angivna ändamålet måtte, utöver det av Kungl. Maj:t äskade beloppet av 280,000 kronor, anvisas ytterligare 57,000 kronor, eller således ett extra anslag av 337,000 kronor.

Utskottets hemställan innefattade, att riksdagen måtte med avslag å ovanberörda motion bifalla Kungl. Maj:ts framställning i ämnet.

Reservation hade likväl avgivits av herr *Holmgren*, som ansett, att utskottet bort tillstyrka den i ämnet väckta motionen.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr Holmgren: Herr talman! Då jag icke kunnat biträda statsutskottets uppfattning i denna fråga, anhåller jag att, oaktat jag är ensam reservant mot det mäktiga utskottet, få yttra några ord i frågan.

Här gäller det ju frågan om ett anslag till ersättning för de förluster, som vissa ämbetsmän gjort under vistelse i Ryssland, då de voro där för att tillvarataga våra intressen. Kungl. Maj:t har tillsatt en sakkunnig, som utrett denna fråga, en utredning, som är synnerligen samvetsgrann och opartisk, och jag har heller intet att erinra mot utredningen som sådan. Men när det gäller en värdering, måste man säga, att en sådan ytterst är en omdömesfråga.

Här har nu också statskontoret kommit till delvis annan uppfattning än den av Kungl. Maj:t tillkallade sakkunnige, och redan den omständigheten att statskontoret kommit med ett högre ersättningsbelopp, än vad den sakkunnige föreslagit, utgör för mig en anledning att anse, att Kungl. Maj:t borde ha gått på det högre ersättningsbeloppet i den delikata anslagsfråga, som nu är före. Vi böra dock besinna, att det här gäller ämbets- och tjänstemän, som under synnerligen brydsamma förhållanden hävdade de svenska intressena ute i Ryssland och därunder fått riskera liv och lem och göra stora ekonomiska uppoffringar. De ha gått miste om sitt bohag och alla personliga ägodelar, av vilka en stor del icke kunna ersättas med pengar. Många av dessa befattningsha-

vare ha säkert icke ifrågasatt att få ersättning för hela det belopp, vartill bo-
haget var värderat, då ju värderingen ägde rum på en tid, då priserna voro
vida högre än nu. Det har dock tydligen väckt en ganska stark känsla av
misstämning hos vederbörande, att ersättningen icke kunnat utgå med högre
belopp, än som nu föreslås. En del har redan förnyat sitt bohag på tider, då
priserna voro mycket högre än nu. Jag är dock övertygad om, att därest
riksdagen nu skulle bevilja det högre belopp, som herr Björkman föreslagit,
så skulle man också förtaga varje anledning till fortsatt misstämning hos
dessa befattningshavare.

Då ett bifall till motionen givetvis skulle tolkas så, att det svenska folket och
dess representanter i riksdagen icke på något sätt velat undervärdera det sam-
vetsgranna och plikttrogna arbete, som dessa personer utfört för allas vårt
gemensamma bästa under sin vistelse i Ryssland, så ber jag att få yrka avslag
på utskottets hemställan och bifall till motionen.

Herr Törnkvist i Karlskrona: Herr talman! Jag skall inskränka mig
till att yrka bifall till utskottets hemställan.

Jag tror, att alla skälighets- och humanitetshänsyn och även de hänsyn, som
förestavas av vår erkänsla för det av dessa befattningshavare utförda arbetet,
ha tillgodosetts i det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget till den ersättning,
som här bör komma i fråga. Då nu den tillkallade sakkunnige, överdirektören
Widell, behandlat denna fråga från mycket liberala synpunkter, och då Kungl.
Maj:t har godkänt vad han föreslagit, en ståndpunkt, vartill även statsutskot-
tets övervägande majoritet anslutit sig, synes det vara så mycket mindre skäl
i att utsträcka ersättningsbeloppet utöver den summa, som av Kungl. Maj:t
föreslagits.

De synpunkter, reservanten här velat särskilt understryka, hava redan be-
aktats vid bestämmandet av de ersättningsbelopp, som här föreslås, och jag
ber därför som sagt att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Björkman: Herr talman! Jag skall icke söka närmare ingå på
några siffror i vad gäller det ena eller andra beloppet, men när den föregå-
ende ärade talaren ansåg, att man här tagit hänsyn till så många erkänslö-
och rättfärdighetssynpunkter, som det var möjligt att göra, vill jag gentemot
honom säga, att det förhåller sig dock så, att den sakkunnige, som av herr
Törnkvist ansågs ha gått till yttersta gränsen, i en punkt framlagt två alter-
nativ, mellan vilka han själv icke velat döma. Enligt det ena alternativet
skulle exempelvis de Brändströmska arvingarna fått ett belopp av 97,000 kro-
nor, men enligt det andra alternativet, som av Kungl. Maj:t godtagits, skulle
beloppet sättas till endast 67,000 kronor.

Denna fråga har tidigare varit uppe under en följd av riksdagar. Då frågan
första gången togs upp i kammaren — det var vid 1922 års riksdag — tillät
jag mig rikta en anhållan till excellensen Branting, som då var utrikesmi-
nister, att något måtte åtgöras snarast möjligt, för att denna delikata fråga
skulle bringas till lösning. Excellensen Branting svarade då, att han ansåg
det önskvärt att få denna fråga så snart som möjligt bragt till en tillfreds-
ställande lösning, och sade, att de Brändströmska och Askerska stärbhusen kunde
göra anspråk på att staten skulle stå skyddande bakom deras berättigade
krav.

Nu är frågan, om man icke i ett sådant fall som detta bör hålla sig i över-
kant i stället för i underkant. Här är det två fall, där man hållit sig i under-
kant. Det ena är det, som statskontoret påpekat, nämligen att man kunde
tänka sig en ersättning med 40 % av bohagets nuvarande värde, medan Kungl.
Maj:t stannat vid 20 %. Det andra fallet innebär, att de båda stärbhusen skulle

Ang.
ersättning till
vissa personer
för förluster i
Ryssland.
(Forts.)

få vidkännas avdrag för de belopp, som de tidigare undan för undan uppburit, vilka belopp med allt fog skulle kunna betraktas som ränta på kapital och sålunda icke borde avdragas vid ersättningsbeloppets utbetalande. Jag tyecker det vore ganska vemodigt, om i den slutliga lösningen av frågan tillbörlig hänsyn icke skulle tagas till det andragande från de Brändströmska arvingarna, som återfinnes på de sista sidorna i Kungl. Maj:ts proposition, och saken avgöras på det sättet, att det Brändströmska namnet således utan påföljd satts under en skrift, där det uttalas besvikethet över de principer, efter vilka frågan avgjorts. Jag vill erinra om att det här gäller att främst giva ett uttryck av erkänsla åt två personer, Brändström och Asker, vilka under en för de svenska intressena svår och påfrestande tid varit våra utposter i Ryssland och som både där och här hemma väckt stor respekt för det sätt, varpå de företrädde vårt land.

Vi ha här i kammaren visat, att vi icke vilja, att sådana synpunkter icke skola få göra sig gällande. De svenskar skola kunna föräras ett extra premium, vilka, såsom här är fallet, verkligen utfört bedrifter. Vi ha varit måna om att perserfarare och fidramän skulle bli behandlade på ett särskilt förmåligt sätt, och mig synes, att man gentemot dessa män, Brändström och Asker, och många andra, som stå nämnda här i utlåtandet, kunde vara litet rundhänt.

Därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen, som går ut på bifall till min motion.

I detta anförande instämde herrar *Nylander* och *Lilliecreutz*.

Herr **Jönsson** i Revinge: Herr talman! Herr Björkman gjorde gällande, att de redan utbetalda ersättningarna till Brändströms och Askers stärbhus borde betraktas som ränta på kapital. Men nu har ju den sakkunnige, som gjort värderingen, utgått ifrån, att när det gäller möblemang, kan man icke tala om kapital av sådan beskaffenhet, att man kan få någon ränta på detsamma. Från den utgångspunkten hade den sakkunnige kommit till den uppfattningen, att det borde göras avdrag med en viss del av dessa tidigare utbetalda belopp. Jag för min del kan icke finna annat, än att detta senare betraktelsesätt är fullt riktigt.

Beträffande vad herr Björkman sade om envoyén Brändström och de tjänster han gjort oss därborta i Ryssland, så äro vi ju alla ense om, att han på ett mycket förtjänstfullt sätt tillvaratog de svenska intressena, och detsamma gäller generalkonsul Asker i Moskva. Det finns emellertid en tredje person här, som icke får glömmas i detta sammanhang, men som icke alls omnämndes i herr Björkmans anförande, en person, vars lidanden voro ojämförligt mycket större, och det är kanslisten Lundberg. Han stannade nämligen på platsen, tills han blev häktad, och han satt sedan häktad i Ryssland ett helt år. Den sakkunnige har framhållit, att fröken Brändström vid samtal med honom sagt, att vad ni än gör, så gör rätt åt kanslisten Lundberg. Det var hennes uppfattning om spörsmålet.

Nu tror jag för min del, att även om dessa ersättningar icke kunna anses ligga i överkant, såsom herr Björkman vill, att de skola göra, så komma de dock det rimliga ganska nära, och jag tror icke, att någon av dessa personer, om de få de ersättningar, som statsutskottet föreslår, kommer att lida någon direkt förlust genom att de tidigare blivit undanhållna sina ägodelar av bolsjevikerna. Bli det fråga om att belöna dessa personer, får man välja andra former härför än att bevilja dem ersättning för möblemang, som de under en viss tid varit berövade, och som delvis förstörts.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr **Björkman**: Blott ett ord! Jag vill påpeka, att kanslisten Lundberg är inbegripen i det förhöjda ersättningsbelopp, varom jag motionerat.

*Ang.
ersättning till
vissa personer
för förluster i
Ryssland.
(Forts.)*

Sedan överläggningen härmed förklarades avslutad samt herr talmannen givit propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den i ämnet väckta motionen, blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 7.

Föredrogos vart efter annat:

statsutskottets utlåtanden:

nr 78, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ansökningar av landsfiskalerna Gustaf Insulander och Emil Lundgren i fråga om ersättning för vissa belopp, som förskingrats av dem underlydande fjärdingsmän;

nr 79, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under sjunde huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till täckande av kostnader för dyrtidstillägg åt befattningshavare i statens tjänst vid de till finansdepartementet hörande ämbetsverk och kårer; och

nr 80, i anledning av väckta motioner beträffande Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fastighetstaxering år 1927 m. m.; samt

bevillningsutskottets betänkande, nr 34, i anledning av väckt motion om viss ändring i § 19 frihamnsförordningen.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden och betänkande hemställt.

§ 8.

Härefter upptogs till behandling andra lagutskottets utlåtande, nr 16, i anledning av väckta motioner om förlängt anstånd med ordnande av de i 31 och 33 §§ i lagen om fattigvården omförmälda anstalter.

*Ang. förlängt
anstånd med
ordnande av
vissa fattig-
vårdsanstalter.*

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft följande inom riksdagen väckta motioner, nämligen:

de lika lydande motionerna nr 17 i första kammaren av herr *Schedin m. fl.* och nr 25 i andra kammaren av herr *Heiding m. fl.*, vari föreslagits, att riksdagen måtte besluta att vidtaga sådan ändring av 90 § i lagen den 14 juni 1918 om fattigvården, att däri infördes föreskrift, att med fullständigt ordnande av de i 31 § omförmälda anstalter finge anstå under en tid av femton år från det nämnda lag trätt i kraft, samt att vederbörande utskott måtte formulera erforderliga ändringar av lagtexten;

de ävenledes lika lydande motionerna nr 136 i första kammaren av herr *S. Erik Anderson m. fl.* och nr 185 i andra kammaren av herr *Bengtsson* i Norup, vari yrkats, att riksdagen måtte besluta att vidtaga sådan ändring av 90 § i lagen den 14 juni 1918 om fattigvården, att däri infördes föreskrift, att med fullständigt ordnande av de i 31 § i samma lag omförmälda anstalter finge anstå under en tid av femton år från det lagen trätt i kraft;

motionen nr 196 i första kammaren av herr *von Koch*, vari hemstälts, att riksdagen måtte för sin del besluta att vidtaga sådan ändring i 1918 års lag om fattigvården, att i särskilda undantagsfall kommun skulle, efter det länsstyrelsen och vederbörande fattigvårdskonsulent yttrat sig i frågan, kunna av Konungen medgivas uppskov utöver den i 90 § i fattigvårdslagen stadgade tiden med anordnande av sådan anstalt, som omförmäldes i 31 § i samma lag, ävensom att vederbörande utskott måtte utforma den erforderliga lagtexten;

Ang. förlängt
anstånd med
ordnande av
vissa fattig-
vårdsanstalter.

(Forts.)

motionen nr 126 i andra kammaren av herr *Lindman m. fl.*, vari yrkats, att riksdagen måtte för sin del besluta, att 90 § första stycket i lagen den 14 juni 1918 om fattigvården skulle erhålla följande ändrade lydelse:

Med fullständigt ordnande av de i 31 och 33 §§ omförmälda anstalter må anstå under en tid av femton år från det denna lag trätt i kraft; och

motionen nr 288 i andra kammaren av herr *Lagerkwist* med samma hemställan som i ovanberörda motion nr 196 i första kammaren.

Utskottet hemställde,

A) att riksdagen, med anledning av ovanberörda motioner, måtte för sin del antaga följande

Lag

om ändrad lydelse av 90 § i lagen om fattigvården den 14 juni 1918 (nr 422).

Härigenom förordnas, att 90 § i lagen om fattigvården den 14 juni 1918 skall i nedan angivna delar erhålla följande ändrade lydelse:

90 §.

Med fullständigt ordnande av anstalt, som omförmäles i 31 §, må anstå intill den 1 januari 1931. Där särskilda omständigheter därtill föranleda, må Kungl. Maj:t medgiva fattigvårdssamhälle uppskov utöver nämnda tid med ordnande av dylik anstalt intill den 1 januari 1934.

Med fullständigt ordnande av anstalter, som omförmälas i 33 §, må anstå intill den 1 januari 1929.

Under övergångstiden — — — — — ändamålet; samt

B) att förenämnda motioner, i den mån de icke blivit besvarade genom vad utskottet under A) hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet var fogad reservation av herr *Anderson* i Storegården, vilken ansett, att utskottet bort hemställa,

A) att riksdagen, med anledning av ovanberörda motioner, måtte för sin del antaga följande

Lag

om ändrad lydelse av 90 § i lagen om fattigvården den 14 juni 1918 (nr 422).

Härigenom förordnas, att 90 § i lagen om fattigvården den 14 juni 1918 skall i nedan angivna delar erhålla följande ändrade lydelse:

90 §.

Med fullständigt ordnande av anstalt, som omförmäles i 31 §, må anstå intill den 1 januari 1931. Där särskilda omständigheter därtill föranleda, må Kungl. Maj:t medgiva fattigvårdssamhälle uppskov utöver nämnda tid med ordnande av dylik anstalt intill den 1 januari 1934.

Med fullständigt ordnande av anstalter, som omförmälas i 33 §, må anstå intill den 1 januari 1934.

Under övergångstiden — — — — — ändamålet; samt

B) att förenämnda motioner, i den mån de icke blivit besvarade genom vad i reservationen under A) hemställts, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr *Anderson* i Storegården: Herr talman! Beträffande den del av utskottets utlåtande, som berör ålderdomshemmen, har enighet uppnåtts i utskot-

tet att med vissa modifikationer tillmötesgå kraven i de väckta motionerna. Men där slutar också den fullständiga enigheten.

I en av de väckta motionerna har det framförts förslag om att man skulle gå in för ett uppskov beträffande lagens ikraftträdande även i vad den gäller arbetshemmen. Det synes mig, att starka skäl föreligga för ett sådant uppskov. Frågan om arbetshemmen är ny. Vi ha ännu icke fått utränt huru stort behovet av arbetshem är, och de erfarenheter, vi hittills haft, ha visat, att de utredningar, som legat till grund för byggandet av dessa hem, icke hållit streck i verkligheten. Som ett exempel härpå kan jag nämna det arbetshem, som finnes i det län i västra Sverige, som jag tillhör. Det antogs, att detta arbetshem på Västergården skulle vara behöfligt för Skaraborgs, Älvsborgs och Göteborgs och Bohus län. Nu visar det sig emellertid, att behovet av vårdplatser inom detta område icke på långt när är så stort som man trodde. För närvarande har man kunnat intaga interner från åtskilliga andra län, nämligen Värmlands, Hallands, Södermanlands och Västerbottens län liksom också från Göteborgs stad. Trots att man sålunda kunnat tillfredsställa behovet av sådan anstaltsvård inom ett långt större område, än från början var avsett med detta arbetshem, har hemmet icke under någon tid varit fullbelagt, ja icke ens halvbelagt. Arbetshemmet är avsett för 65 vårdplatser, men högsta antalet interner, som på en gång varit där, har uppgått till 30, och för närvarande äro endast 24 platser upptagna. Detta synes mig tydligt ådagalägga, att frågan om arbetshemmen ännu befinner sig på försöksstadiet; man kan för närvarande icke tillförlitligt bedöma det antal vårdplatser, som i fortsättningen kan vara behöfligt.

Vad nu sagts gäller de för män avsedda arbetshemmen, men samma skäl för uppskov föreligger i ännu högre grad i fråga om arbetshemmen för kvinnor. Av sådana hem finnes för närvarande endast ett i bruk, ett annat, avsett för länen i västra Sverige, är för närvarande under inrättande och kommer väl under årets lopp att tagas i bruk. Detta arbetshem för kvinnor är avsett att tillgodose behovet inom ett område bestående av Skaraborgs län, Älvsborgs län, Göteborgs och Bohus län och Värmlands län. För detta arbetshem har man tagit i bruk en byggnad i Herrljunga, som ursprungligen varit avsedd till annat ändamål, nämligen till epidemisjukhus, men som härför visat sig överflödigt.

Då det gäller att bygga för här ifrågavarande ändamål, måste man gå fram med försiktighet och endast i mån erfarenheterna visa det nödigt inrätta nya anstalter och på så sätt söka sig fram till det antal arbetshem, som kan finnas erforderligt.

Nu säger man att om lagen träder i kraft såsom tidigare bestämts, så förefinnes därmed ingen risk för att fattigvårdsmyndigheterna skola kräva ett byggande utöver behovet. Man kan dock mot detta påstående ställa sig synnerligen tvivlande, ty det har dock förekommit, att fattigvårdsmyndigheterna hos såväl Konungens befallningshavande som hos landstingen sökt allt för mycket påskynda denna anstaltsvårds ordnande. Träder lagen i kraft, är det tydligt, att de landsting, som ännu ingenting åtgjort i frågan, kunna komma, utgående från samma förutsättningar, som man haft på andra håll, att bygga större och dyrbarare än som erfordras. Ett uppskov med lagens ikraftträdande beträffande det fullständiga ordnandet av denna anstaltsfråga kan icke under några omständigheter innebära någon fara. Från landstingens sida har det visats mycket stort tillmötesgående i fråga om dessa anstalter, och trots att lagen icke träder i kraft förrän den 1 januari 1929, har det dock inrättats så många arbetshem, att man med skäl kan ifrågasätta, huruvida det är erforderligt att bygga ytterligare sådana. Detta gäller då i synnerhet arbetshem för män.

Det är ju också av ekonomisk betydelse för de län, som på grund av tidigare felbedömningar ha ordnat frågan om arbetshemmen så att de gått utöver beho-

*Ang. förlängt
anstånd med
ordnande av
vissa fattig-
vårdsanstalter.*

(Forts.)

Ang. förlängt
anstånd med
ordnande av
vissa fattig-
vårdsanstalter.

(Forts.)

vet, att med dessa arbetshems verksamhetsområde kunna förena andra områden, varigenom dessa arbetshem kunna erhålla en fördelaktigare ekonomisk drift än som kan bli fallet med liten beläggning.

Det synes mig därför, att starka ekonomiska och praktiska skäl tala för uppskov med ikraftträdandet av denna lag, och då inga som helst skäl torde kunna förebringas för att låta lagens bestämmelser i vad avser det fullständiga ordnandet av dessa anstalter träda i kraft, tillåter jag mig, herr talman, att yrka bifall till reservationen.

Häruti instämde herrar *Magnusson* i Tumhult, *Persson* i Fritorp, *Petersson* i Lerbäcksbym, *Persson* i Falla, *Larson* i Tönnersa, *Johansson* i Väby och *Gustafsson* i Älvsered.

Herr Paulsen: Herr talman! Då man hade att taga hand om försumliga familjeförsörjare enligt bestämmelserna i 1871 års fattigvårdslag, var förfarandet så omständligt och besvärligt, att man i de flesta fall fick låta saken bero; den försumlige familjeförsörjaren fick sköta sig bäst han ville, och fattigvården fick taga hand om familjen.

År 1918 skedde en förbättring på detta område genom den då antagna lagen, vari stadgas, att familjeförsörjare, som på grund av lättja eller liknöjdhet försummar sin familj, så att den måste tilldelas understöd, kan av fattigvårdsstyrelsen åläggas arbete. Tredskas han, kan han av Konungens befallningshavande ådömas tvångsarbete.

Denna lag är emellertid ännu så länge en lag på papperet och har ännu icke kommit i full tillämpning i verkligheten, beroende därpå att om jag undantar de stora städerna med deras arbetsinrättningar och de lantkommuner, som ha jordbruk till sina försörjningsinrättningar, så har man ingen möjlighet att tillämpa lagen i detta avseende, enär man icke har något arbete att giva dessa människor. Följden blir också, att de gå fullständigt fria.

Enligt 1918 års lag skola ju alla län äga tillgång till arbetshem, och enligt samma lag äro de skyldiga att till den 1 januari 1929 ha dylika arbetshem färdiga, och då den dagen kommer skall alltså 1918 års fattigvårdslag vara i full tillämpning. Nu har emellertid Svenska landskommunernas förbund ingått till Kungl. Maj:t med begäran om uppskov med iordningställandet av dessa arbetshem under ytterligare fem år. Regeringen har dock icke funnit skäl att framlägga proposition i ärendet. I stället har man motionsledes framfört dessa önskemål, och dessa motioner hava behandlats av andra lagutskottet, som å sin sida icke heller funnit skäl att gå motionärerna till mötes. För min del är jag synnerligen tillfredsställd med andra lagutskottets hållning i det avseendet, ty jag vet, att där man icke har arbetshem, där är det heller icke möjligt att tillämpa 1918 års fattigvårdslag fullt riktigt.

I Malmöhus län hava vi vår arbetshemsfråga klar, och jag skall med ett par exempel visa, hur det ställer sig, då man har arbetshem i länet jämfört med, hur det ställer sig, där inga dylika hem finnas. Bland familjeförsörjare med utom-äktenskapliga barn fanns det i min kommun tre, som icke till något pris ha kunnat förmås att fullgöra sina skyldigheter. Att ordna med införsel i lön har det icke funnits någon möjlighet till, enär vederbörande saknade någon för detta indrivningssätt lämplig lön och att tillgripa utmätning var lika omöjligt, enär utmättningsbara tillgångar saknades. Barnavårdsnämnden beslöt då vid sammanträde den 2 mars detta år, att dessa tre försumliga familjeförsörjare skulle intagas i arbetshemmet. Vi ville emellertid giva dem en sista möjlighet att undgå arbetshemmet, och därför tillställde jag dessa personer samtidigt med ett utdrag av protokollet från det sammanträde, då barnavårdsnämndens ovan nämnda beslut fattades, ett meddelande om att beslutet omedelbart komme att

sättas i verkställighet, om de icke inom 10 dagar genom betalning visat, att de hade för avsikt att fullgöra sin försörjningsplikt. Redan tre dagar därefter sändes 100 kronor från den ena försumlige familjeförsörjaren jämte en försäkran om att han för framtiden skulle vara punktlig, och på femte dagen fick jag 50 kronor från den andre med en liknande försäkran. Och från den tredje, som utom de utomäktenskapliga barnen har hustru och två barn att försörja, fick jag 20 kronor jämte en skrivelse, där han bönföll om förskoning från arbetshemmet och därjämte en försäkran om att han för framtiden skulle vara en mycket punktlig betalare.

Jag skulle kunna giva många sådana exempel från fattigvårdens område, men jag skall icke upptaga kammarens tid härmed, utan skall nöja mig med de anförda exemplen. Dessa exempel tala sitt eget klara och tydliga språk och redan arbetshemmens existens utövar en viss psykologisk inverkan å dessa försumlige familjeförsörjare, ty medvetandet om att de kunna riskera att bli intagna å dessa hem gör, att de betänka sig mer än en gång, innan de underlåta att fullgöra sina skyldigheter.

Vad ålderdomshemmen och deras byggande vidkommer måste jag säga, att jag anser, att 10 år är en fullt tillräcklig tid härför, och jag beklagar, att andra lagutskottet icke stannat därvid eller endast föreslagit Kungl. Maj:ts prövning i något särskilt fall. En annan anledning till att man icke har ålderdomshemsfrågan ordnad i större utsträckning än som är fallet anser jag för min del bero därpå, att man i regel är böjd för att bygga för stort. Det ser ut, som om man tänkte, att här skola alla understödstagarna inom kommunen samlas. Detta är enligt min mening en felaktig uppfattning. Man glömmar, att vi människor nu en gång äro sådana, att vi, hellre än vi flytta in i ett nytt ålderdomshem, hur väl och fint inrättat det än är, sitta kvar i våra gamla kyffen, huru små och trånga de än äro. Först när man inte kan taga vara på sig själv och ej kan förrätta sina små sysslor, är det, som man med tacksamhet flyttar in i ålderdomshemmet, och då är stunden inne att placeras där, men inte förr. Flyttar man in vederbörande förr, ja då kan man vara förvissad om, att vederbörande blir missnöjd, och om det icke är en sällsynt god människa, kommer hon att sprida detta missnöje inom hemmet, och sedan missnöjet en gång kommit in där, är det inte så lätt att utrota det. En utsliten och orkeslös människa, som placeras på ålderdomshemmet, kommer däremot att trivas där och känna sig tacksam för den omvårdnad, som där skänkes. Följer man dessa riktlinjer, blir icke ålderdomshemmets byggande en sådan dyr historia, som skaffar människorna bekymmer och giver anledning till framställningar om uppskov med byggandet av ålderdomshemmen.

Vidare har man som skäl för uppskov anført att man icke vet, hur det skall ordnas för de kroniskt sjuka. Jag måste säga, att ett sådant yttrande vittnar om grov okunnighet om hithörande förhållanden. Ty hur det än kommer att ordnas med dessa sjuka, blir det dock aldrig så, att varje kommun för sig skall ordna den saken. Det är ju statens och landstingens sak, och om kommunerna på grund av att staten och landstingen äro likgiltiga för dessa kategorier sjuka, nödgas taga hand om dem, blir det i alla fall inte varje kommun för sig som i så fall kommer att ordna den saken, utan då blir det en mängd kommuner, som komma att slå sig tillsammans om varje anstalt, och detsamma gäller om sjuksjukanstaltsfrågan. Det kan väl aldrig på allvar sättas i fråga att ställa frågan om anstalter för de kroniskt sjuka och sinnessjuka i samband med ordnandet av fattigvårdens byggnadsfråga.

Så har man framhållit, att man bör invänta billigare byggnadskostnader. För min del vill jag då säga, att jag tror, att vi nu ha kommit så långt ner i den vägen, som vi kunna komma, och billigare byggnadskostnader under överskådlig tid tror åtminstone inte jag på. Det finns inga som helst bärande skäl

*Ans. förlängt
anstånd med
ordnande av
rissa fattig-
vårdsanstalter.*
(Forts.)

Ang. förlängt
anstånd med
ordnande av
vissa fattig-
vårdsanstalter.

(Forts.)

för uppskov. *De skäl*, herr förste vice talman, som man här kommer med, äro svepskäl dikterade av bristande vilja och ingenting annat, och om riksdagen går andra lagutskottets väg, som jag förmodar den gör, skola kammarens ledamöter få se, att man, när denna frist på två år utlöper, skall skaffa sig nya svepskäl för ytterligare uppskov, och så kommer man att hålla på, så länge man överhuvud taget kan hoppas få något sådant.

Jag har, herr förste vice talman, i det läge, som frågan ligger, intet annat yrkande än bifall till andra lagutskottets hemställan.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Hage: Herr förste vice talman! Det framgår ju av detta utskottsutlåtande, att det är två saker, som man påyrkar i motionerna, nämligen dels att ifrågavarande lag skall ändras på så sätt, att kommunerna få en förlängd frist för byggandet av sina ålderdomshem, den tid, som kommunerna enligt lagen nu ha på sig för att ordna denna fråga, utlöper ju den 1 januari 1929, men motionärerna hemställa nu om att den tiden skulle utsträckas till den 1 januari 1934 — och dels påyrkar man, att den tid, inom vilken landstingen enligt fattigvårdslagen har skyldighet att bygga arbetshem, och som enligt lagen också utgår den 1 januari 1929, skulle utsträckas till den 1 januari 1934.

Nu har utskottet intagit olika ståndpunkter till dessa två frågor. Utskottet har gått mot en utsträckning av fristtiden för arbetshemmen men gått med på att tiden, inom vilken de kommunala ålderdomshemmen skulle vara uppförda, skulle utsträckas från den 1 januari 1929 till den 1 januari 1931, varefter på särskild framställning Kungl. Maj:t skulle kunna efter prövning i varje särskilt fall medgiva en utsträckning av fristtiden till den 1 januari 1934. Då jag tillhör utskottsmajoriteten, skall jag be att få yrka bifall till detta utskottets förslag. Jag ber dock att få säga, särskilt till den siste ärade talarren, att jag icke gör detta yrkande med någon större entusiasm. Man kan ju dock i detta sammanhang knappast underlåta att påpeka det förhållandet, att den övergångstid av 10 år för ordnandet av denna fråga om kommunala ålderdomshem, som man fastställde, när den nya fattigvårdslagen kom till, verkligen är en tillräckligt tilltagen tid. Nu kan man visserligen invända, att vi under denna tid ha haft svåra tider. Vi ha haft kristid m. m. sådant, och det har uppstått svåra ekonomiska förhållanden för kommunerna, och detta har ju kunnat giva anledning till, att man vill utsträcka tiden för byggandet av dessa anstalter. Då det nu dessutom inträffade, att ledamoten av utskottet, herr von Koch, som väl skall vara den mest sakkunniga på detta område, och som också väckt en motion i detta ämne — en motion som dock icke går så långt som en del av de övriga motionerna — gick med på utsträckandet av tiden för byggandet av dessa anstalter med två år, ansåg jag, att även jag kunde gå med på detta yrkande. Och det är från den utgångspunkten, som jag i denna del av frågan yrkar bifall till utskottets förslag.

Jag gör detta yrkande trots herr Andersons i Storegården deklaration beträffande den andra punkten nämligen i vad det gäller de arbetshem, som landstingen skola bygga. Jag vill för min del erinra därom, att den skyldighet att uppföra dessa arbetshem, som man pålägger landstingen, kanske inte är så stor, som man vid första påseendet tycker den vara. Det förhåller sig nämligen inte på det sättet, att lagen innebär, att varje landsting självt skall uppföra ett sådant arbetshem, och det är ej heller på det sättet, att varje landsting enligt nu gällande lag skall vara skyldigt att till den 1 januari 1929 tillsammans med andra landsting uppbygga ett dylikt arbetshem. Den skyldighet, som landstingen ha enligt lagen, inskränker sig endast till, att varje lands-

ting skall ha det ordnat så, att det är i stånd till att anvisa platser, arbets-
hemsplatser i fall av behov, d. v. s. saken kan ju lämpligen ordnas på det sätt-
tet, att ett landsting kan vända sig till en redan uppförd arbetshemsanstalt,
där det finnes vakanta platser, och abonnera på ett bestämt antal platser. Om
nu detta skett före den 1 januari 1929 är — så upplystes det i utskottet, och
det är också den allmänna uppfattningen — lagens fordringar fyllda i det här
avseendet. När alltså själva kravet härutinnan är så pass ringa, menar jag,
att det icke finnes någon anledning att söka åstadkomma en lagändring, som
skulle innebära, att landstingets skyldigheter på den här punkten skulle för-
mildras genom en uppskovsbestämmelse på två år för inträdandet av denna
landstingens skyldighet.

Jag vill för övrigt i detta sammanhang meddela, att jag har i min hand en
liten tablå, som — det var för övrigt herr Anderson i Storegården även inne
på — visar, att det på de arbetshem, som redan upprättats, finnes ett flertal
vakanta platser, som kunna utnyttjas och få användas av de landsting, som
hittills icke skaffat sig arbetshem. Denna fråga om inrättandet av arbetshem
har varit före i ett norrländskt landsting, där jag särskilt känner förhållan-
dena. Där har man inför på senare tiden inträdda svårigheter att bygga ar-
betshem resonerat på det viset, att man inte skulle skaffa sig ett eget arbets-
hem, utan i stället abonnera plats å arbetshem, som redan på flera platser in-
rättats. Jag har här en uppgift på antalet platser och belagda platser å en del
dylika arbetshem. Där finnes antecknat, att det t. ex. på Långmora arbets-
hem i Dalarna finnes 43 platser och en beläggning den 1 mars 1926 av 31
platser; där finnas alltså platser lediga. I Ödevata ställa sig siffrorna 20 re-
spektive 18; där finnes alltså intet vidare utrymme att tala om. I Blinkarp
t. ex. är antalet platser 40, varav den 1 januari 1926 endast 20 voro belagda. I
Västergården äro siffrorna 67 repektive 29; där finnes alltså ett mycket stort
antal vakanta platser. I Malmö stad äro siffrorna 24 respektive 18 och i Ösby-
holm 40 respektive 43, och å sistnämnda plats finnes alltså intet utrymme.
Slår man ihop allt detta, finner man, att det finnes 246 platser på alla dessa
arbetshem, varav endast 170 vid nyssnämnda tid voro belagda. På alla dessa
anstalter finns det alltså 76 platser, som icke voro upptagna. Jag tror, att man,
när man ser på dessa siffror, måste komma till den bestämda uppfattningen,
att det finnes möjligheter för de landsting, som ännu icke skaffat sig arbets-
hem, att komma överens med styrelsen för dessa arbetshem om rätt att få an-
vända vakanta platser för sina ändamål. Härvidlag är det kanske också möj-
ligt, att det kan finnas anledning att göra förändringar i organisationen på
så sätt, att en del arbetshem, som nu omfatta vissa län, i stället skulle komma
att omfatta andra län, så att det blir en mera organisatorisk anordning i det
hela, så att t. ex. Norrbottens läns landsting icke skulle behöva skicka ner
folk ända ner till t. ex. Dalsland.

Jag tror med andra ord, att det är möjligt att ordna hela denna fråga på ett
tillfredsställande sätt, och från den utgångspunkten tror jag icke det finnes
anledning att bifalla det yrkande, som framställt av herr Anderson i Store-
gården. Jag tror, för de landsting, som icke åtgjort någonting i saken, att
det för dem finnes möjlighet att före den 1 januari 1929 ordna saken på det
sätt, som jag här antytt, och från den utgångspunkten ber jag alltså att få
yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindman: Herr förste vice talman! Om man resonerar som den näst
föregående ärade talaren gjorde och säger, att de skäl, som andra komma med,
endast äro svepskäl, för att man vill komma ifrån byggandet av dessa hem,
är det ju icke möjligt att överhuvud taget diskutera den här frågan, ty man

*Ang. förlängt
anslånd med
ordnande av
vissa fattig-
vårdsanstalter.*
(Forts.)

Ang. förlängt
anslånd med
ordnande av
vissa fattig-
vårdsanstalter.

(Forts.)

kan ju icke gärna diskutera med en part, som utgår från att den andra partens skäl endast äro svepskäl.

Från min sida har det icke det allra ringaste riktats någon kritik mot själva dessa anstalters byggande, utan denna önskan om uppskov har dikterats av ekonomiska skäl. Jag tycker, att man har ganska goda grunder att taga hänsyn till de ekonomiska skälen. Det har ju redan i de olika yttranden, som föreligga även här i utskottsbetänkandet, påpekats, att det finnes starka ekonomiska skäl, som tala för ett beslut om uppskov. Här finnes ju t. ex. beträffande dessa ålderdomshem ett uttalande från besparingskommittén. Redan när den kungl. propositionen lades fram 1918, fanns en antydan av departementschefen om att man kanske inte skulle kunna hinna med allt detta under den övergångstid, som var föreslagen, utan att man kunde komma att behöva en längre tid för att ordna saken.

Jag skulle gentemot herr Paulsen vilja beträffande ålderdomshemmen framhålla, att om man nu låter bestämmelsen om denna korta tidsfrist stå kvar, kommer det ovillkorligen att leda till att de kommuner, som ännu icke byggt ålderdomshem, komma att bygga sådana. De hinna då icke taga på sig den tid, som de behöva för att inleda samarbete med andra närliggande landskommuner om gemensamt byggande av dylika hem. Det måste vara oekonomiskt att uppföra sådana hem i större omfattning, än som är nödvändigt. Även från den rent humanitära synpunkten undrar jag, om herr Paulsen har rätt. Om man har byggt ett hem i en kommun och har gott om plats, skulle det kanske leda därhän, att man tvingar in personer i hemmen, som kanske överhuvud taget bättre vore betjänta med att vara där de äro.

Beträffande arbetshemmen är ju svårigheten till och med ännu större. Ty där gäller det ju landstingen, och det är svårare för dem att ordna sig i grupper och samverka än för närliggande kommuner. Även där är det ju rätt hårt att höra talet om svepskäl, då riksdagens egna förtroendemän, statsrevisorerna, ha uttalat sig såsom de gjort och såsom står avtryckt i andra lagutskottets betänkande. Statsrevisorerna framhålla där angelägenheten av samarbete mellan landstingen, och de säga, att »anordnandet av nya arbetshem bör ske med all möjlig varsamhet och under beaktande av de från verksamheten vid de redan inrättade arbetshemmen vunna erfarenheterna». Vi kunna väl inte säga annat, än att denna fråga är av så stor ekonomisk betydelse för landstingen, att de ekonomiska skälen för dem måste varit avgörande. Och lika med statsrevisorerna ser jag för min del denna sak uteslutande ur ekonomisk synpunkt. Då man vet, att det redan nu finns sådana hem, som ha ett stort antal platser obelagda, kan det väl inte vara någon fördel i att forcera byggandet av ytterligare hem för att kanske, när det hela inom den föreskrivna tiden är färdigt, stå med ett större antal arbetshem än man i själva verket kunde behöva. Att man, såsom herr Paulsen sade, inte skulle kunnat placera försumliga familjeförsörjare, därför att det inte funnits arbetshem, är inte riktigt, ty det finns ju möjlighet att inackordera dem i sådana hem, som finnas. Varför kan man inte använda den möjligheten? Den användes ju också faktiskt. Från Norrland begagnar man sig av det arbetshem, som finns i Älvsborgs län; från Värmland, där man är delaktig i detta hem, skickar man dit sina inackorderingar. Är det inte en sund ekonomi att utnyttja det som finns för att sedermera, i den mån så erfordras, bygga nytt. För mig ställer sig frågan därför på det sättet, att jag menar, att det inte är något nödvång att forcera fram denna sak i den takt lagen förutsätter, då det redan nu finns flera platser än som behövas. Och vidare behöver man mera tid på sig, för att landstingen skola kunna slå sig tillsammans och ordna sig i grupper. Det tar ju alltid en viss tid. De av oss, som varit med i landsting, veta ju, hur svårt det är för landstingen att samverka med varandra. Men den frågan går naturligtvis lättare att ordna,

bara man får litet mera tid på sig. Den stora risken är, att det slutar med att man får onödigt många hem byggda och därigenom betungar kommunerna och landstingen med onödiga utgifter.

På grund härav ber jag, herr förste vice talman, att få yrka bifall till den av herr Anderson i Storegården avgivna reservationen.

Med herr Lindman förenade sig herrar andre vice talmannen *Nilsson, Bengtsson* i Kullen och *Henrikson*.

*Ang. förlängd
anstånd med
ordnande av
vissa fattig-
vårdsanstalter.
(Forts.)*

Herr **Hallén**: Herr talman! I vad herr Paulsen yttrade om den stora nytta i rent preventiv riktning, som de redan tillblivna arbetshemmen åstadkommit, vill jag till alla delar instämma, likaledes i de behjärtansvärda och rent humanitära synpunkter, som han gjorde sig till talesman för i fråga om vikten av att så långt det är möjligt förskona understödstagarna från det sorgliga öde, som består i att intagas på en ålderdomsanstalt. Men gentemot den ärade kamratens påstående, att i denna strävan att få en längre övergångstid för ålderdomshemmens byggande skulle ingå svepskäl hos de kommuner, som så att säga vila på hanen, vill jag inlägga en bestämd gensaga. Det är nämligen så, som vi känna till, att fattigvårdskonsulenternas krav på uppförande av ålderdomshem äro till stor del baserade på de statistiska årsrapporter, som fattigvårdsstyrelsernas ordförande inlämna. I dessa ordnar man upp i kategorier de olika slagen av understödstagare. Man anger då också vilka som äro i behov av anstaltsvård. Det är emellertid tydligt, att för varje år som går, det håller på att ske något, som man 1918 inte kunde så helt överblicka. I och med det ständigt pågående utbyggandet av såväl folkpensioneringen som även den sociala försäkringslagstiftningen i övrigt ökas möjligheterna inom kommunerna till både självhjälp och överhuvud taget andra former för att på ett rent preventivt sätt förebygga att medlemmar i kommunen behöva överlämnas till ålderdomshem. Jag menar därför, att det är av högsta värde, att man då får ytterligare några års uppskov, så att kommunerna och deras fattigvårdsstyrelser bli bättre i tillfälle överblicka, på vad sätt denna, glädjande nog, växande lagstiftning på försäkringsområdet samt den fortsatta utbyggnaden av folkpensioneringen kan åstadkomma en sådan förändring, att man kan se litet bättre i framtiden och bedöma, hur stort det antal medborgare verkligen blir, för vilka man måste räkna med anstaltsvård. Både av sparsamhets-skäl och av praktiska klokhetsskäl måste man sålunda se till, att man inte så att säga förhastar sig, varken förbygger sig eller överhuvud taget planerar en social vårdverksamhet, gående i anstalttecken. Det tror jag är en befogad betänksamhet.

Jag vill gärna ytterligare stryka under herr Paulsens synpunkt, att den dag en kommun ser sig tvungen att bygga en fattiggård — jag säger det rent ut, även om man annars använder det bättre namnet ålderdomshem — måste det betraktas ingalunda såsom en händelse av samma sociala innebörd som när man bygger t. ex. ett skolhus. Jag reagerar för min del så mycket jag förmår mot tanken på, att man överhuvud skall lämna människor till något så ohyggligt som en anstalt. Detta bör vara *den sista utvägen* för dem i livets afton. Om lagstiftningen underlättar möjligheten att förskona människor från ett sådant slutligt öde, är det endast bra. Jag menar, att om, varpå alla tecken tyda, pensionslagens utveckling och de ytterligare sociala försäkringslagar, man väntar på, få medverka till att minska dessa kategorier, som man så att säga måste döma till anstaltsvård, så är det av största värde. Därför menar jag, att det uppskov utskottet tillstyrker är synnerligen väl motiverat.

Jag har bara med dessa ord velat ge min mening till kända och ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

*Ang. förlängt
anstånd med
ordnande av
vissa fattig-
vårdsanstalter.*

(Forts.)

Herr Anderson i Storegården: Herr förste vice talman! Jag har begärt ordet närmast för en replik till herr Hage. Han sade, att, om ett landstingsområde icke ordnat sin arbetshemsfråga, det kunde göra på det sättet, att det försäkrade sig om ett antal vårdplatser i de redan nu befintliga hemmen. Ja, det är sant, att man kan så göra; men vad jag velat framhålla är, att arbetshemsfrågan ännu befinner sig på försöksstadiet, och att det icke är möjligt för ett landstingsområde att överblicka i hur hög grad det självt kan behöva taga i anspråk det arbetshem, det kan ha inrättat. Då man icke har någon som helst statistik till ledning för och inte på annat sätt kan få klarhet rörande i hur hög grad hemmet sedermera kommer att behöva tagas i anspråk, behöver man givetvis några års erfarenhet angående det behov hemmet har att fylla inom det område, för vilket det ursprungligen är avsett. När denna praktiska erfarenhet är vunnen, kan man till andra, näraliggande landstingsområden upplåta det antal vårdplatser man anser sig få över. På detta sätt anser jag, att denna fråga utvecklar sig organiskt och praktiskt och att man får det antal arbetshem, man i realiteten behöver.

När herr Paulsen talar om, att svepskäl diktera detta krav på uppskov med lagens ikraftträdande, tycker jag, att detta tillbakavisas av de föreliggande förhållandena. Ännu är inte tiden utlupen för frågans ordnande, men ändå har den från landstingens sida i ganska stor utsträckning blivit ordnad. Man kan ifrågasätta, huruvida inte vad beträffar de manliga arbetshemmen frågan är till fullo ordnad. Då sålunda landstingen hava visat ett stort intresse, är det inte rimligt att säga, att det är svepskäl, som diktera krav på ytterligare anstånd med det fullständiga ordnandet av denna anstaltsfråga.

Staten och även landstingen ha åtskilliga erfarenheter av vart det bär hän, då man förbygger sig, då man går allt för hastigt fram. Vi ha tillräckligt många erfarenheter av att man har byggt oekonomiskt och för stort. Vi kunna titta på epidemisjukhusen på vissa håll, vi kunna titta på seminarierna o. s. v. Jag tror det vore lyckligt, om riksdagen någon gång toge sig en funderare och en stark funderare på, om det verkligen är nödvändigt att forcera byggnadsverksamheten, såsom har skett, och om man inte i stället kunde försöka att något litet lyssna till de försiktiga rösterna, när det gäller sådana nybyggnader.

Jag har av denna debatt icke kunnat finna, att det framförts några skäl för att man bör gå på utskottets förslag. Därför ber jag, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande.

Herr Hedlund i Östersund: Herr talman! Jag föranleddes att begära ordet, när jag hörde herr Hallén göra sig till tolk för den mycket omoderna uppfattningen, att ordnandet av kommunernas fattigvårdsanstalter skulle innebära ett mindre humant sätt att taga vård om åldringarna. Jag medger gärna, att den, som såg de gamla fattiggårdarna för ett 25-tal år sedan, kunde ha fog för att göra den erinran mot kommunernas anstaltsvård, som herr Hallén gjorde i dag. Men att nu tala om de beklagansvärda människor, som av kommunerna blivit omhändertagna och inlagda på kommunal anstalt, det är en orättvisa mot kommunerna, mot riksdagen och mot dem som satt sig i spetsen för den moderna anstaltsvården.

Jag vet inte i vilken omfattning herr Hallén har sett, hur det står till i kommunerna, men jag har på grund av tjänsteställning varit i tillfälle se, att i de kommuner, där ålderdomshem ordnats, detta skett på ett mycket enkelt sätt och utan så våldsamma kostnader, som man i allmänhet tror. Jag har iakttagit, att där åldringarna, de för vilka herr Hallén gör sig till talesman, blivit omhändertagna på ett, jag skulle vilja säga varmt rörande sätt. Jag har även under mina resor mött dessa stackare, som aldrig, hur vi än påbygga folkpen-

sioneringslagen, skulle kunna reda sig själva. Dessa gamla människor, som sakna anhöriga, sakna hem, bli ofta, fast det är förbjudet i lagen, utsatta för rent auktionsförfarande. Jag har träffat på hundratal sådana — jag överdriver icke — som frågat: när tror Ni det ålderdomshem, där jag kan få min lugna fristad, blir färdigt. Om jag är bra utackorderad, vet jag inte, om jag får stanna, och får därför jämt vara orolig. Har jag det dåligt, ligger jag och längtar efter att få komma därifrån, men jag vet då inte var jag kommer att hanna. Sådan är, herr Hallén, deras åldersafton, som icke fått vård på ålderdomshemmet.

*Ang. förlängt
anstånd med
ordnande av
vissa fattig-
vårdsanstalter.*

(Forts.)

Det är mot bakgrunden av dessa förhållanden vi skola bedöma ålderdomshemmen. De människor äro visserligen att beklaga, som råkat så illa ut i livet, att samhället helt måste ta vård om dem, men de äro icke att beklaga ur den synpunkten, att omhändertagandet sker å ålderdomshem, där de allra mest humana synpunkter läggas på värden av dem.

Det är alldeles felaktigt, som herr Hallén tror, att ålderdomshemmen framskapas i förhållande till hur fattigvårdskonsulenten vid sina besök läser statistiken. Jag tror icke, att mot någon konsulent den anmärkningen skall kunna riktas, att kommunernas självbestämmningsrätt blivit kränkt, när med konsulentens medverkan ålderdomshemsfrågan blivit löst. Konsulenten är ingen myndighetsperson, endast kommunernas rådgivare. Jag tror mig kunna åberopa alla de Norrlandskommuner, jag haft att resa i, då jag säger, att det är kommunerna själva, som funnit sig böra åtaga sig de ökade kostnader, som betingas av ålderdomshemsfrågans ordnande, och icke konsulentens press. Detta ordnande har icke alls grundat sig på några statistiska uppgifter, utan kommunerna hava genom mycket duktiga fattigvårdsstyrelser, som arbetat i många år, kommit till bestämd uppfattning om storleken av ålderdomshemmet och därefter inrättat detsamma.

När 1918 års riksdag gav den nya fattigvårdslagen och lämnade tio års uppskov med det fullständiga ordnandet av den kommunala anstalten, hade man trott, att, när den tiden gått, den saken också skulle vara ordnad, och jag medgiver, att det i kommunerna varit ett livligt intresse att få denna sak ordnad. De nu föreliggande förslagen om ett generellt uppskov på ytterligare fem år är inte ett uttryck för kommunernas önskan att få frågan uppskjuten. Det är heller icke, som herr Paulsen säger, ett de obotfärdigas förhinder, som tagit sig uttryck i de många motionerna, utan den politiska uppfattningen synes vara, att ålderdomshemsfrågan för kommunerna utgjort ett så oerhört stort ekonomiskt tryck, att man därför icke kunnat under övergångsåren ordna frågan. Det kostar å andra sidan icke litet penningar i de större och skattlyngda kommunerna att betala 2.50—3 kronor om dagen för att lämna en åldrig person vård genom utackordering. Ålderdomshemmens anläggningskostnader äro icke så fruktansvärda som man i allmänhet föreställer sig, och dessa kostnader kunna slås ut på flera år, och även om man icke kan med ålderdomshemmet pressa ned kostnaden få dock fattigvårdsmyndigheterna och de, vilka rekrytera fattigvården, leva i den bestämda förvissningen, att nu är det bra ordnat för alla åldringarna. Det är det, som varit skälet till att kommunerna, trots det ekonomiska trycket, i det närmaste, åtminstone vad gäller de norrlandska kommunerna, ordnat denna fråga. Då återstår frågan beträffande de mindre kommunerna, som måste på annat sätt än genom byggande av egen anstalt ordna frågan, och om det för deras vidkommande kan förefinnas tillräckligt stort skäl för att det begärda uppskovet lämnas.

Alla kommuner i detta land äro intresserade av att följa de lagar, riksdagen ger, och detta har givit anledning till att överallt, där man inte redan har ordnat anstaltsväsendet, man utrett så mycket, att man i varje fall förberett frågan att enligt lagen om kommunalförbund inrätta gemensamt ålderdomshem.

*Ang. förlängd
anstånd med
ordnande av
vissa fattig-
vårdsanstalter.*

(Forts.)

Skulle man då tillmötesgå kravet på fem års uppskov, är det min bestämda uppfattning, att detta arbete, vartill initiativet ofta tagits av kommunerna själva, skulle upphöra. Man skulle få den uppfattningen, att här börjar riksdagen backa inför de ålägganden den gav 1918. Däremot finner jag ingen anledning till samma oro, när man lämnar uppskov på två år och sedan överlämnar åt Kungl. Maj:t att dispensera de kommuner, som hava hinder för att under de två åren ordna saken. Synnerligast som det så bestämt utsäges, att riksdagen förväntar, att det intresse, som hitintill lett kommunerna, i fortsättningen skall sporra till nya ansträngningar.

Det är så riktigt som det i en viss motion framhålles, att det kan vara andra än ekonomiska skäl, som göra det omöjligt att till 1929 ordna den kommunala anstalten. Jag känner fall, där man t. ex. med fördel skulle kunna ordna den kommunala anstalten 1930. Ty då blir nämligen en byggnad, som möjligen skulle kunna apteras, tillgänglig. I sådant fall måste man givetvis kunna lämna uppskov. Detta kan ske genom dispens av Kungl. Maj:t eller länsstyrelsen eller också på sätt lagutskottet föreslagit.

Jag har härmed velat bestämt tillbakavisa herr Halléns tal om det beklagansvärda, som ligger i att kommunerna ordna ålderdomshem för sina vårdbehövande. Det är en orättvisa mot Sveriges kommuner att säga, att man, där ålderdomshem finnas, i stället för att lämna hjälpsökande hemunderstöd — vilket givetvis är den mest tilltalande formen av fattigvård — frestas att pressa in dessa i ålderdomshem. Jag har i ytterst få fall erfarit, att kommunerna hellre än att lämna hemunderstöd taga in behövande på ålderdomshemmen, och i ytterst sällsynta fall har jag sett, att man använt ålderdomshemmet som regulator av hemunderstöden. Det är en absolut felaktig uppfattning, beroende på bristande kunskap om hur frågan ligger, när herr Hallén, och herr Lindman, framföra de betänkligheterna, att det ligger snubblande nära för kommunerna att i stället för att giva hemunderstöd pressa in de behövande i ålderdomshem. Den lyftning vår fattigvård fick 1918 står i samklang med det allmänna tänkesättet, och detta senare utgör borgen för att herrar Halléns och Lindmans farhågor äro ogrundade.

Vad sedan angår frågan om arbetshemmen äro vi alla eniga därom, att utan att vi tillfredsställande ordnat frågan om arbetshemmen, ha vi icke kunnat effektivt 1918 års fattigvårdslag. Jag måste emellertid säga, att jag är uppriktigt glad, att inte landstingen 1919 och 1920 i allmänhet började bygga arbetshem. Ty hade man då fullföljt det livliga intresse, som fanns för arbetshemmen, skulle vi ha fått en massa överflödiga anstalter, som nu stått tomma. Nu ha vi försökt oss fram och kommit så långt, att vi i det närmaste hava frågan ordnad. Då kan man väl säga, att det kan vara detsamma, om vi taga reservationen med dess femårsuppskov för vad som återstår. Jag tror icke, att under de år, som återstå till dess frågan skall vara löst, man skall komma att bygga så många arbetshemsplatser till, men jag har den bestämda uppfattningen, att därest riksdagen nu beslutar det generella uppskovet på fem år, så komma de landsting, som inte ordnat frågan, att låta densamma vila. För att ordna frågan behöva de givetvis inte bygga arbetshem. Saken kan ordnas genom inackordering i andra landstingsområdets arbetshem. Jag känner landsting, som icke ha frågan ordnad. När de få vetskap om att riksdagen bifallit reservationen med fem års uppskov, stanna förhandlingarna av med närgränsande landsting om plats å dess arbetshem. Man ser nämligen i landstingen mer ekonomiskt och mindre fattigvårdsmässigt på denna fråga. Man resonerar så: när inte lagen bestämt ålägger att frågan ordnas intill viss dag, får tiden löpa. Men ligger det fortfarande över landstingen att till 1929 hava saken klar, då fortsättas förhandlingarna, då träffas avtal om tillräckligt antal platser å redan befintliga arbetshem. Man kommer sålunda, därigenom att uppskov

icke lämnas, att mer effektivt få de arbetshem utnyttjade, som redan finnas, än som blir fallet vid uppskov. Det är sålunda min uppfattning, att den, som strävar till förebyggande av att det blir för många arbetshem, vinner mest genom att gå med på utskottets förslag, som säger, att 1929 skall denna fråga vara ordnad. Detta ordnande tror jag inte kommer att medföra någon nämnvärd kostnad, det kommer endast att medföra att landstingen tvingas — jag tänker nu på de norrländska landstingen — att söka definitivt ordna platser i t. ex. Gävle-Dala arbetshem eller något annat. Det skall medverka till ett effektivt utnyttjande av de platser, som redan finnas.

Jag har, herr talman, intet annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

I detta yttrande, under vilket herr talmannen återtagit ledningen av förhandlingarna, instämde herr *Frost*.

Herr **Holmström** i Gävle: Herr talman! Jag anhåller, att i alla delar få instämma i den föregående ärade talarens protest mot herr Halléns yttrande om fattigvården i allmänhet. Jag anser det vara mycket lyckligt, att den protesten kom från en man, som haft tillfälle att så ingående studera dessa förhållanden.

Det var emellertid inte för att säga detta jag begärde ordet, herr talman, utan det var för att anföra några ord om arbetshemmen. Det har påpekats, att ekonomiska synpunkter ligga bakom kravet på ett uppskov med ytterligare anordnande av sådana. Jag skall därför be att få fästa mig vid utskottets motivering, som jag, inom parentes sagt, anser vara ganska märkvärdig. Utskottet säger, att det torde icke bli »alltför betungande» för vederbörande landsting och städer att under de närmaste åren bringa denna anstaltsfråga till lösning. Beträffande arbetshemmen för kvinnor säger utskottet, att dylika hem icke medföra »större omkostnader». Men äro inte, mina damer och herrar, de ekonomiska förhållandena för landstingen och kommunerna sådana, att man bör tveka att vara med på även sådana omkostnader, som kunna sägas vara »icke alltför betungande» eller »större»? Det gäller dock här en ganska avsevärd kostnad. Jag har haft tillfälle att vara med i den första kommitté här i landet, som handlagt en arbetshemsfråga, och jag är ledamot av direktionen för det första arbetshem, som är anordnat i landet. Jag anser mig därför hava litet erfarenhet på detta område.

Beträffande arbetshemmen för kvinnor säger utskottet vidare, att det nu finns endast ett sådant. Märk, att lagen trädde i kraft den 1 januari 1919! Saken skall vara ordnad med 1928 års utgång, och vi skriva nu 1926. Det finns nu endast *ett* arbetshem för kvinnor, *ett* träder snart i verksamhet och ytterligare *ett* är planerat. Men om två och ett halvt år skall enligt lagen saken vara ordnad. Är icke detta förhållandet, som åberopas av utskottet, tvärtom ett ganska starkt vägande skäl för, att det bör beviljas ett uppskov?

Vi befinna oss, såsom reservanten säger, på *försöksstadiet*. Det har inträffat några nya förhållanden på detta område, som jag anser att vi måste taga hänsyn till.

Det nämndes av den siste ärade talaren, att landstingen kanske inte behöva bygga nya arbetshem därför att man har tillfälle att gå in som delägare i redan befintliga. Det är emellertid inte så säkert att det låter sig göra. Jag var häromdagen närvarande vid sammanträde med direktionen för vårt arbetshem. Det förelåg en ansökan från ett annat landsting om att få gå in som delägare. Vi ställde oss synnerligen tveksamma. I varje fall var direktionen icke benägen att utan vidare svara ja på frågan, detta trots det vi, som herr Hage refererade, hava betydlig underbeläggning på arbetshemmet. Varför voro vi tveksamma? Jo — och här kommer något mycket viktigt — från och med den 1 januari

*Ang. förlängt
anstånd med
ordnande av
vissa fattig-
vårdsanstalter.*
(Forts.)

Ang. förlängt
anstånd med
ordnande av
vissa fattig-
vårdsanstalter.

(Forts.)

i år ha de nya barnavårdslagarna trätt i kraft. Numera har också barnavårdsnämnden makt och myndighet att internera försumliga försörjare på arbetshem. Vi veta icke nu hur detta kommer att te sig i framtiden. Vi veta inte, vilken verkan barnavårdslagarna komma att ha i fråga om beläggningen å arbetshemmen. Under sådana förhållanden kunna vi inte vara med om att låta andra gå in som delägare. Men väl kunna de få skicka inackorderingar tills vidare. Jag anser, att barnavårdslagarnas tillämpning från och med i år är av så pass stor betydelse, att man bör lugna sig och se, hur dessa verka, innan man tvingar fram ytterligare byggnader. Det är också en annan sak, som i detta sammanhang förtjänar beaktande. Man har kommit under fund om att man vill ha arbetshemmen ordnade på annat sätt än för närvarande. Det är två kategorier människor, som intagas å arbetshem: dels de försumliga familjeförsörjarna och dels — den värsta kategorien — understödstagarna, vilka på grund av sin sinnesbeskaffenhet, på grund av att de äro bråkiga och otrevliga icke kunna vårdas å försörjningsinrättningen och därför skickas till arbetshemmet. Jag har fått den bestämda uppfattningen, att det är synnerligen önskvärt, att man får arbetshemmen ordnade på så sätt, att man håller dessa båda kategorier på något vis åtskilda. Detta är sålunda enligt mitt förmenande ännu ett skäl, som talar för uppskov.

Under påsken var inom socialdepartementet sammankallad en konferens för direktionerna i arbetshemmen. Och det hade samlats en hel del intresserade på detta och närliggande områden. Där framkastades den tanken, att man för vissa grupper av alkoholister, lösdrivare och sinnessjuka borde bereda plats på arbetshem. Jag skall nu inte yttra sig om lämpligheten av detta. Men det var i alla fall en tanke som framkastades. Vi befinna oss således alltjämt på försöksstadiet. Det har inte påvisats vare sig i utskottets utlåtande eller under debatten några *vådor* av ett uppskov. Det kan sålunda inte vara någon risk att gå med på reservationen. Men däremot kunna ganska många fördelar vinnas genom ett sådant uppskov. Såsom redan påpekats bör väl också det uttalande, som riksdagens revisorer enhälligt gjort i frågan, väga något, när riksdagen skall fatta beslut i saken.

Jag anhåller, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Hage: Herr talman! Jag begärde ordet för några repliker. Innan jag övergår till dem, vill jag emellertid nämna, att, enligt vad som meddelats mig, första kammaren nu har tagit utskottets förslag. Jag tror, att det under sådana förhållanden är lämpligt, att andra kammaren gör detsamma.

Efter detta skulle jag vilja säga några ord till herr Holmström i Gävle. Han säger, att utskottet borde ha formulerat sitt yttrande på så sätt, att utskottet hade sagt, att man inte borde vara med om några utgifter alls för landstingen, då det gäller att anordna arbetshem. Mot detta kan man väl emellertid invända, att hade utskottet haft en sådan motivering, så hade detta måst innebära, att utskottet skulle gått med på att under flera år fullständigt upphäva hela denna lagstiftning, som vi gingo in för 1918. Och det har utskottet inte velat vara med om. Utskottet har nämligen ansett, att, när det i alla fall kan konstateras, att en stor del av landstingen redan ha ordnat denna arbetshemsfråga, så är det rimligt, att även de övriga landstingen ta på sig åtminstone några kostnader. Dessa kostnader kunna bliva mindre än vad man från början tänkt sig just med hänsyn till att man har möjlighet att abonnera på platser i andra arbetshem. Man kan gå in för detta enkla och billigare system, och det är detta, som ligger till grund för utskottets uttalande om de billigare kostnaderna.

I det sammanhanget vill jag också vända mig mot herr Anderson i Storegården och även mot herr Holmström i Gävle, vilka båda voro inne på frågan om möjligheten för de landsting, som ännu inte ordnat arbetshemsfrågan, att

få in sina arbetshemsmänniskor på andra anstalter. Man har gjort gällande, att det finns en viss obenägenhet hos de redan existerande anstalterna att gå med på detta. Jag vill då säga, att jag har en helt annan erfarenhet. Jag har suttit många år i landstingets förvaltningsutskott i Norrbotten, och till oss har det två gånger kommit erbjudanden från nu existerande arbetshem att skicka dit våra patienter eller vad jag skall kalla dessa människor. Där har man rent av tiggat och bett oss, att vi skulle skicka dit inackorderingar, därför att det fanns en sådan mängd lediga platser.

Slutligen skulle jag vilja säga några ord med avseende på arbetshemmen för kvinnor. Det har upplysts, att det inom en ganska nära framtid kommer att existera tre sådana hem. För min del tror jag, att man möjligen kan antaga, att detta blir någorlunda tillräckligt för det behov, som finns. Det är nämligen att märka, att det finns inte i större utsträckning kvinnliga försumliga familjeförsörjare, utan de försumliga familjeförsörjarna existera ju inom den manliga delen av mänskligheten, och redan detta är ju en omständighet som gör, att behovet av sådana anstalter för kvinnor givetvis måste bli mindre än behovet av anstalter för män.

Jag tror för min del från alla dessa utgångspunkter, att utskottets motive-ring och utskottets ståndpunktstagande i denna fråga står sig inför en kritisk granskning. Och jag skall med hänsyn därtill be att ytterligare få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Gustafson** i Kasenberg: Herr talman! Då jag sitter som ordförande i direktionen för arbetshemmet Västergården skulle jag vilja yttra några ord rörande arbetshemmen under denna diskussion. Då det gäller ålderdomshemmen vill jag i mångt och mycket instämma i vad som yttrades av herr Hedlund i Östersund.

Beträffande arbetshemmen skulle jag vilja säga, att jag förstår inte dem, som äro så rädda för reservationen. Man synes ha fått den uppfattningen, att de, som stödja reservationen, skulle vara emot arbetshemmens verksamhet. Detta är icke fallet. De som hålla på reservationen mena, att vi inte skola rusa i väg för fort och bygga nya hem, så att vi sedan skulle få säga, att vi byggt för mycket. Nu är det ett glädjande faktum, att den nya lagen om arbetshem har verkat bättre, än många skulle kunnat tro. De individer, som komma till dessa hem, äro till synes ganska ruskiga både till tankegång och yttranden. Men genom de samtal, som föreståndaren har med dem, kunna de ganska fort komma över till en bättre tankegång och ändra sig besynnerligt nog ganska fort. Nu kan man ju säga, att det är fråga om detta kan bestå. Arbetshemmen ha ju ännu inte verkat så länge. Vad beträffar Västergårdens arbetshem så började det för ett år sedan. Det har emellertid visat sig, att inga av de på hemmet intagna efter utskrivningen återkommit, utan de ha fullgjort sina påtagna förbindelser. Det har varit många ansökningar om intagning, men man kan säga, att i omkring två tredjedelar av alla dessa fall har saken gjorts upp med kommunen, och vederbörande ha ordnat sina åligganden. Och beträffande många individer, som intagits, har saken genom föreståndarens försorg ordnats med vederbörande fattigvårdsstyrelse, så att den intagne påtagit sig sina förbindelser, varefter han sluppit ut ur hemmet och sedan också fullgjort sina åtaganden. De intagna ha nämligen funnit, att hemmet är för dem något vederstyggligt. De trivas inte där. Jag brukar säga, när vi utskrive någon: »Jag hoppas, att ni inte kommer tillbaka.» Och de svara i allmänhet: »Hit komma vi aldrig mer.» Då menar jag, att lagen nått det syfte, man velat nå med densamma. På grund härav anser jag, att det föreligger ytterligare skäl att inte rusa iväg och bygga, så att vi en vacker dag finna, att vi ha byggt för mycket. Man brukar ofta här i kammaren hänvisa till vad folket ute i bygderna skola tänka.

Ang. förlängt
anstånd med
ordnande av
vissa fattig-
vårdsanstalter.

(Forts.)

Ja, vad skulle folket ute i bygderna tänka, om vi här skulle kasta bort pengar i onödan? Det skulle bli en reaktion mot dessa sociala förbättringsåtgärder, och hela verksamheten skulle komma att lida därav. Därför är här ett uppskov och en utredning av nöden. Jag tror, att ett beslut i den riktningen skulle mera gagna än skada. Beträffande arbetshemmet Västergården är det, såsom förut nämnts, tre län, som sammanslagit sig om detsamma. Och därjämte mottar hemmet inackorderingar från Värmlands län 10 platser, från Göteborgs stad 20 platser, från Halland 5 platser, från Södermanlands län samt från barnavårdsnämnderna i Jönköping och Huskvarna med några platser vardera. Jag var vid arbetshemmet ett par dagar, innan jag återkom till riksdagen efter påskferierna. Vi hade då 30 intagna och utskrevo 6. De hade uppfört sig så, att man skulle kunnat skriva ut ändå fler, om det varit i behov för plats åt andra. Vi ha 65 platser, men utrymmet i vissa salar är så gott, att vi kunna placera ytterligare några fler. Jag menar som sagt, att ett uppskov nu skulle vara synnerligen lyckligt. Det torde vara möjligt att ordna frågan genom ett inackorderingsförfarande, så lagen kommer säkerligen i varje fall att kunna tillämpas. Men man hindrar genom ett sådant beslut landstingen och även staten att i onödan kasta ut penningar. Vi få komma ihåg, att vid varje hem ju måste finnas föreståndare och övriga befattningshavare, som skola sköta dessa anstalter, och det blir ju ganska dyrbart, om antalet internerade är för litet. Huvudsaken är, att man får skickliga befattningshavare, som sköta hemmen, så att man når det mål, som man med denna lag velat nå.

Jag ber sålunda, herr talman, att få yrka bifall till den vid betänkandet fögade reservationen.

Herr **Persson** i Fritorp: Herr talman! Då jag instämde i herr Andersons i Storegården första anförande, hade jag inte ämnat begära ordet. Men det har senare förekommit något, som likväl föranlett mig därtill. Herr Hage nämnde, att första kammaren har bifallit andra lagutskottets förslag, och jag vill tillägga att detta skedde med 6 rösters majoritet. Jag vill då sätta i fråga, om inte andra kammaren bör följa reservanten. Om denna kammare bifaller reservationen, så kan det, enligt vad jag erfarit, bli sammanjämkning, och då kunna vi få samma bestämmelser för arbetshemmen som för ålderdomshemmen. Jag vill fastslå det faktum, att under debatten, såvitt jag kunnat höra, ingen meningsskiljaktighet förekommit beträffande ålderdomshemmen, utan det är endast beträffande arbetshemmen som meningarna varit delade. Herr Paulsen ytttrade helt kategoriskt, att vi i Skåne redan ordnat denna sak. Ja, detta är en sanning med modifikation; det är bara en halvsanning. Det är nämligen bara arbetshemmet för män, som vi ordnat, men inte arbetshemmen för kvinnor. Jag vet det så mycket mer, som jag varit delegerad för vårt län för att samverka med det landsting, vars område herr Paulsen själv tillhör. Om denna fråga nu faller, bli landstingen skyldiga att ha de kvinnliga arbetshemmen klara nästa år. Jag tror inte, att det är så stor fara beträffande arbetshemmen för män, ty den saken torde kunna anses vara klar nästa år. Men annorlunda ställer det sig beträffande de kvinnliga arbetshemmen. Dessa kunna enligt mitt förmenande inte bli klara överallt nästa år. Vi få komma ihåg, att landstingen inte äro några vanliga kommunalstämmor. De sammanträda ju bara en gång om året. Skola arbetshemmen för kvinnor bli klara nästa år, så måste beslut därom fattas vid innevarande års landsting, och man är kanske inte överallt färdig att i år fatta avgörande beslut i frågan.

Jag vill om hela denna sak säga ett ord till. Jag minns mycket väl, när år 1918 det viktiga, ehuru inte så omfattande lagförslaget om fattigvården förelåg. En ännu här kvarvarande ledamot av kammaren frågade då med kommittéförslaget i hand: Är detta resultatet av det arbete kommittén preste-

rat under alla de gångna åren? Han ansåg, att det var ett magert resultat. Men jag får säga, att jag tror, att verkningarna av detta kommittéförlägg i alla fall inte blivit så små. Jag tror mig kunna säga, att det varit mycket bättre, om man från början inriktat sig på att uppföra några stycken arbetshem, t. ex. 6 eller 7 i hela riket, på olika därför lämpade platser. Hade man gått den vägen, hade man besparat landstingen dessa bekymmer, som detta framkallat, och det hade medfört den förmånen, att om ett arbetshem varit överbelagt, hade man sedan kunnat placera interner därifrån och till ett annat. De sakkunniga, som förberett frågan, ha enligt min mening icke varit nog förutseende, ty beträffande arbetshemmen kunde en bättre organisation ha gjorts.

Herr talman, jag upprepar mitt yrkande, att kammaren måtte bifalla reservationen. Om kammaren gör detta, finnes möjlighet att få fram en kompromiss, så att det blir samma bestämmelser för arbetshemmen som för ålderdomshemmen. Jag yrkar därför bifall till reservationen.

Herr förste vice talmannen **Hamilton**: Herr talman! Om jag skulle framställa något klander mot utskottet, så skulle det vara beträffande dess beslut rörande ålderdomshemmen, att utskottet icke biträtt motionärernas önskingar i hela deras omfattning eller att bevilja uppskov med dessa anläggningar under ytterligare 5 år, utan att frågan behövde för de sista 3 åren underkastas Kungl. Maj:ts prövning. Jag är nog sangvinisk att tro, att vi i en framtid icke skola behöva lämna någon vidare vård å ålderdomshem. Folkpensioneringen kommer att verka i den riktningen och även olycksfallsförsäkringen och sjukkasewäsendet, om de ordnas rätt, att i betydlig mån minska de fattigas antal. De, som nu finnas intagna å ålderdomshemmen, utgöras av tre kategorier, sinnessjuka, som ej få plats på hospital, sinnesslöa, som borde vårdas på andra anstalter, och kroniskt sjuka. Dessa böra in på andra anstalter, hospital, sinnesslöanstalter och de kroniskt sjuka på sjukhus, som ordnas av landstingen. I det län, jag tillhör, ha vi så ställt, att bredvid lasaretten finnas hem för kroniskt sjuka, som underhållas av landstingen, och det är vida bättre för dessa sjuka än att vårdas å ålderdomshem, där de naturligtvis aldrig kunna få den läkarvård och skötsel i övrigt, som de få å särskilda anstalter. De övriga, som behöva understöd, den fjärde kategorien, utgöras av sådana, som helst önska att vårdas i sina hem och få direkt kontant understöd av kommunen. Därför håller jag före, att om sakerna få utveckla sig som sig bör, skall behovet av ålderdomshem i framtiden vara ringa och obetydligt. Och jag tror, att det är rent av vanvettigt handlat av somliga kommuner, som byggt storartade ålderdomshem, vilka nu äro obefolkade. Man har berättat mig från södra Skåne, att en större kommun byggt ett ålderdomshem för 100.000 kronor, vilket är befolkat av fyra åldringar, men står för övrigt tomt. Detta är ett varnande exempel. Vi skola söka på andra vägar häva fattigdomen än genom att bygga ålderdomshem för sådana, som icke vårdas på särskilda anstalter.

Vad återigen angår arbetshemmen, så finner jag, att de äro nödvändiga. Där måste hysas de tredskande fäderna, de svårhanterliga fattiga, som icke kunna vårdas i ålderdomshem. Och jag tror, att ett uppskov därvidlag icke är av behovet påkallat. Åtskilliga landsting ha ju redan frågan ordnad, och de andra skulle kunna göra upp med dem, som redan ordnat med anstalter, att få sina tredskande försörjningshjon in på dessa arbetshem.

Jag kan ej finna annat, än att med de reservationer, som jag anförde i början, det är riktigtast att bifalla utskottets hemställan, till vilken jag yrkar bifall.

Herr **Holmström** i Gävle: Herr talman! Herr förste vice talmannen framhöll, att arbetshemmen äro nödvändiga. Ja, därom har aldrig varit någon diskussion. Det står i motionen påpekat, att arbetshemmen visat sig vara myc-

*Ang. förlängt
anstånd med
ordnande av
vissa fattig-
vårdsanstalter.*

(Forts.)

Ang. förlängt
anslånd med
ordnande av
vissa fattig-
vårdsanstalter.
(Forts.)

ket nyttiga, och att deras blotta tillvaro — det har herr Paulsen nyss också givit uttryck åt — mången gång varit nog för att få försumliga familjeförsörjare att bättra sig. Diskussionen står alltså ej därom, huruvida arbetshemmen äro nyttiga eller ej, utan rör sig om, huruvida det skall beviljas uppskov med byggande av ytterligare arbetshem och detta av den anledningen, att de redan befintliga visat sig allt för stort tilltagna.

När jag begärde ordet, var det emellertid för att konstatera en omständighet, som herr Hage vidrörde i sitt sista yttrande, och som han åberopade för att bevisa lämpligheten av att bifalla utskottets förslag. Jag skall be att få åberopa samma omständighet för att bevisa nödvändigheten av att bifalla reservationen. Herr Hage redogjorde nämligen för, att han som ledamot av förvaltningsutskottet i Norrbottens läns landsting erfarit att olika arbetshem erbjudit sig att mottaga interner från Norrbottens län. De hade t. o. m. — som herr Hage sade — »tiggat och bett om det». Det bevisar, att det är konkurrens mellan de redan befintliga arbetshemmen. De ha kommit underfund med, att driften blir för dyr, och därför vilja de bättre utnyttja arbetshemmen genom att få interner även från andra landstingsområden. Jag anser det vara ett bevis, så kraftigt som man gärna kan önska, för, att kammaren bör taga reservationen.

Herr **Hallén**: Herr talman! Jag begärde ordet med anledning av herr Hedlunds i Östersund anförande, som var riktat mot mig.

Jag vill gärna ge mitt erkännande åt herr Hedlunds gagnarika gärning, liksom de övriga fattigvårdskonsulenters, som jag fått lära känna. Och jag vill ej, att det på något sätt skall framstå för kammaren, som om här vore någon olikhet i uppfattningen om de humanitära åtgärder, som behövas vis-à-vis de fattiga. Jag vill ej heller antyda, att konsulenterna uppträda som byråkratiska maktutövare mot kommunerna. Jag kan understryka herr Hedlunds erinran om det förtroendefulla sätt, varpå man tillsammans med fattigvårdsstyrelserna löst frågan. Ofta måste naturligtvis konsulenterna bygga sina önskemål i fråga om ålderdomshem på de statistiska uppgifterna, och det anser jag ej vara någon förebräelse, att de ej bygga dem uteslutande på dessa utan även på personliga besök. Det känna vi alla. Men varför jag erinrat om, att önskemålen om ålderdomshem måste vara baserade på de statistiska årsrapporterna, är, att jag menar, att dessa rapporter komma under de följande åren att få ett annat utseende, än vad de hade tiden närmast efter 1918. Och jag vill ännu en gång understryka, att ett fortsatt utbyggande av den sociala försäkringslagstiftningen — jag tänker på arbetslöshets-, sjukkasse- och moderskapsförsäkringslagarna, om det i dessa frågor blir ett positivt beslut i riksdagen — kommer att under kommande år förändra läget i kommunerna beträffande dem, som behöva omvårdnad från det allmänna sida. Vi kunna vara ense om, att denna växanda lagstiftning ställer fattigvårdsstyrelserna inför en delvis förändrad situation, som vi med glädje måste kunna konstatera.

Vidare vill jag ha sagt, att det naturligtvis kan vara så, som herr Hedlund säger, och varav han i sina många kommuner kan ha erfarenhet, att det finnes människor, som formligen längta efter att få den utlovade anstaltsvården. Det vore för övrigt höjden av oförstånd, om man betvivlade behovet för varje större kommun av en särskild anstalt. Men jag vill ha sagt att det kan tänkas, att sådana människor, som vänta och längta efter anstaltsvård, varit föremål för ett slags fattigvård, som varit nog så otillfredsställande. Och man har i så fall ingen garanti för, hurudan den anda blir, som skall leda den ålderdomsanstalt, dit de komma. Och för övrigt måste man säga, att om en människa i sin levnads afton skall ryckas ur sin miljö och sluta sina dagar, icke i ett hem utan i en anstalt, så är det en sorglig utveckling. Icke minst om det kanske

gäller att flyttas till ett för flera kommuner gemensamt, kanske i en främmande socken beläget ålderdomshem. Det är klart, att när kommunerna skola bygga ålderdomshem, så är det dikterat av människokärlek och ansvarskänsla och ett glädjande bevis på dessa egenskaper, men man skall också respektera den ideella syftning, som menar, att anstaltsvården, hur idealisk den än kan vara, dock är för massan av människor att betrakta som rent av något ohyggligt och i högsta grad tragiskt. Och de intressen inom fattigvården, som försöka att på andra vägar bereda vård åt de nödställda och dem, som leva på livets skuggsida, de kunna, menar jag, vara burna av samma idealitet som de, vilka mena, att det bästa och redigaste sättet är att få in dem på en anstalt. Det undrar jag, om vi icke kunna vara ense om.

Jag menar, att utskottets förslag är värdefullt, därför att kommunerna få denna övergångstid, då de kunna taga mera hänsyn till den förändring i läget, som inträder på grund av den sociala försäkrings- och pensioneringslagstiftningen. Att denna under övergången kommer att skapa en delvis annan situation, är alldeles uppenbart, vilket för övrigt gör, att man kan planera byggandet av ålderdomshem eventuellt genom sammanslagning i kommunalförbund, efter andra linjer, än man nu har förmåga att göra.

Jag vill med dessa ord fortfarande yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr förste vice talmannen **Hamilton**: Herr talman! Jag instämmer med den aktade kammarledamoten på Gävleborgsbänken däri, att i en del län har byggts alltför stora hem. Men det möter ej hinder för dessa län att ställa de överflödiga platserna till förfogande åt andra län genom särskilda avtal, och då behöver man ej bygga nya inom dessa län. Jag tror nog, att så har skett på sina håll, och när den utvägen finnes, så går det ju för sig.

Herr **Hage**: Herr talman! Jag blev mycket förbluffad över, att herr Holmström ville göra gällande, att det av mig påpekade förhållandet rörande vakanserna vid de redan existerande arbetshemmen skulle motivera ett bifall till reservationen. Jag kan ej tillägna mig en sådan uppfattning. Det är väl tvärtom så, att när man nu kan påvisa, att vissa arbetshem ha vakanta platser, innebär detta, som också förste vice talmannen påpekade, möjlighet för dessa arbetshem att taga emot sådana här interner från de län, som ej uppfört anstalter. Och det är endast fråga om fyra län, det är Norrbottens, Västerbottens, Västernorrlands och Jämtlands län det gäller, ty de ha ej ännu skaffat sig arbetshem. Det är en fråga för oss häruppe, som sitta på dessa bänkar. När det alltså finnes denna möjlighet, att man ej skall behöva bygga, utan alla anordningar i frågan kunna inskränka sig till en uppgörelse, behöver det ej taga så synnerligen lång tid att ordna saken. Skola vi ej kunna, om det finnes platser vakanta på en del arbetshem, under loppet av 2 1/2 år hinna ingå överenskommelser med de arbetshem, som finnas? Skola vi behöva ha mera tid än 2 1/2 år att ordna saken? En annan sak vore det, om det vore fråga om att bygga nya hem. Jag måste säga, att jag vidhåller den uppfattningen, att den omständigheten, att det finnes så många vakanta platser, tala för, att utskottets förslag bör bifallas.

Herr **Holmström** i Gävle: Herr talman! Med anledning av herr Hages och herr förste vice talmannens yttranden ber jag att få erinra om, att jag i ett tidigare anförande redogjort för det förhållandet, att de landsting, som ännu ej hava arbetshem, lätt kunna få de sina inackorderade i de redan befintliga arbetshemmen, men att det däremot är svårt för dem att ingå avtal på sätt herr Hage nämnde. Och jag vill ytterligare belysa detta. Jag har i mitt första yttrande i dag redan anför ett exempel. Och jag ber de ärade ledamöter av

*Ang. förlängt
anstånd med
ordnande av
vissa fattig-
vårdsanstalter.*

(Forts.)

*Ang. förlängt
anstånd med
ordnande av
vissa fattig-
vårdsanstalter.*

(Forts.)

kammaren, som hörde detta, om ursäkt att jag nu av hänsyn till herr förste vice talmannen och herr Hage tar om det. Det gjordes nämligen till vår arbetshemsdirektion en framställning från ett annat landsting att få ingå som delägare med oss. Vi kunde icke svara ett obetingat ja på ansöknings. Den är visserligen ej avslagen ännu, utan vilande, men det kan ifrågasättas, huruvida vi komma att bifalla den av det skälet, att barnavårdslagarna trätt i kraft från och med den 1 januari i år. Och man har ingen aning om, hur de komma att verka på beläggningen av arbetshemmen, ty barnavårdsnämnderna få numera också möjlighet att skicka folk till arbetshemmen. Av detta skäl ansåg man sig icke nu kunna gå med på ett bindande avtal för framtiden, och av det skälet anser jag, bl. a., att ett uppskov under den föreslagna tiden är nödvändigt, så att man kan vinna erfarenhet även på detta område.

Herr **Hedlund** i Östersund: Herr talman! Jag ber om ursäkt, att jag nödgas besvara kammaren ännu en gång. Vad herr Holmström i sista anförandet gjorde gällande, att vi ännu icke känna verkningarna av de nya barnavårdslagarna, är riktigt såtillvida, att vi för tillämpningen av lagarna fått nya myndigheter, som ha att se till försumliga familjeförsörjare och kunna sätta in dem på arbetshem. Men herr Holmström har själv i egenskap av fattigvårdsman haft att övervaka samma lagstiftning, som nu övervakas av barnavårdsnämnderna. Det är emellertid felaktigt att tro, att man, därför att vi fått en ny barnavårdslagstiftning, ej kan bedöma behovet av arbetshem. Jag tror ej, att barnavårdsnämnderna bli mera nitiska och ej heller mer slappa att bestraffa försumliga familjeförsörjare än tidigare fattigvårdsstyrelserna varit. Och således kan ej det förhållandet, att vi ha fått en ny barnavårdslagstiftning, komma att på minsta sätt inverka på bedömandet av behovet av arbetshem.

Slutligen vill jag yttra några ord till herr Hallén. Hans teoretiska humanism kunde man gärna godtaga, om den ej komme i konflikt med livet självt. Vem önskar ej, att alla människor kunde få leva sitt liv och sluta sina dagar i sitt eget hem? Men det går ej. Om folkpensionerna göras så stora, att var och en blir ekonomiskt säkerställd, är det likväl nödvändigt för kommunerna att ordna sin anstaltsfråga. Redan nu beräknar man, att när folkpensioneringen nått sin fulländning, komma många hemlösa att själva söka plats vid ålderdomshemmet. Vi grunda den uppfattningen därpå, att redan nu en del människor, som på grund av andra än ekonomiska förhållanden ej kunna taga vård om sig själva, söka in där. Lagstiftningen av år 1918 såg även på dessa förhållanden, och ingenting har tillkommit, som är ägnat att rubba beräkningarna och programmet i fråga om ålderdomshemmen.

Herr förste vice talmannen uttalade vissa önskemål, hur man skulle specialisera vården för olika hjälpbehövande. De önskingarna äro riktiga, och jag kan endast tillägga, att lagstiftningen redan har uppmärksammat desamma. Vi skola ha särskild vård för kroniskt sjuka, vi bereda sinnessjuka hospitalvård, och sinnesslöa få vård å speciella anstalter. Det återstår sålunda endast det renodlade ålderdomshemmet, där verkligt hemlösa och behövande människor skola bo. Och hur human vi än må drömma om, att dessa hem en dag skola bliva överflödiga, så tror jag ej, att vi få se den dagen, därför att det alltid kommer att finnas hjälplösa, ensamma människor, vilka samhället får taga vård om. Och därför tycker jag, att vi skola sluta upp med att teoretiskt överflödigöra ålderdomshemmen och hellre sprida den uppfattningen i bygderna, att ålderdomshemmet icke är något slags straffinrättning utan ett verkligt hem, visserligen konstgjort, men dock ett hem för samhällets hemlösa.

Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till utskottets hemställan.

Herr **Holmström** i Gävle: Jag skall icke diskutera med herr Hedlund förhållandena med anledning av den nya barnavårdslagen, utan endast påpeka det *faktum*, att en sådan anhållan, som den herr Hage talade om, icke blivit bifallen av en arbetshemsdirektion.

*Ang. förlängt
anstånd med
ordnande av
vissa fattig-
vårdsanstalter.*

(Forts.)

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Votering begärdes likväl av herr Anderson i Storegården, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 16, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av upprensingsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 9.

Föredrogs andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, i anledning av från första kammaren delgivet beslut rörande inom nämnda kammare väckt motion om rätt för befattningshavare i centrala ämbetsverk att överklaga tilldelad disciplinär varning; och blev utskottets i nämnda utlåtande gjorda hemställan av kammaren bifallen.

§ 10.

Därnäst i ordningen var å föredragningslistan uppfört andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 7, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående begränsning av gifta kvinnors innehav av statstjänst och allmänt uppdrag.

*Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.*

Uti två inom andra kammaren väckta, till kammarens femte tillfälliga utskott hänvisade motioner, den ena, nr 26, av herr *Lindberg* och den andra, nr 201, av herr *Öhman*, hade motionärerna var för sig hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida och i vad mån åtgärder kunde vidtagas i syfte att begränsa gifta kvinnors innehav av statstjänst och allmänt uppdrag, för bättre tillgodoseende av mäns och ogifta kvinnors möjligheter att erhålla arbetsutkomst, och att Kungl. Maj:t därefter måtte utfärda de bestämmelser, eller för riksdagen framlägga de förslag, som av utredningen kunde föranledas.

Utskottet hemställde, att ifrågavarande motioner icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Reservation hade likväl avgivits av herr *Ahl*, vilken ansett, att utskottet bort hemställa, att andra kammaren för sin del måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, huruvida

Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.

och i vad mån åtgärder kunde vidtagas i syfte att begränsa gifta kvinnors innehav av statstjänst samt därefter utfärda de bestämmelser eller förordningar som för riksdagen framlägga de förslag, som av utredningen kunde föranledas.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

(Forts.)

Herr Ahl: Herr talman! Då jag icke har kunnat biträda det yttrande, som avgivits av utskottet i denna fråga, har jag, som kammaren finner, till utlåtandet fogat en reservation med yrkande om bifall till den framställning, som gjorts av motionärerna. Jag ber till en början få framhålla, att från min sida föreligger icke någon önskan om att rubba den likställighetsprincip mellan man och kvinna, som genom behörighetslagens antagande fastställts, och jag anser att detta icke heller behöver bliva fallet, om man, genom ett bifall till motionärernas framställning undersöker möjligheterna att rätta till en smula på områden, där denna princip, driven till sin spets, kan medföra icke önskvärda konsekvenser. Jag ser alltså icke denna fråga som någon slags kvinnosaksfråga utan uteslutande som en fråga om att på ett förnuftigt sätt hushålla med de arbetstillfällena, som samhället förfogar över. I anslutning till den uppfattningen ber jag få säga, att om det vore så, att samhällets tillgång till arbete och utkomst för människorna vore obegränsad eller bara tillräcklig för att möta förefintliga behov, tror jag, att en fråga som den föreliggande icke skulle behöva bli föremål för allvarligt övervägande. Men nu är det i stället så, att arbetslösheten i snart sagt alla samhällslager hotar att bli en permanent företeelse, och då förefaller det åtminstone mig, som om även detta uppslag till arbetslöshetens lindrande, som motionärerna framfört, vore värt beaktande. Det är ju så, att det icke bara är kroppsarbetarna, som drabbas av arbetslösheten, utan den träffar även stora skaror av människor, som genom dyrbara studier gjort sig kompetenta för sådana anställningar, som det här närmast är fråga om. Det talas om ett studentproletariat, vars storlek växer varje år; personer med teknisk utbildning och med universitetsutbildning, söka förgäves användning för sina kunskaper, och när de icke kunna få anställning på områden, som deras utbildning kvalificerar dem till, tvingas de att konkurrera om arbetstillfällena med befolkningslager, där sannerligen arbetslösheten redan förut är tillräckligt stor. När gifta kvinnor under sådana förhållanden på arbetsmarknaden överge uppgifterna i hemmen för att i allt större utsträckning deltaga i konkurrensen om de sparsamt förekommande arbetstillfällena, synes det åtminstone mig, som om den ovilja, detta faktiskt väckt i vida befolkningslager, icke vore alldeles oberättigad. Det har sagts som skäl för att icke något bör göras i den av motionärerna föreslagna riktningen, att behovssynpunkten icke bör läggas till grund för anställning i det allmänna tjänst. Men, fastän jag erkänner, att behovsprincipen icke bör tilläggas den större betydelsen, skulle jag ändå vilja ifrågasätta, om det kan vara riktigt att alldeles bortse från behovsprincipen, hur än utvecklingen kan komma att gestalta sig på detta område.

När under kristiden livsförnödenheter endast funnos i begränsade mängder, tvingades samhället till åtgärder i enlighet med behovsprincipen, och jag misstänker, att om utvecklingen beträffande försörjningsmöjligheterna kommer att fortsätta i samma riktning som hittills, få vi vad det lider nog lov att taga en smula hänsyn även till behovsprincipen i sammanhang med de arbetstillfällena, som samhället förfogar över.

Enligt behörighetssakkunniga hör visserligen försörjningssynpunkten vid anställning i det allmänna tjänst till de underkända synpunkterna, men jag skulle vilja säga, att det hindrar icke, att man i det praktiska livet ändå tar en viss hänsyn även till behovsprincipen, till försörjningsprincipen. Det händer sålunda, att privata företag, som få lov att göra inskränkningar i perso-

nalén, då i första hand avskeda sådana människor, som icke ha försörjnings-skyldighet, under det att personer med dylik skyldighet bibehållas vid sina anställningar så länge som möjligt. Härigenom har försörjningssynpunkten givits åtminstone ett visst rum i det praktiska livet, och den betraktas icke som en under alla förhållanden fullständigt obehörig synpunkt. Därför menar jag, att det icke skulle vara en alltför utomordentlig åtgärd, om även staten vid sidan av synpunkterna förtjänst och skicklighet toge någon hänsyn även till försörjningssynpunkten. För människorna är dock, skulle jag tro, just försörjningssynpunkten det centrala i all deras strävan. Var och en strävar efter att erhålla en så god försörjning som möjligt, även om det ökade välståndet skulle erhållas på bekostnad av andra människors berättigade anspråk på försörjning. Detta torde enligt min mening i allmänhet vara orsaken till att de gifta kvinnorna överge uppgifterna i hemmet och i stället ägna sig åt förvärvsarbetet.

Nu säger visserligen utskottet i motiveringen: »Det torde vara ett faktum, att gifta kvinnors tjänsteanställning i avsevärt antal fall är beroende av verkligt ekonomiskt behov.» Men därom kan utskottet egentligen ingenting veta, eftersom den frågan icke blivit utredd. Jag kan ju varken bestrida eller bekräfta vad utskottet sålunda anser vara ett faktum, men jag skulle naturligtvis med ungefär samma möjlighet att träffa det rätta å min sida kunna göra gällande som ett faktum, att den gifta kvinnans tjänsteanställning i ett avsevärt antal fall icke är beroende av något verkligt ekonomiskt behov. Det skulle i detta sammanhang vara nog så intressant att veta, i vilken omfattning den gifta kvinnan har anställning i statstjänst, och inom lärarkåren, men jag har tyvärr icke kunnat få några uppgifter i den saken, enär utskottet i enlighet med sin uppfattning ansett dylika uppgifter obehörliga. Jag tror mig emellertid kunna säga, att det är ett faktum, att ett mycket avsevärt antal gifta kvinnor för närvarande uppehålla sina tjänster och tillföra sina familjer dubbla inkomster och, när det gäller lärarkåren, även dubbla naturaförmåner, under det att likaledes faktiskt ett mycket avsevärt antal människor, som gjort sig kompetenta för statstjänst, och ett avsevärt antal lärare icke kunna få användning för de kunskaper, som de under uppoffringar och efter dyrbara studier tillägnat sig.

Beträffande läraröverflödet kan det invändas, att det egentligen blir en fråga om reglering av tillträdet till seminarierna. Men jag kan icke bortse från att enligt den utredning om läraröverflödet, som verkställdes av lektor Börjeson vid folkskoleseminariet i Uppsala och som finnes tillgänglig i klubbrummen kommer den första juli 1929 att finnas icke mindre än 1,215 utexaminerade folkskollärare, som då icke kunna finna någon anställning. Då jag icke har några uppgifter om antalet gifta kvinnor i lärarkåren, kan jag naturligtvis icke heller bilda mig någon verklig uppfattning om i vilken mån denna skrämmande höga siffra på antalet arbetslösa folkskollärare kan förklaras av att tjänsterna uppehållas av gifta kvinnor, men att den icke oväsentlig mån påverkas av att lärarinnorna även efter giftermål kvarstå i sina tjänsteanställningar torde det säkerligen icke innebära något överord att säga.

Genom behörighetslagens tillkomst ha ju nya områden öppnats för kvinnors inträde i förvärvslivet, och med den tendens att även efter giftermål kvarstå i förvärvslivet, som alltmer breder ut sig, är det att förmoda, att det antal gifta kvinnor, som för närvarande ha tjänsteanställning, endast är en ringa början till en utveckling på detta område, som helt säkert kommer. Den gifta kvinnans förvärvsarbete blir huvudsaken men arbetet i hemmet blir en underordnad bisak. Jag skall icke inlåta mig på något moraliserande i anledning härav eller ingå på de vådor för hemmens vidkommande, som en dylik utveck-

*Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)*

Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)

ling måste innebära, ehuru jag anser, att vården av familjelivet och hemmet måste ha den största betydelse för hela samhället.

Jag erkänner, att då det gäller att komma till rätta med denna sak, tror jag att svårigheterna komma att visa sig vara mycket stora, men jag har å andra sidan icke kunnat tillägna mig den uppfattningen, att problemet är olösligt därför att det kan visa sig vara svårlöst. I reservationen antydes en linje, som enligt min mening synes framkomlig och detta utan att något tvångsförfarande mot de gifta kvinnorna behöver tillgripas. Det är icke heller uteslutet, att det under utredningens gång kan anmäla sig nya uppslag, som kunna vara värda att provas.

Ehuru jag anser, att utredningen bör söka efter alla framkomliga vägar varpå denna frågas lösning kan främjas, bör den dock i främsta rummet inriktas på att söka åstadkomma sådana bestämmelser, som underlätta frivillig avgång. Vid ett bifall till reservationen skulle visserligen riksdagen ha sagt ifrån, att den finner frågan värd ett allvarligt övervägande, men därmed har riksdagen icke bundit sig för något tvångsförfarande eller för en viss linje i frågan. Syftet med det hela eller ett bättre tillgodose männens och de ogifta kvinnornas berättigade anspråk på arbetsinkomster har jag icke hört någon vända sig emot, men enligt min mening skulle ett tillmötesgående av motionärernas önskan var att främja detta syfte.

Enligt min mening har utskottet, då det kommit till ett yrkande om rent avslag, icke tagit tillräcklig hänsyn till möjligheterna av en lösning efter sådana linjer, som jag nyss antydde. Utskottet säger i motiveringen bland annat följande: »Ett av de mest bärande skälen för utskottets ståndpunkt i saken är emellertid att hela denna fråga måste ses från en vidare social synpunkt än som framkommit i motionen.» Men vad innebär denna vidare sociala synpunkt, som utskottet vid sitt ställningstagande alltså sett frågan ur? Jo efter att ha konstaterat, att gifta kvinnor ha anställning utom hemmet även på det privata området, sammanfattar utskottet resultatet av sina studier över frågan ur denna »vidare sociala synpunkt» på följande sätt: »Därest staten som landets största arbetsgivare skulle inskrida mot gifta kvinnors anställning, kan det möjligen antagas, att detta skulle tagas till exempel i fråga om kommunal anställning samt på privata områden och därigenom medföra vidare konsekvenser än motionärerna tänkt sig.» Nu ber jag för min del få säga, att jag icke kan finna, att detta av utskottet såsom »mest bärande» betecknade skäl är så särskilt överväldigande. Ty skulle efter en utredning ett beslut fattas, som exempelvis innebar, att en frivillig avgång underlättades, och detta beslut sedan medförde, att även sådana gifta kvinnor på privata områden, för vilka intet verkligt ekonomiskt behov föreläge, även lämnade sina anställningar till förmån för människor, som bättre behövde dem, då vore väl det med tanke på mängden arbetslösa i stället en synnerligen önskvärd och välkommen konsekvens av ett beslut i denna fråga.

Då jag, herr talman, från mina utgångspunkter icke kan finna, att detta utskottets »mest bärande skäl» för mig är tillräckligt bärande såsom grund för ett fullständigt avvisande av varje åtgärd för frågans lösning, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

I detta yttrande instämde herrar *Lovén, Jensen, Sjögren* och *Lundgren*.

Fru Nordgren: Herr talman! Den fråga, som i dag föreligger till behandling, är icke någon ny sådan. Den har ju föregående år varit föremål för kammarens ställningstagande, och några nya synpunkter utöver de, som i följande anfördes i herr Lindbergs motion, ha icke framkommit. Ej heller ha några

nya skäl framförts under den diskussion, som har ägt rum, eller från reservantens sida. Allt vad den senare anförde är saker, som vi förut känna till.

Nu kan det ju synas för många, som om denna fråga vore av mindre betydelse, men så är icke fallet. *Formellt* gäller det visserligen bara en utredning om huruvida gifta kvinnor skall få kvarstå i statstjänst eller icke, men *reellt* sett är det något helt annat. Det gäller nämligen, huruvida man här skall gå in för en lagstiftning om att *civilståndet* skall vara det avgörande för innehav av statstjänst, och det gäller vidare, huruvida *behovsprincipen* skall läggas till grund för innehav av statstjänst.

Den förstnämnda frågan, om civilståndet skall vara avgörande i stället för lämplighet och duglighet, har verkligen mycket stor principiell betydelse för oss kvinnor. Vi anse oss icke under några förhållanden kunna gå med på en lagstiftning, som ens ger ringaste sken av att ensidigt rikta sig mot den ena halvan av landets medborgare. Vi anse detta utgöra ett kränkande av den allmänna rättsprincipen, som icke känner till någon dylik skillnad.

Beträffande behovsprincipen är det ju så, att männen aldrig godkänt denna såsom normgivande. Vid alla tillfällen har det hävdats, att man bör ha betalt för det utförda arbetet, för kunnighet och duglighet, men att familjeförhållandena äro en privatsak. När icke männen ha godtagit denna princip, ha vi kvinnor ingen anledning att godtaga densamma.

Båda motionärerna ha som främsta motivering anfört bristen på arbetstillfällen och de svårigheter och bekymmer, som denna brist bereder stora delar av vårt folk, främst de unga, som stå redo att träda ut i livet. Det skall viligt erkännas, att denna motivering är både bärande och mycket viktig, ty det är ju icke blott ekonomiska värden, som härvidlag gå till spillo, utan även andliga sådana. Ty det är icke nog med att ungdomen, ofta med en ganska dyrbar utbildning och kanske också med studieskulder, icke har några möjligheter att göra denna utbildning fruktbar på något sätt, och därtill har ekonomiska svårigheter, utan vad som är mycket värre, de unga förspilla sin bästa tid i överksamhet utan möjligheter att förkovra och utveckla sina andliga krafter, vilket helt naturligt medför, att de bli bittra och missmodiga, och att de förlora viljekraft och levnadsmod. Detta är ju värden, som enligt mitt förmenande äro av oerhörd stor betydelse för samhället, därför att dessa unga människor, som sålunda tvingas att gå sysslolösa den bästa tiden av sitt liv, icke bli de fullgoda medborgare, som de under normala förhållanden skulle ha blivit.

Det är sålunda en mycket allvarlig fråga, som vi i dag gå att taga ståndpunkt till, och det är klart, att man försöker finna utvägar att på något sätt komma ur de besvärligheter, som ha yppat sig. Man har därvid riktat blickarna särskilt på en kategori av samhällsmedborgare, nämligen de gifta kvinnorna, vilka ju enligt gammal åskådning äro försörjda genom äktenskapet. Jag finner dock detta inriktande en smula ensidigt från herrarnas motionärers sida. Man kunde ju tycka, att de även skulle ha riktat blickarna på de arbetsmöjligheter, som kunna erhållas exempelvis genom avskaffandet av mångsyssleriet, men härom föreligga inga som helst krav. Likväl känna ju herrarna här i kammaren till, att det för icke så länge sedan konstaterades av statsrevisorerna, att det existerar ett mångsyssleri av oerhörd omfattning just inom tjänstemannakåren. Söker man finna arbetsmöjligheter på det ena området, tycker jag, att man skall söka tillvarata dem också på det andra. Nu kan det ju sägas, att en del av ifrågakvarande bisysslor äro av underordnad beskaffenhet, men säkerligen äro dock en del av dem sådana, att de helt och hållet skulle kunna försörja sin särskilda befattningshavare.

Om man nu anser den principen vara rättvis, att männen skola få åtaga sig så mycket arbete, som de orka med, och att det icke skali finnas några restriktioner

Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)

Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)

tioner på detta område, trots att de härigenom i lika hög grad som de gifta kvinnorna borttaga arbetstillfällena för andra, som behöva sådana, tycker jag, att denna princip också bör gälla för kvinnorna. Om de föreliggande motionerna hade upptagit kravet på utredning även på denna punkt, skulle jag ha ansett, att motionärerna varit konsekventa, och att de krav, som sålunda framförts, hade varit rättvisa, och jag skulle icke heller, fastän jag är kvinna, ha tvekat att ge min anslutning till desamma.

Detta om den motivering, som de båda motionärerna ha gemensamt. Herr Öhman har därutöver haft sin egen lilla särskilda motivering för att de gifta kvinnorna icke borde få stå kvar i statstjänst, nämligen att de icke skulle utgöra en fullt arbetsduglig arbetskraft. Detta kan jag icke gå med på. Han har belyst detta med en del exempel, men jag är alldeles säker på att om herr Öhman gjort sig besvär med att forska bland de övriga kategorierna av befattningshavare, nämligen de ogifta, både män och kvinnor skulle han kunnat finna liknande exempel och kanske värre. Jag för min del tror, att det förhåller sig tvärtom. Det är så naturligt, att de gifta kvinnornas ansvars känsla är starkare utvecklad än de ungas att man icke behöver tvista om den saken.

Om herr Öhman däremot menar, att de båda uppgifterna, som innehavare av befattning i staten och som maka och moder, var för sig äro så krävande, att de helt kräva sin man eller rättare sagt sin kvinna, och att de icke kunna förenas, utan att endera blir lidande härpå, så kan jag ge honom rätt. Jag får dock lov att säga, att i så fall tror jag, att det tyvärr blir hemmet, som blir den lidande parten och icke tjänsten. Den samhällsklass, som jag här i riksdagen företräder, har också insett detta, och våra mäns kamp för bättre existensmöjligheter och en högre levnadsstandard har icke minst varit en kamp för att bevara hustrurna åt hemmen och barnens vård.

Fastän jag alltså starkt hävdar, att frågan om att rätten till arbete bör vara oberoende av civilstånd och kön, är en för oss kvinnor mycket viktig principfråga, anser jag det dock ur samhällets synpunkt vara en olycka, om de gifta kvinnorna i alltför stor utsträckning dragas från hemmen ut i förvärsarbete. Det är olyckligt därför, att det finns uppgifter, som icke kunna eller böra överlämnas åt lejda arbetskrafter inom hemmen. Till dessa räknar jag främst barnens vård och fostran. Vidare anser jag också att en hustrus uppgifter äro så betydelsefulla och så stora, att hon genom ett uppfyllande av dem mer än väl fullgör sin andel av den för makarna gemensamma skyldigheten för hemmets existens och upprätthållande, och att hon därför, om det finns möjlighet därtill, bör vara befriad från bidragsskyldighet i ekonomiskt hänseende. Jag har därför aldrig kunnat annat än förvåna mig över, att de kvinnor, som äro nog lyckliga att leva i sådana ekonomiska omständigheter, att de helt kunna få ägna sig åt hemmet och framför allt åt barnens fostran och vård, låta en sådan möjlighet gå sig ur händerna. Även här gäller det, liksom i fråga om ungdomen, icke enbart ekonomiska värden, utan värden av så stor betydelse, att de icke kunna ersättas med pengar.

Jag tror också, att det är olyckligt, att förhållandena ha blivit sådana, som de äro, men *varför* ha de blivit sådana, mina herrar? Man måste nog erkänna, att kriget haft en stor skuld härtill. Häremot kan ju invändas, att vi icke haft något krig i vårt land, och att detta sålunda icke kan vara en anledning för vårt vidkommande, men krigets verkningar ha i alla fall sträckt sig även till oss. När männen i de krigförande länderna drogo till fronterna, blev det icke fråga om annat än att kvinnorna skulle ställa sig vid maskinerna och i ammunitionsfabrikerna och på alla de poster, som männen lämnade. Kvinnorna fingo då klart för sig något, som de kanske icke vetat förut, nämligen att de mycket väl kunde sköta dessa befattningar, och en sådan upptäckt har naturligtvis gjort sitt till.

Det finns naturligtvis också en hel del andra skäl. Vi ha kommit in i ett samhällsskick, där pojkar och flickor uppfostras lika, och där även flickorna fostras för en livsuppgift, ett arbete. Sedan är det kanske icke så lätt att släppa detta efter någon tid, därför att man samtidigt är människa och vill förena sig med en man i ett äktenskap. Speciellt inom folkskolläraryrket finns det ett skäl, som är mera bärande för att dessa stå kvar även som gifta, nämligen att de kunna ha sådan kärlek och kallelse för sin viktiga uppgift såsom ungdomens fostrare, att de finna det ganska svårt att lämna densamma. Det behöver icke enbart vara av ekonomiska skäl, som man hänger fast vid sin anställning.

Som det nu är, finns det ingen möjlighet för kvinnorna att välja. Antingen måste de frånträda sin tjänst, med utsikt att icke återfå densamma, eller också måste de stå kvar. Ett skäl varför många kvarstår även efter äktenskapet är kanske icke minst den osäkerhet på arbetsmarknaden, som är rådande. Den, som gifter sig och tror sig försörd i dag, vet icke, om inte mannen inom kort tid kan stå arbetslös, och då är det givetvis icke så lätt att kasta bort en god och säker befattning som man har.

Vidare veta vi ju att i vår tid familjebanden icke äro så starka, som de varit tidigare, och som de kanske borde vara. Orsakerna till detta förhållande ligga utom ramen för denna debatt, men vi känna ju till, att det förekommer ett stort antal skilsmässor. Vidare kunna sjukdom, dödsfall m. m., inträffa, vilket medför, att det är ganska osäkert för de gifta kvinnorna, om de kunna anse sig tryggade för framtiden. Man bör därför inte alltför mycket klandra dem, om de anse sig böra trygga framtiden på det sätt, som de anse vara det bästa, nämligen genom vidhållandet av sin arbetsanställning.

Huvudorsaken till att jag anser, att man icke vinner något genom motionernas antagande är den, att vad som kräves endast är en utredning. En dylik utredning gör man ju inte så där i en handvändning, och mig veterligt har intet krav framförts på att de nu anställda gifta kvinnorna skulle frånträda sina befattningar. Man vet icke hur de ogifta, som inneha befattningar och eventuellt kunna tänkas ingå äktenskap komma att välja, om de äro hågade att utbyta en säker inkomst mot en möjligen osäker sådan genom att gifta sig, eller föredraga att förbli ogifta och bli kvar i tjänsten. Vi skulle sålunda icke bli hulpna för tillfället genom den ifrågasatta åtgärden och icke heller under långa tider framåt.

Vad jag emellertid anser vara ett viktigt intresse är, att det kommer till stånd en utredning om huruvida gifta kvinnor frivilligt skulle kunna frånträda sina befattningar med utsikt att, om förhållandena så krävde, få återinträda med samma eller åtminstone någorlunda liknande rättigheter som den gång, de avgingo. Om det därför i dag förelegat en motion med krav på utredning om huru man skulle underlätta möjligheterna för en frivillig avgång ut statens tjänst, med möjlighet till återinträde, skulle jag gett min anslutning till densamma. Den föreliggande reservationen framhåller visserligen något dylikt i motiveringen, men i slutyrkandet instämmer reservanten helt och hållet med motionerna, och detta förutsätter icke en sådan utredning, som jag angivit utan kan bli något helt annat.

Som frågan nu ligger till, herr talman, skall jag be att få yrka bifall till utskottets avslagsyrkande.

Herr Lindberg: Herr talman, mina damer och herrar! Under den debatt, som under förra riksdagen fördes i denna fråga, framhöll jag, att huvuduppgiften med den då väckta motionen var att göra frågan mera aktuell. Jag kan i dag med mycket stor tillfredsställelse konstatera, att jag till och med över förväntan lyckats i min avsikt att bringa denna fråga upp till allmän diskus-

*Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)*

*Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)*

sion. Jag anser mig också stå i en viss tacksamhetsskuld till de gifta kvinnorna själva och deras meningsfränder för deras kraftiga ingripande i opinionsbildningen.

I den pressdiskussion, som förts över hela landet, ha helt naturligt talesmännen för de gifta kvinnornas intressen och de gifta kvinnorna själva fullständigt dominerat. Den som icke är förtrogen med stämningar och förhållanden ute bland folket, skulle möjligen därav kunna förledas att tro, att folket ute i landet icke i någon nämnvärd utsträckning skulle understödja och gilla den uppfattning, som kommit till uttryck i de väckta motionerna. Jag vill emellertid för min del säga, att jag alltjämt har den mening, att motionernas tanke stödjdes av en stark folkmajoritet, även om denna majoritet icke är lika högröstad och icke har lika goda tekniska möjligheter som minoriteten att göra sig gällande.

Innan jag går in på de detaljinvändningar, som blivit gjorda mot motionerna, skall jag be att få något beröra sakens rent principiella sida, då denna med särskild förkärlek skjutits fram i förgrunden av mina och min medmotionärs många vedersakare. Det har i den offentliga diskussionen mycket starkt betonats, att det är en orimlighet, att statsmakterna så gott som omedelbart efter behörighetslagens antagande skulle gå in för någon ny princip, som strider mot denna lagstiftnings både bokstav och anda. Då statsmakterna varit med om att erkänna, att full likställighet skall råda mellan man och kvinna, gift eller ogift, så ha vi endast att i det praktiska livet fullfölja denna princip.

Jag ber här att få deklarerat, att jag icke har något emot likställighetsprincipen utan tvärtom anser den vara alldeles riktig, men det finns många vackra och riktiga principer, som man väl önskar se förverkligade, men som måste bli av teoretiskt värde, därför att förutsättningar saknas för deras genomförande i det praktiska livet. Dessutom kan det också hända, att en och annan i och för sig alldeles riktig princip kan, tillämpad i praktiken, på grund av särskilda omständigheter visa sig medföra allvarliga olägenheter. Dit hör enligt min mening ett konsekvent genomförande i nuvarande läge av behörighetslagens likställighetsprincip. I ett samhälle, där medborgarnas arbetskraft kan i full utsträckning utnyttjas, är det endast till gagn för samhället lika väl som för de enskilda, att så många som möjligt deltaga i förvärvsarbetet. Några bestämmelser, som försätta en viss grupp i ett undantagsläge, behövas icke. Man skulle till och med kunna säga, att sådana bestämmelser vore en absurditet. Nu leva vi emellertid icke i ett sådant samhälle. Efterfrågan på arbete är, som vi alla veta, mycket, mycket större än tillgången. Vi ha många tiotusentals arbetslösa. Vi veta också, att det är icke blott kroppsarbetare, utan att det är folk ur alla samhällsklasser och med olika utbildning. Denna arbetslöshet är förvisso icke någon tillfällig företeelse. Man får helt säkert räkna med att den kommer att bestå under avsevärd tid framåt. Vårt arbetslöshetsproblem har särskilt på grund därav en synnerligen allvarlig karaktär. Alla önska vi givetvis, att det skall kunna lösas, men när det gäller medlen, stå vi merendels med tomma händer. Vi kunna icke bereda arbetstillfällen för alla, som äro i behov av arbete, och då måste vi söka andra utvägar.

Den av mig i fjol väckta och i år i något förändrad form upprepade motionen är ett, om också ett litet bidrag till diskussionen om vad som kan göras. Den har blivit stämplad som odemokratisk, ja, till och med som reaktionär, därför att den riktar sig mot ett praktiskt förverkligande av behörighetslagens likställighetsprincip. I själva verket är motionen ett uttryck för en i bästa mening god demokratisk ståndpunkt. När samhället icke kan bereda tillräckligt med arbetstillfällen, är det dess skyldighet att se till, så långt det är möjligt, att de arbetstillfällen, som finnas, bliva rättvist fördelade. Även de arbetslösa ha nämligen rätt att kräva likställighet.

Det är alltså, som redan framhållits, fråga om behovsprincipens tillämpning vid fördelning av arbetstillfällena. Detta har från många håll utan vidare avfärdats såsom omöjligt och till och med orimligt. Någon annan grund för arbetsanställning än förtjänst och skicklighet vill man icke erkänna, men är man beredd att draga de praktiska konsekvenserna av denna ståndpunkt? Är man beredd att släppa fram de arbetslösa, så att deras förtjänst och skicklighet och duglighet blir prövad och bedömd? Jag förmodar, att ingen rimligtvis kan påstå, att de arbetslösa samt och synnerligen äro oduglingar utan förutsättningar att på ett tillfredsställande sätt kunna sköta en arbetsuppgift. Jag tror emellertid, att man icke är beredd att draga denna praktiska konsekvens av sina teoretiska slutsatser. Inom statsverket är det för övrigt uteslutet genom nuvarande anställningssystem.

I detta sammanhang kan jag icke underlåta att säga, att det verkar litet egendomligt, när man talar om förtjänst och skicklighet beträffande statsverket, när vi ju allesammans veta, att personerna där i regel befordras efter tjänstårsberäkning. För att en befattningshavare i statens tjänst skall bliva skild från sin anställning, fordras det nära nog, att han skall vara kriminell.

För min del kan jag emellertid icke erkänna såsom riktigt, att behovssynpunkterna lämnas alldeles åsido. Dess bättre sker icke detta, såsom redan förut i debatten påpekats, i det levande livet. Icke ens statsverket har alltid stått främmande för behovssynpunkterna. Jag erinrar härom att när det vid lågkonjunktorens inträde gällde att avskeda extra och extra ordinarie personal, gavs utrymme åt behovssynpunkterna. Man tog hänsyn till om människorna voro familjeförsörjare. På den enskilda arbetsmarknaden är detta en mycket vanlig, ja, man skulle kunna säga en alldaglig företeelse. Herr Ahl har redan framhållit, att många arbetsgivare anse det vara naturligt och riktigt, när arbetsbrist uppstår, att man avskedar sådana personer, som bäst anses kunna undvara arbetsanställning. De fackliga arbetarekvinnornas i Stockholm stora aktivitet i kampen mot motionerna har säkerligen i någon mån sin grund just i en sådan erfarenhet. I den trakt, där jag hör hemma, är det vanligt, att när arbetstillfällena bli knappa, avskedanden ske efter den principen, och fackföreningarna pläga här medverka vid en utgallring av överflödig arbetskraft. Den arbetsgivare, som konsekvent skulle vägra att taga hänsyn till behovet, skulle för visso bli mycket skarpt och hårt bedömd av den allmänna meningen.

För att nu gå tillbaka till frågan om de allmänna tjänsterna — jag använder med avsikt uttrycket allmänna tjänster, därför att jag icke endast åsyftar stats-tjänsterna — kan det icke vara önskvärt, att två sådana tjänster förenas i samma familj på mannen och hustrun, varigenom andra förtjänta och fullt utbildade personer bli alldeles avstängda från möjligheten att erhålla sin utkomst. För min mening, att gift kvinnans tjänstnehav icke i regel är önskvärd har jag stöd — och det ber jag särskilt att få betona — av dem, som utformat behörighetslagen, och jag befinner mig följaktligen i ett mycket gott sällskap. I det betänkande, som ligger till grund för denna lag, förklara de sakkunniga, att den gifta kvinnans anställning i många fall icke är önskvärd eller bör främjas. Detta har ansetts ligga i så öppen dag, att sakkunniga funnit det överflödigt att närmare utveckla motiven därför. Den regering, som 1922 framlade behörighetslagen inför riksdagen, en socialdemokratisk regering alltså, har uppenbarligen haft samma mening, och riksdagen har heller icke reserverat sig mot den. När behörighetsakkunniga, regering och riksdag likväl accepterat principen om de gifta kvinnornas statsanställning, var det i överensstämmelse med den uppfattningen, att den gifta kvinnan i allmänhet endast i fall, där trängande ekonomiska skäl förelågo, skulle kvarstanna i sin tjänst. Departementschefen uttalar också i propositionen till 1922 års riksdag, att han trodde, att man på visst håll överdrev den omfattning, i vilken gifta kvinnor komme att

*Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.*
(Forts.)

*Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)*

söka statstjänst. Den, som har erfarenhet om huru förhållandena utveckla sig uti landet, vet, att behörighetssakkunniga, regering och riksdag härutinnan misstagit sig. Förut var det endast i undantagsfall, som de gifta kvinnorna stannade kvar i tjänsten, medan detta däremot nu är en regel. Ingiften i statstjänst, d. v. s. äktenskap mellan statstjänare, äro för närvarande en alldaglig företeelse. Det visar sig sålunda, att kärleken i våra dagar underordnar sig den materialistiska historieuppfattningen, men även ganska väl följer t. o. m. yrkeslinjerna. En kvinna i allmän tjänst är ett i mycket hög grad begärligt objekt på äktenskapsmarknaden. Det är någon som sagt att hon förräntar sig lika bra som åtskilliga stenhus i Stockholm — på landsbygden lämna husen däremot vanligtvis mindre ränta. Den mening, som under behörighetslagens förberedande behandling hystes, att de gifta kvinnorna skulle stanna kvar i allmän tjänst, endast om det var en ekonomisk nödvändighet, den meningen har visat sig vara oriktig. Vad som icke är en ekonomisk nödvändighet, blir dock i allmänhet så småningom en sådan. En familj, där både mannen och hustrun deltaga i förvärvsarbetet, får i många fall en högre levnadsstandard än andra icke lika gynnade familjer, och det är nog på det sättet, att det icke är lika lätt att sänka sin levnadsstandard som att höja den, om man har ekonomiska möjligheter därtill. Nu var det emellertid just en sådan utveckling, som här pågår, som behörighetssakkunniga ansågo, att man icke borde önska och icke främja och ändock gjorde dessa sakkunniga sitt uttalande i en tid, då vi icke hade ett arbetslöshetsproblem av en så brydsam karaktär och av en sådan räckvidd som nu. Vad som var riktigt år 1922, är bara så mycket riktigare den dag som är.

Jag skall nu be att få säga några ord rörande de deltaljinvändningar, som rests mot motionerna. Det har sagts, att om statsmakterna skulle ge, om också endast ett litet finger åt den tanke, som bär upp motionerna, skulle man därigenom kraftigt påverka förhållandena på den enskilda arbetsmarknaden. Jag vill då uttala som min mening, att förhållandena där nog komma att reda upp sig, åtminstone i viss utsträckning, innan statsmakterna ännu kunna vara färdiga med sitt ingripande. Det är förvisso ett misstag att tro, att ett avvisande av motionerna skulle komma att hindra en sådan utveckling på den enskilda arbetsmarknaden.

Den frågan har blivit framställd, varför man riktar sig mot de gifta kvinnorna vid ett försök att förverkliga behovsprincipen. Svaret blir — det har redan förut lämnats — att det är därför, att den gifta kvinnan har en naturlig arbetsuppgift i hemmet. Även om någon annan, man eller kvinna, kan utföra en del av samma uppgift, kan denna andra i varje fall icke föda hustruns barn. Man pekar på män med förmögenhet, som ha söner och döttrar, vilka utan olägenhet kunna avstå från sitt arbete. Varför riktar man sig icke mot dem? Frågas det. Jag menar, att varje man och kvinna bör utföra något arbete, även den, som har förmögenhet. Här är ju icke meningen, att de gifta kvinnorna skola bli arbetslösa, eftersom de ha en arbetsuppgift redan i hemmen. Vad sönerna och döttrarna beträffar är det i regel på det sättet — det ges visserligen undantag — att de överleva sina föräldrar och måste då bli självförsörjande, för vilket ändamål de böra få utbildning och det bör ske i ungdomen. De måste lära sig ett arbete och bli nyttiga samhällsmedborgare.

Man har vidare sagt, att, om den gifta kvinnan icke skulle få ha kvar sin statstjänst utan finge lov att ägna sig åt hemmet, skulle de stackars hembiträderna bli arbetslösa. Jag har den erfarenheten, att man har hembiträden även i sådana familjer, där blott den ena av makarna deltagar i förvärvsarbetet. Jag har för övrigt icke sett exempel på att det bildats familj på en hembiträdeslön, men till detta räcker, om också i många fall endast nödortfittigt, en tjänstemannalön.

Så har det sagts, att ett utmärkt sätt att råda bot på arbetslösheten bland de så kallade intellektuella är att minska elevantalet vid seminarier, universitet och högskolor. Uppslaget är utan tvivel mycket gott, om man blott samtidigt gäve anvisning på vad de unga män och kvinnor skola göra, som icke kunna komma in i dessa skolor. Meningen är kanske, att de skola gå i hemmen och idka dagdrivarliv? Då är det utan tvivel mycket bättre att de gå i skola, där de åtminstone icke bli fördärvade på grund av sysslolöshet.

Mot motionerna har också mobiliserats läkarvetenskapen i form av doktor Poul Bjerre, som framträtt i Svenska Dagbladet. Jag anser mig böra säga, att doktor Bjerre icke har medicinalstyrelsen på sin sida, vilket var och en kan övertyga sig om genom att titta litet i behörighetssakkunnigas betänkande. Doktor Bjerre anser, att det är nyttigt, att gifta kvinnor ha förvärvsarbete åtminstone några timmar om dagen, men han vet också, att många äktenskap äro baserade på båda makarnas inkomst, och lägger man hinder i vägen för de gifta kvinnornas förvärvsarbete, minskas följaktligen äktenskapsfrekvensen. Jag undrar för min del om det icke skulle vara lika nödvändigt för de arbetslösa att få något arbete och vidare om det icke möjligen bland dessa kunna finnas personer som böra gifta sig, men som äro förhindrade, därför att ingendera av kontrahenterna har någon inkomst. Såsom man ser, har saken även en annan sida än den, doktor Bjerre behagat titta på.

Vidare har man frågat, vem som skall betala studieskulden för dessa staccars gifta kvinnor, som måste lämna sin statstjänst. Jag frågar för min del, vem som skall betala de arbetslösas studieskulder. De som fråga så mycket kunna själva svara på åtminstone den frågan, och jag skall sedan ge samma svar.

Så till sist kommer jag till den invändning, som enligt min uppfattning är mera värd än de andra. Det har sagts, att en lagstiftning på ifrågavarande område icke skulle kunna bli effektiv. Jag vill för min del säga, att jag icke så mycket tror på de sedliga vådorna. Däremot är det antagligt, att de kvinnliga statstjänarna icke skulle bli lika gångbara som nu på äktenskapsmarknaden, utan att de skulle bli i större utsträckning än nu ogifta och således icke lämna plats för några arbetslösa. Men det är möjligt, att de arbetslösa kvinnorna då skulle ha större utsikt att bli gifta och få en arbetsuppgift i hemmet.

Jag ber emellertid att få påpeka, att motionärerna icke bestämt påyrkat någon förbudsagstiftning. Vi ha begärt en fullständigt förutsättningslös utredning. Vi säga, att missförhållanden råda, och ingen, åtminstone i riksdagen, har, såvitt jag vet, kunnat bestrida, att det existerar sådana. Vi ha menat, att det bör undersökas, om icke något kan göras för att åtminstone i någon utsträckning råda bot på dessa missförhållanden. Vi ha lämnat möjligheterna öppna för ett övervägande av icke blott ett tvångsförfarande utan även ett underlåtande av den frivilliga avgången. Reservanten i utskottet har också anslutit sig till vad jag kallar den frivilliga linjen. Fru Nordgren talade här om att hon icke kunde ansluta sig till reservationen, därför att dess yrkande icke skulle stå i rätt förhållande till motiveringen. Jag förstår verkligen icke, huru fru Nordgren läst reservationen. Reservanten talar icke alls om att det skall bli något tvångsförfarande eller någon lagstiftning, utan han talar om huruvida och i vad mån åtgärder kunna vidtagas i syfte att begränsa gifta kvinnors innehav av statstjänst. En sådan begränsning ligger emellertid redan i den i min motion omnämnda danska lagen. En sådan begränsning ligger vidare i § 4 av gällande avlöningsreglemente för kvinnorna. Ett bifall till reservantens yrkande behöver således icke innebära att riksdagen begär ett tvångsförfarande. Jag menar för min del, att riksdagen, i varje fall denna kammare, bör vara beredd att bifalla denna reservation. Det behöver rimligtvis icke stöta på några principiella betänkligheter från den sidan, som håller på behörighetslagen, men på

Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)

Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)

den andra sidan, bland motståndarna, kan man däremot resa den invändningen, att gift kvinna icke bör ges några förmåner framför andra. Det innebure givetvis en förmån, om man skulle möjliggöra för den gifta kvinnan att visserligen lämna sin statstjänst, men få komma tillbaka efter en prövning av behovet. I det fallet får jag för min del säga, att jag har ingenting emot att premiera de gifta kvinnorna, om därmed blott nås syftet att bereda ökade arbetsmöjligheter åt människor, som nu äro arbetslösa.

Jag ber, herr talman, att i frågans nuvarande läge få yrka bifall till reservationen.

Med herr Lindberg förenade sig herrar *Olsson* i Gävle, *Bäcklund* och *Molander*.

Herr **Magnusson** i Skövde: Herr talman! Jag har här begärt ordet för att någon utförligare än i ett enkelt instämmande ge uttryck åt min uppfattning i det föreliggande spörsmålet, ehuru jag i det stora hela fullt kan instämma i det anförande, som hölls av reservanten, herr Ahl.

Då det förra året i denna kammare väcktes en liknande motion, kunde jag icke undgå att finna det litet överraskande, att man från samma håll, där man nyss förut utan reservation, såvitt jag vet, biträtt behörighetslagen, så snart efteråt kommit till en annan och, jag må säga, förnuftigare uppfattning om vad frågan gäller. Då herr Lindberg säger, att motionerna ge uttryck för en förnuftig demokratisk princip, ber jag att få understryka detta, men att samtidigt få inkassera, att, då man från konservativt håll tidigare gjorde vissa invändningar mot behörighetslagen, detta också var ett uttryck för en förnuftig demokratisk princip.

Utskottets utlåtande är, enligt mitt förmenande, tämligen motsägande. • Jag skall icke trötta kammaren med att läsa upp utskottets utlåtande i de första och andra styckena, men jag ber var och en, som intresserar sig för frågan, att läsa dessa båda stycken och sedan jämställa dem med varandra. Han skall då finna, att det är två alldeles oförenliga saker, som utskottet talar om. Å ena sidan framhäver utskottet alla de olägenheter, som äro förenade med dessa dubbelanställningar, detta kvinnornas upptagande av tjänster och förvärvsmöjligheter, men å andra sidan säger utskottet, att detta är en sak, som ingenting kan göras åt. I det tredje stycket säger utskottet, att gifta kvinnors statstjänst är uttryck för ett verkligt ekonomiskt behov. Ja, det är alldeles givet, att det i en del fall så är, men jag skall därjämte be att här få understryka, vad den förste ärade talaren yttrade i denna sak, nämligen att det lika ofta är uttryck för allt för stora levnadsanspråk. Det är emellertid icke för att särskilt pricka t. ex. lärarkåren, icke heller någon annan tjänstemannakår, som jag här nämner ett par exempel. När t. ex. en officer i tjänstemannaställning gifter sig med en telegrafist och bägge ha sina tjänster kvar, kan jag icke finna, att detta är ekonomiska skäl kan vara behövt för dem, och det är icke heller lämpligt ur andra synpunkter. Eller — för att taga ett exempel, som berättades för mig i går av en person, som är ledamot av denna kammare — när en lärare gifter sig med en småskollärlarinna och bägge ha kvar sin tjänst och anställa en utexaminerad småskollärlarinna som husassistent och för att sköta hemmet, måste man väl anse det vara förnuftigare och riktigare, om lärarinnan själv skötte hemmet och lät den utexaminerade taga platsen i stället för att vara husassistent. Det är många dylika exempel, som skulle kunna framdragas för att illustrera, huru förhållandena äro. Jag ber att få understryka, att saken för närvarande väckt så stor uppmärksamhet i landet och det växer fram en så stark opinion mot dessa dubbelinnehav av tjänster, så att jag för att gå fru Nordgren till mötes, då hon talar mot mångsyssleriet.

vill säga, att det i längden icke blir möjligt att slå dövörat till inför kravet på en ändring till det bättre härutinnan, *vare sig inom stats- eller enskild tjänst.*

Jag skall emellertid utöver detta vilja tillägga några ord i anledning av fru Nordgrens uttalande, då hon var inne på att beklaga den skada, som tillfogas hemmen, däriigenom att kvinnorna måste ägna sig åt förvärvsarbete, och hon då lade skulden till detta på kriget. Ja, det är ju alldeles sant, att åtminstone i de krigförande länderna sådana förhållanden inträffade, att männen voro upptagna på annat håll, och att därför en mängd kvinnor fingo ägna sig åt det arbete, som eljest tillhörde männen, men så har icke förhållandet varit hos oss. Här är det helt andra orsaker, som fört dit. Det läser icke kunna förnekas, att då kvinnorna ha sitt förvärvsarbete på annat håll, hemmen bli i hög grad lidande. Då fru Nordgren säger, att man måste beakta, att många av dessa kvinnor, som ha en anställning, t. ex. ett pedagogiskt arbete, intressera sig så mycket för ungdomens fostran, att det är svårt för dem att lämna sin sysselsättning, måste man nog göra sig den frågan: Vore det icke viktigare att ägna sig åt hemmet och fostrargärningen inom hemmet än att försumma detta?

Nu säger utskottet att »ett av de mest bärande skälen för utskottets ståndpunkt i saken är emellertid, att hela denna fråga måste ses från en vidare social synpunkt än som framkommit i motionen». Jag tager risken att anses för gammalmodig, men jag vill säga, att om jag försöker att avgöra vad som är den vidare sociala synpunkten i hithörande ämne, tror jag, att det är den synpunkten, att kvinnorna så långt som möjligt skola ägna sig åt arbetet i och för hemmet. Den synpunkten är viktigare, större och betydelsefullare för samhället än att kvinnorna fortfarande arbeta i statstjänst och hemmen däriigenom mer eller mindre försummas. Jag tror, att även ur den synpunkten är det nödvändigt att försöka åstadkomma en inskränkning av gift kvinnas förvärvsarbete. För att icke bli missförstådd ber jag att få säga, att jag går litet längre, att jag icke endast riktar mig mot de gifta kvinnornas förvärvsarbete utan anser också, att man bör taga under omprövning, huruvida icke det mångsyssleri, som icke minst männen göra sig skyldiga till, i många fall kan minskas så att man däriigenom erhåller möjlighet till arbete och familjebildning för många, som nu gå utan sysselsättning. Det är väl att hoppas, att de nu rådande svårigheterna beträffande förvärvsmöjligheterna äro av övergående art, men jag tror ändå, att man måste erkänna, att vi icke så alldeles snart få gott om förvärvsmöjligheter, varför det nog blir nödvändigt att försöka åstadkomma någon jämnare fördelning av arbetstillfällena än som nu är förhållandet. Jag tror också, att en sådan inskränkning, som motionärerna peka på, kan i någon mån åstadkommas och bli till nytta för samhället.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr Öhman: Herr talman, mina damer och herrar! Jag skulle för min del ha kunnat instämma i herr Lindbergs anförande, som ju täcker den uppfattning jag har i denna fråga. Emellertid har jag begärt ordet därför, att jag av en ärad kvinnlig kammarledamot har blivit på sätt och vis angripen, och därtill kommer att speciellt min motion och de uppgifter, som jag däri har lämnat, blivit utsatta för en rätt skarp presskritik.

Jag måste tillstå att det känns ganska egendomligt för en gammal demokrat att stå här i dag i kammarens talarestol och vara ansedd som en urbota reaktionär. Jag beklagar det själv. Men det är nu en gång så att jag har den fasta övertygelsen, att det är mycket goda och riktiga bevekelsegrunder som varit anledningen till att jag motionerat i frågan. Jag får till en början säga, att när jag fick se det första utslaget av den opinionsbildning, som särskilt här i

Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)

Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)

Stockholm varit så kraftigt igångsatt, så blev jag en smula betänksam. Jag kunde nämligen inte förstå, vad egentligen Stockholms arbetarkvinnor hade med denna sak att skaffa. Det var enligt min uppfattning en sak som berörde helt andra förhållanden och helt andra områden. Men det är givet, att även om man inte kan godkänna motiven för denna opinionsbildning, så kan man dock, när man vet att 43 procent av Stockholms gifta kvinnor äro ute i förvärvsarbete, förstå den. Emellertid skall jag be att få, i likhet med herr Lindberg, peka på att det nog också kommer en opinionsbildning till stånd ute i landet, som säkerligen har en annan inriktning, och som vi nog också i riksdagen förr eller senare komma att få kännas vid. Och denna opinion kommer att bildas inte minst bland alla dessa unga, vilka, som så riktigt här har påpekats, stå i den oangenäma situationen att överhuvud taget inte kunna komma ut i något förvärvsarbete. Det hölls för någon tid sedan i Malmö ett föredrag av professor Brisman, däri han talar om konjunkturförhållandena och om våra försörjningsmöjligheter och däri han pekar särskilt på det faktum som ett bevis för svårigheterna, att ungdomen i detta nu har så svårt att komma ut i förvärvsarbete. Men, mina damer och herrar, han säger inte att dessa svårigheter äro av övergående natur, utan han säger att dessa svårigheter komma att bli större år från år, allteftersom befolkningen tillväxer. Sålunda få vi förutsätta, att därest vi inte nu vilja göra någonting komma vi förr eller senare att bli tvingade att ta itu med detta problem.

Nu har fru Nordgren särskilt vänt sig mot en passus i min motion, som också har varit föremål för kritik inte minst ifrån statstjänareorganisationernas fackpress, där man sagt att herr Öhman försökt påvisa, att de gifta kvinnorna ute i förvärvsarbetet i statens tjänst sköta sitt arbete sämre än andra, att de äro undermåliga o. s. v. Och talarinnan frågade mig, såvitt jag inte missuppfattade henne, huruvida jag därmed åsyftade, att det var bekymren för hemmet som bidrog till detta. Jag vill här förklara, att så är det naturligtvis. Detta har jag flerfaldiga bevis på från statstjänsten. Och jag skulle vilja säga särskilt till kvinnorna, så långt min stämma når, att detta anser jag i och för sig inte vara något fel. Ty enligt min uppfattning är det naturligt och riktigt, att den gifta kvinnan i statstjänst, som har hemmet och barnen att tänka på, bör ha dessa bekymmer. Hon är all aktning värd därför att hon ägnar sin uppmärksamhet åt hemmet, och då får statstjänsten måhända bli något sämre skött än den annars kunde bli. Fru Nordgren frågade vidare, varför man, när man med siffror belyser ledigheten i tjänstgöringen för de gifta kvinnorna, inte på samma gång drar fram exempel för de ogifta kvinnorna och för männen. Emellertid är det så, att av de fall jag berört i min motion, i vilken jag på grundval av papper, som jag fått från vederbörande, försökt få ett belägg för den uppfattning jag har i saken, framgår det att den utbredda sjukledigheten för de gifta kvinnorna till mycket stor del beror av ledighet på grund av havandeskap, en ledighet som ju avlöningsreglementet ger dem tillfälla att få. Men var och en förstår ju, att denna slags ledighet kunna inte männen komma i åtnjutande av. Ser man saken ur rent affärsmässig synpunkt — och vi skola komma ihåg att riksdagen mer än en gång förklarat när det gällt de affärsdrivande verken att de skola drivas affärsmässigt — äro verkligen inte de affärsdrivande verken betjänta med en arbetskraft, som har ledigt på detta sätt.

Det har gjorts ett stort nummer av en felaktig uppgift i min motion, där det står talat om en tjänsteman i en mycket hög ställning, vilkens hustru enligt min uppgift åtnjutit tjänstledighet under 471 dagar på fem år, men som allenaft haft ledighet under 297 dagar. Anmärkningen är riktig, och jag beklagar att denna felaktighet kommit in i min motion. Vederbörande, i detta fall hennes man, har upplyst mig om, att siffrorna i så måtto voro felaktiga från postdirektionen, som lämnat dem, att den tagit upp siffrorna för fem år, d. v. s.

åren 1921—1925, då i själva verket under de tre första åren vederbörande inte varit gifta med varandra. Tittar man emellertid litet närmare på siffrorna visar det sig, att denna kvinna har varit ledig 166 dagar under år 1925, sålunda 166 dagar under ett enda år, därav tre månader för havandeskap. Detta tycker jag är en ganska väsentlig tid att åtnjuta tjänstledighet.

När man kommer in på diskussionen om behovsprincipen och mångsyssleriet, och särskilt då behovsprincipen, vill man så ofta göra gällande, att på den punkten skall man inte gå in på några resonemang. Det är nämligen ytterligt svårt att avgöra var behov verkligen förefinns. Ja, det är visserligen sant, men vi ha nog haft än svårare nötter än så att knäcka. Och om man, som herr Lindberg här så riktigt antydde, även tänker på att det finns en behovsprincip för alla dem, som intet arbete ha, så borde det stå klart, tycker jag, för ett verks ledning, att det är orimligt att två personer med goda inkomster skola få stanna kvar i verket båda två, när det inte finns någon rimlig anledning till att kvinnan där skall sitta och upptaga en plats, då hon ju ändå har en plats att fylla i hemmet. När jag hör alla utlåtanden från alla dessa egoistiska kvinnor, som förklara att man inte får röra vid deras befattningar och att de ha rätt att få sitta och sköta sin tjänst och laga inkomst på detta sätt, så får jag lov att bekänna, att mitt begrepp och min uppfattning om kvinnans rent sociala intresse fått en knäck. När man talar om livsuppgifter och när man talar om försörjning bör man väl ändå kunna göra det erkännandet, att den kvinna som har gift sig, genom sitt giftermål har fått en stor livsuppgift, och denna hennes livsuppgift borde vara av den natur, att den bör kunna ge henne tillräckligt intresse för att hindra henne att söka sig ut i statstjänst. Jag skall också be att få lämna ett litet belägg för just det som jag har nämnt i min motion, nämligen att de gifta kvinnorna sköta sin uppgift sämre på arbetsplatsen. Jag har fått ett mycket kraftigt stöd för denna min uppfattning av en kvinna nerifrån Skåne, som har sänt mig ett brev och särskilt påpekat detta. »Hur skall det egentligen vara möjligt», säger hon, »att kunna tjäna två herrar? Det måste bli hemmet som blir lidande.» Jag ger henne rätt i detta, och jag vågar det påståendet, att hemmet har en så stor samhällelig betydelse, att det är vår uppgift såsom lagstiftare att se till, att de som växa upp i hemmet få den omvårdnad som de ha rätt att få, och att de få behålla mödrarna i hemmet. Vi ha skapat barnavårdslagar. Jag har själv suttit i en barnavårdsnämnd under många år och jag har sett detta elände. Jag har sett vart det bär hän med alla dessa unga, som vi ha svårighet att skaffa hem åt, och det skulle aldrig ett ögonblick för mig kunna stå klart något annat än att det är vår skyldighet att laga så, att barnen och ungdomen få den fostran och den vård som de ha rätt att få av sina mödrar. Det finns ingen rimlig anledning att låta dessa sitta ute på postkontoren och skriva postanvisningskvitton och dylikt. Fru Nordgren talade om, att exempelvis en lärarinna kan ha en stor livsuppgift i den pedagogiska fostran, hon får utöva, och det kan vara riktigt. Men sannerligen hon kan ha något så vidare stort intresse av att skriva ut kvitton på postanvisningar och rek. Det kan omöjligen vara någon livsuppgift. Nej, det är nog någonting annat som ligger bakom. Jag skall göra ett litet klipp ur en enquête i Aftonbladet, där en hel del bemärkta kvinnor ha yttrat sig. Jag tycker att denna enquête är belysande och att den i själva verket ger oss ett ofantligt starkt stöd i vår strävan att komma till rätta med dessa förhållanden. Där har till och med en så bemärkt kvinna som fröken Wellin uttalat sig, och såvitt det framgår av hennes yttrande står hon just på den linje där jag befinner mig. Men så komma principerna fram, och så springer man vips ifrån vad man egentligen anser vara rätt. Där har vidare en så bemärkt kvinna som fröken Eva Fröberg, ordförande i moderata kvinnoförbundet, rent ut sagt ifrån, att det är det högt uppdrivna lyxbegäret som håller en del av dessa gifta kvinnor kvar i

Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)

Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)

tjänsten. Jag tror att hon har träffat huvudet på spiken. Ty vi få väl ändå lov att säga oss, att till mycket stor del beror den omständigheten, att kvinnorna inte nu som förr lämna statstjänsten sedan de blivit gifta, just därpå att de mera skola få möjlighet att följa med moderna och lyxen. En annan fru, Maja X., en signatur som brukar uppträda i tidningspressen, har vänt emot oss det gamla argumentet om det rena nationalekonomiska slöseri, som ligger i att kvinnor först skola utbilda sig men att man sedan inte skall få begagna sig av deras yrkesutbildning. Men den som har sammanfattat enquêten, han — eller hon — säger tydligt och klart ifrån, att man inte kan förstå sig på talet om det nationalekonomiska slöseriet. Signaturen i fråga säger vidare: »Först skola de taga mannen och det egna hemmet, och om detta nu inte precis motsvarar de förväntningar, de gjort sig om det gifta ståndet, så skola de också taga upp en plats för dem, som ha varken man eller utsikt att få en plats i konkurrensen med de gifta kvinnorna.» »Att den unga flickan», heter det vidare. »påkostas dyrbara studier i det oändliga är väl i den tanken, att hon sedan skall kunna försörja sig. Stundom kan det också vara ren fåfänga, som är drivfjädern. Men varför då också lägga beslag på en manlig försörjare? Naturligtvis kan ingen på förhand veta sitt öde, men om det är sant, att varje kvinna i själ och hjärta hoppas på det egna hemmet, böra väl föräldrarna tänka sig för två gånger innan de låta döttrarna studera.» Till sist vänder sig signaturen i en klar och distinkt appell till dessa gifta kvinnor med följande ord: »Om de anse det husliga arbetet så motbjudande, att de måste söka ett annat för att kunna hålla ut, så höra de aldrig tänka på giftermål.»

Herr talman! Jag skulle kunna sluta här och ge mitt instämmande beträffande dessa synpunkter, men jag skall dessförinnan be att få nedlägga en protest mot varje påstående, att våra motioner skulle vara burna av en reaktionär anda och en strävan att komma likställighetsprincipen till livs. Jag för min del, och jag vet att min medmotionär har åsyftat precis samma sak, har ansett att det skulle förefinnas en möjlighet för verken själva att ordna denna angelägenhet. Där det finns påtagliga och klara bevis för att det verkligen är bättre att sätta en fullt utbildad ung man eller ung flicka på en plats, beträffande vilken det veterligen inte finns något skäl som talar för att den gifta kvinnan sitter kvar på densamma, så tycker jag att verkledningarna åtminstone skulle kunna få rättigheten att handla som de finna bäst.

Till sist vill jag säga, att när man vänder opinionen emot oss med det argumentet, att det är kvinnans rätt vi vilja komma åt, och att det är förbud för kvinnan att inneha statstjänst, som här åsyftas, ha dessa syften åtminstone för mig varit fullkomligt främmande. Jag har aldrig på något ställe sagt, att man skulle förbjuda de gifta kvinnorna att inneha statstjänst, men väl att det skulle kunna finnas någon möjlighet att ordna det så, att om de självmant ville det de skulle under någon tid kunna permitteras från tjänsten, men komma igen om det skulle uppstå ett verkligt behov. Och, mina damer och herrar, exempel på att sådana situationer inträtt ha inte varit främmande för oss inom postverket. Vi ha sett flerfaldiga exempel på, att en postexpeditör, som gift sig med en annan posttjänsteman, vid sitt giftermål gått ifrån tjänsten på så sätt att hon satts tillbaka i reservtjänst. När sedan hennes man avlidit har hon kunnat gå tillbaka i sin tjänst. Jag tror inte att däri ligger något som kan tala emot behovsprincipen, eller att någon skulle vilja stiga fram och säga, att man inte skall taga in denna kvinna i tjänsten igen, därför att man då skulle komma i strid med behovsprincipen. Ty där föreligger ju verkligen ett behov.

Nej, det vore nyttigt om man kunde se denna sak en smula praktiskt. Och jag skulle, om jag hade primus motor i den kvinnoopinion, som finns här i Stockholm, med här i kammaren, ha velat säga henne, att när hon bildar opi-

nion en annan gång skall hon utgå ifrån de riktiga förutsättningarna, och inte konstruera fram saker och ting, som motionärerna aldrig ha tänkt på och aldrig åsyftat.

Herr talman! Jag kan för min del också instämna i reservationen, och jag ber därför att få yrka bifall till densamma.

Herr Laurén: Herr talman! Här har från många håll framhållits betydelsen av kvinnans arbete i hemmet, och jag vill till att börja med genast förklara, att denna betydelse inte heller stått främmande för utskottet. Tvärtom ha vi under denna frågas behandling haft vår uppmärksamhet riktad just på denna sak. Men det är någonting i motionerna, som har gjort att vi ha kommit till det beslut, som vi ha fattat, och jag vill med några ord söka förklara skälen därför.

Det första av dessa skäl är, att behörighetslagen inte har varit i kraft längre än sedan den 1 juli 1925. Och det måste väl i alla fall förutsättas att riksdagen vid behörighetslagens beslutande måste ha haft klart för sig, att just dessa konsekvenser skulle inträda. Skall nu riksdagen, inte fullt ett år efter det behörighetslagen börjat verka, taga sig för att göra inskränkningar i densamma? Det vore ett mycket dåligt betyg åt riksdagens förutseende.

Det andra skälet är grundlagens föreskrift, att förtjänst och skicklighet skola vara de bestämmande faktorerna vid erhållande av statstjänster. Här har sagts av flera talare, att man skulle se på behovet. Men man bryter mot grundlagens bud om man genom ett beslut i motionernas riktning sätter behovsprincipen före förtjänst och skicklighet. Konsekvenserna härav äro större än vad man från motionärernas sida vill se.

Det talas om statstjänst och allmänt uppdrag i motionerna. Jag skall be att inom parentes få interpellera de ärade motionärerna om vad de mena med allmänt uppdrag. Vilja de medge, att riksdagsmannaskapet är ett allmänt uppdrag? Kanske de i så fall också rikta sig mot de gifta kvinnorna i riksdagen? Reservanten, herr Ahl, har strukit »allmänt uppdrag»; kanske beror det på att vi i utskottet diskuterade uttryckets omfattning.

Bakom det hela ligger nog inte bara tanken på statstjänsterna; herrarna hava troligen tagit intryck även av förhållandena inom enskild tjänst och kommunal tjänst, och utskottet har också medgivit, att det på många områden kan finnas skäl till anmärkningar. Herr Magnusson i Skövde har tydligen med anledning därav framhållit, att utskottets utlåtande i första och andra stycket vore motsägande. Jag tror, att om herr Magnusson i Skövde läser igenom utlåtandet litet närmare, skall han finna, att vi endast velat ha objektivitet i densamma. Man måste väl medge, vad som är riktigt för att därefter komma med skälen varför man ändå inte kan gå med på motionen, trots de olägenheter, som man förut medgivit vara tillfinnandes.

Herr Ahl började med att säga, att det var ingens önskan att rubba på likställigheten. Men vad är det då? Här vill man nu börja på att rubba på likställigheten mellan man och kvinna trots likställighetslagen. Ty det är väl i alla fall en rubbning att säga, att om en kvinna, som innehar statstjänst gifter sig, skall hennes arbete inskränkas. Jag kan inte finna annat än att det är en rubbning i likställighetslagen.

Inom utskottet yrkades, att vi skulle utreda frågan i hela dess vidd, som det brukar heta vid sådana tillfällen. Men det skulle fört oss för långt, och man hade i alla fall inte kunnat få någon mera bestämd uppfattning än den man har av ärendet; dessutom stod en del utredningar i detta syfte utskottet till buds, vilka gjorde, att vi kommo till det resultat, som här föreligger.

Konsekvenserna, sade herr Ahl, skulle även på det privata området leda därhän, om man där borde kunna tillämpa den permitteringsmetod, som användes

*Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)*

Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)

i Danmark. Det tror jag inte på. Om man säger, att en i statstjänst anställd gift kvinna kan få på egen begäran bli permitterad från tjänsten under vissa år, kan man alldeles säkert säga, att en i enskild tjänst anställd gift kvinna näppeligen kan bli det. På samma sätt är det med inskränkningen i tjänstgöringen. Man kan förstå, att $\frac{1}{2}$ eller $\frac{2}{3}$ tjänstgöring kan möjligen gå för sig i stora verk med mycken tillgång på arbetskraft, men i små verk med få kvinnliga anställda torde det vara tämligen omöjligt att kunna tillämpa sådan arbetsindelning.

Herr Lindberg höll även på, att det inte var något intrång i likställighetsprincipen. Jag har redan sagt, att jag anser, att så är förhållandet. Det kan inte fränkommas, att om man säger, att en kvinna inte får ha en viss tjänst, är det ett intrång i likställighetsprincipen. Varför inte säga, att en man inte får ha det? En man kan gifta sig med en kvinna, som har kapital — varför skall inte också han få sluta? Han kan vara försörjd av henne.

Vidare frågade herr Lindberg, om man nu var beredd att släppa fram de arbetslösa. Visst måste man det, när det är fråga om befordran efter förtjänst och skicklighet, men det är en sak att befordra till en plats och en annan sak att avskeda från en plats. Det förhållandet tror jag inte herrarna övertänkt så mycket. Här gäller det inte befordran till platserna utan kvarstannande eller ej på innehavda platser.

Det var en hel del saker till att bemöta, men då flera föregående talare gjort det, ber jag, herr talman, att få inskränka mig till att yrka bifall till utskottets förslag.

Fröken **Wellin**: Herr talman! Jag hade verkligen tänkt att i denna debatt, på grund av det läge, vari frågan kommit genom den ställning, utskottet intagit, inskränka mig till ett slätt yrkande om bifall till utskottets hemställan, men innan jag gör det, är det dock ett par saker från debatten, som jag vill beröra, inte därför att jag anser, att jag precis behöver uppträda som försvarare här, utan jag gör det av rent personliga skäl. Det är i anledning av det underbetyg, herr Lindberg och de, som instämde med honom, utfärdade över männen. Jag behöver icke försvara dem, men jag vill hava sagt, att jag inte ställer mig bakom det underbetyget.

Vidare sade herr Magnusson, att hemmen försummas, om den gifta kvinnan är ute i förvärvsarbete, och det skulle vara ett av motiven att riksdagen borde bifalla motionerna. För min del hade jag trott, att det var den enskilde gifte mannens sak att se efter, huru hustrun skötte hemmet, och inte riksdagens. Herr talman, med dessa ord ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Hage**: Herr talman! Jag läste en gång en berättelse om ett skeppsbrott. Det gällde en stor ångare, och skeppsbrottet skedde under natten, och det uppstod panik. Var och en försökte rädda sig, och man visste, att det fanns ett begränsat antal livräddningsanordningar. En del skeppsbrutna skaffade sig ned i båtarna, men en del ryckte till sig livräddningsbojar, och då inträffade, att under denna panik var det en del, som oaktat de väl hade en känsla av att man kunde flyta på *en* livboj — ryckte till sig *två* livbojar. Då inskred skeppsbefälet och tvingade med revolvern i hand — jag har läst berättelsen, och den gjorde ett visst starkt intryck på mig — dem, som ryckt till sig två livbojar, att lämna ifrån sig den ena, för att så många som möjligt av de skeppsbrutna skulle kunna hålla sig flytande och inte sjunka till botten.

Om man nu i en sådan situation som den här skildrade frågar: Gjorde skeppsbefälet rätt i det avseendet, när det tvingade dem, som lagt sig till med två livbojar, att avstå den ena, så säger naturligtvis varenda vettig människa, att skeppsbefälet gjorde rätt. Det framförde det *allmännas* synpunkter, det

tänkte på det *helas* välgång. Ser man saken på det sättet, när man ställer dessa två synpunkter mot varandra och skall väga mellan det *enskilda bästa* och det *allmännas bästa*, då måste man taga ståndpunkt på den sidan, där man framhåller det *allmännas bästa* framför tillfredsställandet av den *enskildes** synpunkter och egoistiska utgångspunkter i en sådan här fråga.

Nu vill jag säga i detta fall, att här tänka ju inte de, som gått fram med motionen, och inte heller reservanterna, att gå hårdhänt till väga. De tänka visst inte att utan vidare tvinga de statstjänarekvinnor, som hava gift sig med en man, som även har inkomst, att avstå från sin inkomst, utan man har tänkt gå till väga på ett mycket mjukare sätt. Man har tänkt sig möjligheten av en utredning, som eventuellt skulle resultera i, att i ett sådant fall skulle det bli möjlighet för en kvinna att kunna få ledigt från sin tjänst, och sedan skulle denna kvinna få behålla möjligheten att stå kvar t. ex. uti en pensionskassa, som hon har gått in i. Hon skulle få möjlighet att alltså, när hon blir gammal, få pension, och dessutom, sedan en annan ekonomisk situation eventuellt inträtt för henne, då mannen dött eller försörjaren fallit bort eller han kommit i sämre ekonomisk ställning, skulle hon ha möjlighet att återigen inträda i statstjänst. Jag tycker, att undersökandet av en sådan anordning är synnerligen väl motiverat. Om man syftar till så litet, som denna utväg anvisar, nämligen att ställa till en undersökning om detta ganska moderata krav, då tycker jag, att andra kammaren har all anledning att gå med om detta.

Från den utgångspunkten, herr talman, måste jag för min del ansluta mig till reservationen. Och jag skulle utöver detta vilja säga — som ett svar på frågan om vad motionärerna mena med att kvinnor eventuellt efter sådan utredning skulle avstå även från »*allmänt uppdrag*», — att motionärerna där hava använt behörighetslagens formulering, och det är från den utgångspunkten, som de hava framfört kravet på att en sådan utredning eventuellt skulle leda till, att kvinnor skulle avstå både från tjänst och allmänt uppdrag. Detta innebär alltså visst inte — ja, det behöver jag ju ej ens omnämna — att vi skulle tvinga en riksdagskvinna att avträda från sin plats här i kammaren. Jag är tvärtom övertygad, att vi alla, som sitta här, äro mycket tacksamma att vi även i fortsättningen hava t. ex. fru Nordgren i våra led och även de andra kvinnorna, som sitta här i kammaren. Alltså, det må ingen från den utgångspunkten gå på avslag på reservationen.

Som sagt, jag skall med denna korta motivering be att få ställa mig på samma ståndpunkt som förra året, nämligen gå fram för att denna sak skall utredas, och skall från den utgångspunkten yrka bifall till reservationen.

Fru Wessman: Herr talman, ärade kammarledamöter! När man hörde såväl herr Ahl som herr Lindberg, så fick man verkligen en föreställning om, att antalet gifta kvinnor, som äro anställda i statstjänst, skulle vara oerhört stort. När de pekade på alla de möjligheter för andra kategorier att komma fram till arbetsmöjligheter, om det nu bleve på något sätt reglerat angående de gifta kvinnornas anställning, kunde man inte frigöra sig från den uppfattningen.

Herr Öhman har ju också talat en hel del, men jag tror, att vi allesamman så väl förstå herr Öhmans stora välvillighet, men jag tror, vi i så fall fäste oss kanske lika mycket vid hans stora tal här som vid hans motion.

I övrigt skulle jag vilja något beröra det, som framförts av herr Lindberg i hans motion angående det som säges i den danska lagen om kvinnornas möjligheter att få lättnader eller vissa privilegier i fråga om sitt arbete i statens tjänst. Jag vill då genast tala om att de bestämmelser, som finnas därom, det är § 16 i den danska lagen, hava tillkommit på kvinnornas initiativ och inte

Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)

Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)

alls, såsom här skulle vara fallet, såsom en följd av en allmänt uppskruvad stämning och en allmän folkopinion som ett medel att i viss mån lösa arbetslöshetsfrågan eller träda in för att i viss mån lösa densamma, utan de ha tillkommit för att tillvarataga kvinnornas arbetsmöjligheter, för att göra det möjligt för dem att kunna behålla sina statstjänster, till vilka de hava fått utbildning och som de äro särskilt lämpade för och vid vilka de kanske en längre tid varit anställda.

I sin motivering säger kommissionen, att det helt visst stöter på en massa svårigheter att tillåta kvinnorna att hava $\frac{2}{3}$ eller $\frac{1}{2}$ tjänstgöringstid, men att dessa svårigheter få lov att övervinnas av hänsyn till att skaffa de gifta kvinnliga tjänstemännen rimliga livsvillkor. Jag säger, att man kanske skulle kunna gå in för någonting av det, som herr Lindberg anført i sin motion och kanske försökt få infört något av den danska lagens bestämmelser, men jag vill säga, att det är alldeles uteslutet i detta fall, då en sådan önskan har föregåtts av de motioner, som väckts i år och även föregående år. Det skulle tolkas på ett helt annat sätt och införa irritationsmoment ute på den allmänna arbetsmarknaden, som kanske skulle verka rätt så ofördelaktigt t. o. m. i många arbetarhem. Ur den synpunkten är det, som jag vill helt instämma med utskottet, då det säger i sin motivering: »Därest staten som landets största arbetsgivare skulle inskrida mot gifta kvinnors anställning, kan det möjligen antagas, att detta skulle tagas till exempel i fråga om kommunal anställning samt på privata områden och därigenom medföra vidare konsekvenser än motionärerna tänkt sig.» Jag anser, att detta är alldeles riktigt, och vi veta även, att redan nu har ute på den allmänna arbetsmarknaden herrarnas motioner haft ett visst inflytande. Nu kan det från rent logisk synpunkt av herr Lindberg och herr Öhman ävensom reservanten sägas, att det är inte annat än lyckligt, men jag tror, att deras syn är litet för snäv i denna fråga.

Jag skall inte uppehålla kammarens tid längre med några fler argument. Denna fråga har ju redan så ventilerats, och det har argumenterats från olika sidor. Jag vill bara säga en sak, som förefaller mig ganska egendomlig, och det är det, att det talas så mycket om hemmen och att kvinnorna skola vara i hemmen och sköta desamma. Det är också alldeles riktigt, men jag tror ingen kvinna skulle vilja tillråda en annan kvinna att utan tvingande skäl — eller om hon har en sådan lust och har gjort en hel del insatser — ha ett sådant allmänt uppdrag.

Men jag tänker på en annan sak, och det är, att så fort mannen faller ifrån och kvinnan blir ställd ensam med en större eller mindre barnaskara, då är det inte fråga om att hon skulle stanna kvar i hemmet och sköta barnen. Det veta vi alltför väl här i riksdagen. Vi ha ännu inte haft framme ett förslag i frågan om änkepensionering. Nu kan man kanske säga angående kvinnor i statstjänst, eller de, som äro gifta med män i statstjänst, att de få sin pension, men det är inte alla kvinnor, som äro i statstjänst, vars män även äro i statstjänst och som därför kunna erhålla pension. Men i alla fall vill jag säga, att om man skall se detta problem ur känslsynpunkt, är det väl lika mycket behjärtansvärt, om inte mer, då det endast finnes mor i huset, att hon får stanna hemma hos barnen, som då det finnes både far och mor. Men vi ha ännu inte hört, att dessa synpunkter här ha i samma utsträckning framförts. Jag vill även säga, att då man närmare ingår på denna fråga och framhåller, att man skall bereda så många unga arbete, som nu gå arbetslösa, har man inte riktigt satt sig in i saken. Det kan vara i viss mån riktigt, att det skulle kunna komma in några arbetslösa, och vi tänka oss naturligtvis, att i stället för de kvinnor, som skulle komma ur tjänsten, om det skulle beslutas, skulle det komma andra kvinnor, unga kvinnor. Men frågan är: hur lång tid skulle dessa kunna vara kvar i statstjänst, om man tänker sig, att de

skola göra den nytta, som motionärerna hava avsett? Det skulle bli en ständig cirkulation. De skulle kanske inte kunna vara i statstjänst mer än några år, då de även själva skulle träda i äktenskap, men i och med detsamma som de träda i äktenskap, komma de i samma situation, och jag vill säga, att man kan fråga sig, som en arbetarkvinna skrivit, om inte detta är en klasslagstiftning då det skulle vara möjligt endast för de kvinnor, som fingo män, vilka hade goda inkomster, som kunde betala deras studieskulder, att kunna gifta sig, men den, som inte träffade en sådan man eller inte ville binda sig i äktenskap med en sådan man, skulle kanske i de flesta fall få lov att avstå från giftermål. Jag frågar, om det är en human och rättvis ståndpunkt.

Jag vill sedan säga, att jag ser detta inte ur ensidig kvinnosynpunkt utan ser det ur mänsklig synpunkt, och jag kan inte underlåta att sluta detta med att säga, att vad kvinnorna framförde på sitt stora opinionsmöte den 8 mars och i sin resolution är verkligen av sådan art, att jag gärna vill citera det för att här på ett kort sätt framföra min innersta syn på saken. Den del av resolutionen, jag åsyftar, lyder sålunda: »Då vi fullgöra våra skyldigheter gentemot staten som arbetare, skattebetalare och familjeförsörjare, kräva vi också i gengäld den mänskliga rätten att fritt antaga det arbete, som vi veta oss hava förutsättningar för och som står oss till buds.»

Ja, herr talman, jag skall inte yttra mig längre angående denna sak, utan ber att få tillstyrka utskottets hemställan.

Herr **Magnusson** i Skövde: Herr talman! Endast ett par ord! Fröken Wellin sade, att det var den enskilde gifte mannens och icke riksdagens sak att tillse, att hemmet icke försumrades. Fröken Wellin har alldeles rätt, att det icke är riksdagens sak, knappast ens den gifte mannens, utan den enskilda gifta kvinnans sak att se till, att icke hemmet försummas. Och för att icke fröken Wellin skall behöva tro, att min ställning i föreliggande fråga bottnar i några mindre behagliga personliga erfarenheter, skall jag be att härmed få bjuda fröken Wellin till mitt hem under en veckas tid, gärna under riksdagstiden, medan jag är borta och ej kan kontrollera dess skötsel, och se, hur min hustru sköter hemmet. Och där är det ändå nio barn och femton personers hushåll. Jag avvaktar å min hustrus vägnar med lugn det betyg, fröken Wellin kommer att utställa.

Emellertid var herr Laurén uppe och försvarade utskottet, och om han också icke använde precis det uttrycket, så fann han ändå, att utskottets motivering var logisk. Men när utskottet i första stycket av sitt utlåtande kraftigt strukit under de olägenheter, som äro förenade med kvinnors innehav av statstjänst, särskilt mannens och hustruns samtidiga innehav, är det icke logiskt att omedelbart efteråt säga, att detta är ingenting att bry sig om. Allvarligare grepp kräver sannerligen denna fråga.

Vidare säger herr Laurén, att det första skälet för avslag är att behörighetslagen varit i tillämpning endast sedan förra året. Ja, men om den nu redan har verkat så ofördelaktigt, så är det väl icke skäl att vänta, tills dessa verkningar blivit ännu mycket större eller rent av till katastrofal olägenhet för samhället, utan det är väl skäl att se till, om icke någon ändring snarast kan vidtagas. Herr Laurén är så rädd om grundlagen och säger, att vi icke utan konflikt med denna kunna göra någonting. Men vi ha väl ändå rätt att göra en utredning, huruvida någon ändring av grundlagen behöver ske, om vi finna förhållandena så kräva, och det är ju allenast en utredning som påyrkas. Då är det väl ändå omöjligt att vidhålla, att grundlagen skulle utgöra ett hinder för bifall till reservationen.

Slutligen säger herr Laurén, att konsekvenserna av bifall äro större än kanske motionärerna tänkt sig. Jag tror fullt, att konsekvenserna äro stora, men

Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)

*Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.*

(Forts.)

jag tror också, att de äro nödvändiga att taga, ty vi kunna icke komma förbi detta problem. Och jag tror, att ur samhällets synpunkt och ur vidsträckt social synpunkt är det nödvändigt att försöka en lösning av detta problem. Det går icke att komma förbi detsamma.

Herr Jonsson: Herr talman! Jag begagnade tillfället i fjol att deklarerera min mening i föreliggande fråga och vill nu i år säga, att jag naturligt nog fortfarande står på samma ståndpunkt. Men jag har begärt ordet närmast för att få tillfälle att göra ett yrkande, som icke förut här har gjorts.

Innan jag går in på en motivering för den saken, vill jag emellertid helt kort och gott med anledning av fröken Wellins mycket lakoniska försök att lösa detta problem säga, att jag anser det vara den tänkbarast sämsta lösningen ur kvinnosynpunkt att vilja åberopa sig på mannens förmynderskap över kvinnan. Jag hade föreställt mig, att det låg i de moderna kvinnornas intresse att i alla avseenden hävda sin självständighet. Jag har nu den åsikten — som är mycket konservativ, för att icke säga reaktionär — att regeln bör vara den, att när en kvinna träder in i äktenskapet, bör hon försöka att ägna sig åt hemmet såsom den huvudsakliga uppgiften. Och jag hade kanske icke fått någon anledning begära ordet, därest jag i alla de diskussioner och resolutioner ifrån kvinnomöten, som hava förekommit i saken, hade kunnat spåra någon förståelse för den synpunkten, om jag hade kunnat finna, att man där hade den meningen, att nog är det riktigt, att den gifta kvinnan har sin huvudsakliga uppgift att fylla inom hemmets väggar, och om man också kunnat finna någon förståelse för, att vi här i alla händelser möta ett socialt problem i livet. Men då någon koncession åt sådana synpunkter knappast har förekommit och näppligen förekommer i tillräcklig grad ens i utskottets motivering, så har jag velat anföra den synpunkt, jag här har anlagt.

Jag delar alltså i det väsentliga den åskådning, som ligger till grund för motionärernas yrkande. Men däremot tror jag icke på, att en lagstiftning i ämnet kan hjälpa. Vi möta här en så oändlig skala av olikartade fall, och det blir enligt min mening alldeles omöjligt att stifta en lag, som råder bot på det onda. En lagbestämmelse kan, såvitt jag förstår — och jag har grubblat mycket på detta problem — icke ge någon full rättvisa, utan det uppstår då endast, såvitt jag kan förstå, nya orättvisor, och problemet kommer att bjuda på nya komplikationer, men det blir icke löst. Jag tror, att man genom en sådan här diskussion — och för att den kommit till stånd är jag motionärerna mycket tacksam — kan hoppas på, att man stärker det rättsmedvetande, som redan finnes ute i stora lager, och som kräver, att gift kvinna bör ägna sig åt hemmet såsom det väsentliga, och som också kräver, att hon, därest det finns någon möjlighet, frivilligt träder åt sidan till förmån för så många andra, som behöva den sysselsättning, hon har. Jag vill säga, att när hela vår skolundervisning vad beträffar flickornas fostran vilar på den uppfattningen, att än så länge skall kvinnan hava en väsentlig uppgift att fylla inom hemmet, så har man ju därmed också angivit, att det bör vara på det sättet, och att när en kvinna gifter sig, bör hon förlägga sin verksamhet inom ett annat område än där hon eventuellt förut varit verksam.

Jag skall vidare endast säga några ord om slutet av utskottets motivering, där man träder fram och ömmar för arbetarkvinnorna och för alla andra ute i tjänst, som icke äro i statstjänst utan i det privata förvärvslivet, om jag så får uttrycka mig. Då vill jag såsom en allmän reflexion säga, att ibland arbetarklassen och bland arbetarklassens kvinnor råder, såvitt jag uppfattat stämningen och förstår den, icke den uppfattningen, att det är någon särskild förmån att få vara ute i förvärvsarbetet. Och när en arbetarkvinna gifter sig, är det i regel icke så, att hon anser, att det är en nåd att stilla bedja om att fort-

farande få vara kvar i det arbete, hon eventuellt förut haft, utan är det så, att arbetarhustrun måste träda in i förvärvsarbetet, så är det långt efter sedan hon trätt in i äktenskapet, när familjen blivit större och ekonomiska svårigheter uppstått. Och det anses då icke såsom någonting, som man bör sträva efter, utan snarare som en olycka. För att nu fästa sig vid en detalj i det resonemang, som utskottet för, finner jag det något egendomligt, att man särskilt vill tänka på »mjölkerskan i ladugården». Den uppfattning, jag hittills fått av lantarbetarnas ekonomiska strävanden, har varit den, att man skulle försöka så långt det är möjligt att befria hustrurna från den ofta mycket olägliga skyldigheten att arbeta i ladugårdarna vid sidan om all den övriga verksamhet, hon har såsom husmor.

Till slut säger utskottet, att det är icke utrett, huruvida den gifta kvinnans arbetsprestation i stort sett är mindre tillfredsställande än andra befattningshavares. Det är ju riktigt. Men nog kan man väl ändå säga, att åtskillig sannolikhet talar för, att när en kvinna har två uppgifter, dels den att utföra ett förvärvsarbete, som skall vara tillräcklig uppgift för henne under normala förhållanden, och vidare skyldigheten för henne att ändå såsom husmor, huru det nu kan bli, förestå hemmet, så distraheras hon, och, för såvitt hon icke är en alldeles underbar kvinna, kan hon icke helt fylla båda uppgifterna, utan någondera måste bli lidande, icke annat än jag kan förstå. Men när så utskottet helt lätt och ledigt löser detta problem genom att säga, att skulle det befinnas vara på det sättet, ankommer det på vederbörande ledning att i sådant hänseende åstadkomma rättelse. så vill jag fästa uppmärksamheten på, att här är det fråga om kvinnor i statstjänst. Och det skulle vara mycket bra att få veta, hur en ledning för ett verk skall bära sig åt i sådant fall, när det gäller kvinnor, som äro anställda i statens eller t. o. m. i kommunernas tjänst. På det privata området löses problemet mycket lättare. Där tar arbetsgivaren den kraft, som är för uppgiften den lämpligaste. Och är det så, att han har att välja mellan en ogift kvinna och en gift kvinna, som kanske är i stort behov att få denna arbetsförtjänst, och båda äro lika skickade att fylla uppgiften, brukar han väl i regel, så långt min erfarenhet säger mig, taga den gifta kvinnan.

Jag skall nu komma fram till det yrkande, jag vill ställa. Jag har redan anförut, att jag icke kan gå med på ett positivt beslut, därför att jag icke tror på möjligheten att med en lagstiftning åstadkomma någon rättelse i det här fallet, utan att därigenom endast skulle uppstå nya komplikationer till problemet. Därför kan jag icke heller gå med på reservationen. Jag kan heller icke göra detta av den anledningen, att jag har den meningen och städe har hävdat den, att när man begär en utredning, skall den, som begär denna utredning, tydligt kunna säga, vad han vill, och peka ut en framkomlig väg, ty annars är det icke någon idé att begära, att några andra herrar skola sätta sig ned och försöka knäcka ett problem, som han själv icke kan ens tillnärmelsevis knäcka. Men jag kan, som sagt, icke heller dela det resonemang, som föres av utskottet, och som, såsom visst herr Magnusson i Skövde påpekat, är motsägande i sina olika delar.

Därför ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag men med uteslutande av motiveringen.

Fru Östlund: Herr talman! Jag har ju redan en gång tidigare haft tillfälle säga min mening i denna fråga, men måste med några ord be att få bemöta något av vad som blivit sagt här i dag.

Jag skulle kanske allra närmast vilja besvara herr Jonssons fråga, som han ställde — och som väl kanske är en samvetsfråga till oss kvinnor — jag känner mig i någon mån träffad. Huru klarar, säger han, en gift kvinna två uppdrag, nämligen att vara husmor i sitt hem och att samtidigt hava en offent-

*Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors in-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)*

Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag
(Forts.)

lig tjänst eller ett offentligt uppdrag? Ja, det beror på, herr Jonsson, vad man menar med att sköta ett hem. Men har en kvinna, som har ett arbete, ordentligt betalt för detta, behöver man icke alls vara »underbar» för att kunna hålla hemmet skött, även om man icke skalar varena potatis själv. Huvudsaken är, att makarna kunna hjälpas åt att klara hemmets ekonomi. Det har åtminstone för ofantligt många kvinnor blivit det viktigaste.

Jag skulle också på samma gång vilja svara på en annan fråga. Man undrar, hur i all världen det kommer sig, att Stockholms fackligt organiserade kvinnor tagit parti här och vilja söka bevara rätten för kvinnan att få arbeta. Det var en mycket lämplig illustration, som herr Jonsson gav därav. Herr Jonsson säger, att när ett par unga människor gifta sig, är det icke alls angeläget för hustrun att under alla förhållanden behålla sitt arbete, utan hon avsäger sig helst detta, och först när det kommer bekymmer till, när det blir flera barn o. s. v., börjar hon vända sina blickar utåt till arbetsfälten för att hjälpa till med hemmets ekonomi. Ja, så är det. Det är just denna erfarenhet, som Stockholms fackligt organiserade kvinnor äga, som gjort, att de ställa sig betänksamma, när det gäller att kringskära deras rätt till arbete.

Nu har man talat om, att här avses endast dem, som innehava statstjänst. Men jag ber att få erinra om, vad en ärad vän och partikamrat, herr Hagman, yttrade redan i följ. Han sade, att det visserligen här endast är fråga om statstjänst, men blir det en ändring beträffande statstjänsterna, kommer det naturligtvis att föra sina verkningar till de kommunala och privata arbetsområdena. Svenska Dagbladet anför detsamma i dag, och säger att en här avsedd bestämmelse komme naturligtvis att återverka på alla andra arbetsområden. Detta är också kvinnornas uppfattning.

Jag tillåter mig att göra en reflexion här. När motionärerna anvisat den utvägen, att kvinnorna skulle kunna få en kortare arbetstid för att så småningom underlätta den frivilliga avgången — och herr Hage säger att man här vill åstadkomma en mjukare form för denna avgång — så är det egentligen rätt lustigt. Ty männen kunna aldrig förneka sin »ridderlighet», när det gäller kvinnorna. Här vill man bortföra dem från framför allt de bäst betalda arbetsområdena och förmodligen undan för undan från de övriga. Och då säger man: vi skola icke göra det brådstörtat, vi skola icke avskeda dem, det skall ske på ett mjukare och behagligare sätt. Men de skola i alla fall bort. Jag tycker, det är en underlig ridderlighet.

Det har också framförts så ofantligt mycket klander emot de gifta kvinnorna, och man har på grund av såväl statistik som hörsägner sökt göra troligt, i varje fall i den allmänna diskussionen, att de gifta kvinnorna icke skulle kunna sköta sitt arbete så bra som ogifta kvinnor och män. Herr Öhman har anfört statistik, men jag skall beträffande herr Öhmans höga siffror be att få framhålla att långvarig sjukdom kan ju drabba vilken som helst, gift eller ogift. Jag skulle kunna anföra exempel på, där gift kvinna varit ledig två år på grund av tuberkulos. Jag vet icke om det var det exemplet, som herr Öhman anförde, men det vore orimligt, om man skulle säga, att därför att en kvinna är *gift* och råkar ut för sjukdom, detta skulle ställa henne i en sämre klass än andra, som råka ut för precis samma olycka. För övrigt är det inte så stor skillnad i sjukledigheten för gifta och ogifta kvinnor, om man frånräknar ledighet för havandeskap. Och om jag skulle till det eller de verk, som hava kvinnliga befattningshavare ställa en fråga: Äro alla ogifta kvinnor utan vank och tadel i sitt arbete? eller: Äro alla män, som äro anställda i statens tjänst, utan vidare utmärkta i sitt arbete? skulle jag få till svar, att de naturligtvis inte äro det. Nej det är naturligtvis så med statstjänsten som i alla livets förhållanden, och i synnerhet, vill jag säga, när det gäller kvinnorna: hava de inte fyllt måttet som ogifta, bli de naturligtvis inte märkbart bättre i

det fallet som gifta men knappast sämre heller. Men man kan fråga någon gång, hur det är möjligt att t. ex. mindre god arbetskraft någonsin befordras till ordinarie. När man så talar om att man skulle vilja underlätta möjligheten för kvinnorna att få sköta sina hem och minderåriga barn, hänvisar jag till som förut: det finns en paragraf i den nuvarande behörighetslagen, som är strängare än de bestämmelser, som motionärerna och reservanten vilja införa, den säger, att när en kvinna inte är i stånd att sköta arbetet på tillfredsställande sätt, är hon skyldig att taga sig ledigt, men efter vad jag kan förstå har denna inte blivit i egentlig mening tillämpad.

Så skulle jag vilja säga en sak till, när jag talar om varför gifta kvinnor önska få behålla sitt arbete, vare sig de äro statsanställda eller anställda i kommunal eller enskild tjänst. Jag utgår från förhållandena i Stockholm — man har ju också sagt, att detta är ett stockholmsintresse mera än ett landsortsintresse. Här kostar ofta en tvårumslägenhet 2,000 à 2,500 kronor. Hur pass stor lön skall en man ha för att kunna ensam klara detta? Ett enkelrum, som jag vet unga människor ha, kostar ända till 1,200 kronor. Det är ofta hälften av hela inkomsten. Det är ofta den erfarenheten — jag återgår till vad jag förut svarat herr Jonsson —, som tvingar kvinnor ut i förvärsarbete, och det komme att för många, många familjer rubba ekonomien, om inte hustrun får fortsätta arbetet, och det är visst inte sagt, att det är utan uppoffring, kvinnorna gå ifrån hemmet.

En fråga, som ligger bakom allt detta och som ändå inte annat än tillfälligtvis blivit berörd, är lärarkårens ställning, och jag skall också taga upp den ett ögonblick. Man talar här om, att lärare och lärarinnor ofta äro gifta och sitta med dubbel inkomst. Så sägs det: Det är inte nog med, att de skola hava dubbel inkomst, utan de skola hava dubbla bostäder, vedbrand och lyse eller ersättning härför, ty människor bo ju i allmänhet i samma lägenhet, sedan de äro gifta och hyra ut den andra eller skola hava kontant ersättning. Det kanske skulle vara lämpligare att — i stället för att angripa lärarkåren — ändra dess löneförmåner till kontant lön och låta dem få ordna sina bostadsförhållanden själva som de behaga. Det vore en väg ut ur svårigheterna, och likaså är det oriktigt att uteslutande fästa sig vid några förmåner, som man kanske med varmt hjärta givit denna kår förut och nu vill taga tillbaka, därför att man tycker, att de utnyttjas på ett olämpligt sätt. För övrigt kunna vi inte undgå att dagligdags se — jag har sett det, så långt jag kan minnas tillbaka — att det finns människor, med stora inkomster och kanske tillräckliga summor till sitt förfogande år efter år utan att man kan se, att vare sig mannen eller hustrun utför något egentligt arbete, men de hava allt, vad de behöva, och leva högt och flott. Det få vi finna oss i. Här representerar dock den dubbla inkomsten *två människors arbete*, om de så vilja slå tillsammans sina inkomster eller leva upp dem var för sig det borde väl vara deras ensak.

Jag anser slutligen, att jag nästan skulle kunna yrka bifall till utskottets förslag på grund av vad alla föregående talare anfört före mig, ty nästan alla hava kommit till samma resultat, att när det gäller lagstiftning, kan man nästan ingen vart komma. Här har herr Lindberg sagt detta, och herr Ahl säger det i sin reservation så tydligt, som man gärna kan begära, nämligen: »Någon förändring av lagen om lika behörighet för kvinnor som för män att innehava statstjänst och allmänt uppdrag bör icke ifrågakomma. Något förbud för gift kvinna att innehava dylik tjänst synes icke heller vara av motionärerna ovillkorligt ifrågasatt.» Men så återkomma både motionären och herr Ahl till att statsmakterna i någon mån böra »bättre än för närvarande tillgodose mäns och gifta kvinnors anspråk på arbetsutkomst». Jag ser inte någon annan utväg än att det är meningen att inrätta flera tjänstemannaplatser? Annars går ju allting numera ut på indragning. Jag menar, att när alla, ge-

Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)

Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)

nom diskussion både offentligt och i riksdagen komma till det resultatet att något förbud för gifta kvinnor att inneha arbetsanställning inte är möjligt eller önskvärdt, finnes ingen annan förklaring än att — som herr Lindberg sagt och som även herr Jonsson gjorde sig till tolk för — man velat hava upp frågan till diskussion för att om möjligt påverka den allmänna opinionen. Men är det nödvändigt att göra attack, som nu skett, mot en hel grupp kvinnor och deras arbetsanställning, och är det nödvändigt att upptaga riksdagens tid och krafter för att få fram denna opinion? Mig förefaller det, som om det skulle finnas mycket enklare och ginare vägar för att nå detta mål. Och att motionärer hade betydligt skjutit över målet, om de motionera och säga som herr Lindberg, att de känna sig tillfreds med att ha fått i gång diskussionen. Jag tycker, att det skulle vara »tröst för ett tigerhjärta», men jag skulle vilja säga, att inte skulle jag vara tillfreds med att bara hava fått en diskussion till stånd, om jag väckt en motion.

Det är med anledning av dessa reflexioner, herr talman, som jag helst skulle önska, att denna fråga bleve slutagerad i den form, som den hittills fått. Kan det sedan komma några andra uppslag, där vi kunna hjälpas åt att lösa frågan om arbetslösheten skall jag gärna taga del. Därmed ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Löfgren i Stockholm: Herr talman, mina damer och herrar! Om en främling från ett annat land, vilken inte kände vår politiska historia under de senaste åren, kommit in under denna debatt och hört, vad som här har yttrats, skulle det inte förvåna mig, om han frågade sin ledsagare: Diskutera de kvinnans rösträtt? Han hörde nämligen samma skäl, som anförts emot kvinnans rösträtt och som vid varje tillfälle, då frågan om ökning av kvinnans rättigheter varit uppe, anförts mot en sådan ökning. Man kunde emellertid visa på det förhållandet, att det fanns flera kvinnor i salen, som manhaftigt och tämligen manstarkt försvarade sina positioner, och då bleve det ju klart, att frågan måste vara en annan. Han fick då det svaret, att här gäller det inte att införa någon ny rättighet för kvinnan, utan här gäller det att taga bort en rättighet eller i varje fall väsentligt modifiera och förminska verkan av en rättighet, som hon alldeles nyligen har fått. Och vilka är det, som egentligen anföra dessa skäl? Vilka är det, som gå i spetsen för attacken, när det gäller denna inskränkning utav kvinnans nyligen undfångna rättigheter? Det är väl den unga högern, som går i harnesk? Nej, ingalunda. Det befinnes vara den unga socialdemokratien, som går i spetsen för attacken.

I själva verket är det en fråga utav mycket stor vikt, som vi här diskutera, inte bara ur principiell utan också ur praktisk synpunkt, framför allt det senaste. Saken är ju nämligen den, att när vi helt nyligen antogo behörighetslagen, den lag, varigenom kvinnan fick i det stora hela samma rättigheter som mannen, även när det gäller allmän tjänst, så var det en mycket svår del utav problemet, som man lade undan och sköt på framtiden. Det var frågan om verkningar. Det var frågan om lönespörsmålet, det var frågan om regleringen av förhållandet emellan de nya element, som härmed kommo in i tävlan, till de gamla om statsanställning. Det var denna fråga, som vi i fjol hade en liten försmak av, när det gällde att bestämma avlösningsförhållandena för kvinnliga befattningshavare, en reglering, om vilken det då uttryckligen sades ifrån, att den var provisorisk, och som i själva verket inte kan bli fullt definitiv, tills lagen om kvinnans likställighet med mannen i fråga om statsanställning har fått verka så att man fått se på vad sätt man behöver också i fråga om statsregleringen och de ekonomiska konsekvenserna taga hänsyn till dess verkningar. Redan i den debatt, vi i fjol hade, kom det problem upp, som vi också i dag egentligen haft att kämpa med och som vi ifrån olika håll hört behandlas

på olika sätt, nämligen frågan om likalönsprincipens förhållande till behovsprincipen. Här har i debatten i dag åtskilliga gånger talats om behovsprincipen, och man har egentligen tagit för givet, att striden mellan utskottets förslag och reservationen också var en strid emellan behovsprincipen och likalönsprincipen. Jag vill inte nu taga upp den frågan på annat sätt än att jag vill påpeka, att vänstern åtminstone hittills har varit tämligen enig om att vilja lägga likalönsprincipen till huvudgrund för bestämmandet av statstjänstemännens löner, även när det gäller förhållandet emellan kvinnliga och manliga befattningshavare. Men jag för min del tillät mig redan i fjolårets debatt att påpeka, att jag ingalunda utan vidare var beredd att i och med det att man hade likställt kvinnan med mannen, också taga för givet, att likalönsprincipen rent och oförfalskat och i sin fulla konsekvens skulle genomföras utan modifikationer. Jag sade på följande sätt och ber att få läsa upp det: »När det gäller att få en definitiv lönerglering till stånd, vill jag för min del inte utan vidare ställa behovsprincipen och likalönsprincipen i oförsonlig motsättning till varandra. Man kan mycket väl tänka sig en *samtillämpning* av båda principerna, där likalönsprincipen dock bör utgöra huvudlinjen. Med lika lön menar jag då lika lön för lika mycket och lika gott arbete. Skulle det verkligen visa sig» — och det kan endast erfarenheten visa — »att kvinnorna göra sämre eller mindre arbete, är inte längre likalönsprincipen tillämplig. Även om vi sålunda lägga likalönsprincipen till grund, kan den, som sagt, många gånger behöva modifieras av behovsprincipen, av statsfinansiella skäl i somliga fall, av humanitära i andra.» Jag kan inte finna annat än att vad som är berättigat bakom reservantens yrkande och motionärernas framställningar, det är givetvis det, att det, särskilt i fall av arbetslöshet, kan behöva vidtagas en jämkning, en jämknings, som eventuellt kan förekomma på andra områden också, t. ex. när det gäller att draga in rätten till bisysslor, när det gäller att betala full lön även under tider, när arbetet är mindre o. s. v. Man har sagt mig — jag känner det inte närmare — att i den danska lagen finnes en hel del modifikationer, som just taga hänsyn till behovsprincipen i dylika fall. Jag säger, att det berättigade här är den tanken, att eventuellt även när det gäller gifta personers samtidiga anställning i statstjänst kan behövas en jämkning, antingen det skall ske på både mannens och kvinnans bekostnad, eller bara kvinnans, eller varför inte bara mannens? Det beror på förhållandena och på närmare utredning. Men ifall man har tagit sikte låt vara bara på detta begränsade område, då skulle klämman i denna reservation lytt på det sättet, att man bett Kungl. Maj:t utreda, vilka åtgärder som kunna vidtagas i syfte att begränsa gifta personers samtidiga innehav av löneförmåner under statstjänst. Då hade man varit inne på den bog, på vilken man med viss rätt rört sig under diskussionen, men däremot är det yrkande, som nu framställts, riktat mot behörighetslagens idé: likställigheten, vilket jag strax skall visa.

Man har, som jag antydde i början av mitt anförande, här hört alla möjliga skäl, som tidigare anförts, när det gällt en ökning av kvinnans rättigheter, särskilt att kvinnan är till för att sköta hemmet, och att utövanget av varje ofentlig funktion, den må vara aldrig så begränsad, förminskar och försämrar hennes förmåga att sköta hemmet. Jag tror detta tal är bemött redan förut av en kvinnlig talare, och jag ber att få understryka det. Tro ni, att det medför en försummelse mot hemmet, om kvinnorna bibehålla sin anställning? Är det inte tvärtom just för att få möjlighet och medel att bättre omse hemmet och de sina? Inte släpar kvinnan och sliter i statstjänst längre än hon behöver, utan det är just för att med sin arbetskraft bidra till hemmets vård och utveckling, som hon underkastar sig detta särskilda arbete.

Sålunda vill jag gärna vara med om en utredning, men den kommer säkerligen vår bön förutan. Ett grundligt övervägande skadar inte utav de fall, där

Ang.
begränsning
av gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)

Ang.
begränsning
af gifta
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)

den nu gällande likalönsprincipen kan behöva modifieras av behovsprincipen, även när det är fråga om kvinnans anställning i statstjänst. Därvid nödgas jag säga, att om man skulle komma i motsättning till vad jag skulle tro är ett allmänt krav inom kvinnorörelsen, nämligen att driva likalönskravet, jag skulle nästan vilja säga, in absurdum, skall jag för min del inte längre ge min röst åt detsamma. Men lika litet vill jag under några omständigheter vara med om att skriva under en resolution eller vara med om ett beslut som detta. Man må säga vad man vill, och det har ju här sagts, att man visst inte vänder sig mot likställigheten. Men vad säges här i detta yrkande? Jo, där säges, att man yrkar på åtgärder i syfte att begränsa gifta kvinnors innehav av statstjänst, alltså själva rätten att inneha sådan.

Ja, herr talman, ett sådant yrkande hoppas jag, att denna kammare, helt kort efter det den genom en rad utav lagar har lyft upp kvinnan till samhällelig likställighet med mannen, inte vill biträda, och ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häruti instämde herrar *Mogård, Västberg, Pettersson* i Hällbacken, *Norsell* och *Hallén*.

Herr förste vice talmannen **Hamilton**: Jag kan i huvudsak ansluta mig till vad den siste ärade talaren anförde och skall därför blott ett ögonblick uppehålla kammarens tid.

På mig har debatten i dag gjort samma intryck som på herr Löfgren i Stockholm. Det var genklang från forna tider, då vi arbetade för att kvinnan skulle få sina fulla medborgerliga rättigheter, rösträtten, tillfälle att få säte i riksdagen och även att bli statsanställd. Den gången kom oppositionen från yttersta högern. Man ansåg, att steget var alltför demokratiskt. Nu kommer den från yttersta vänstern, och man vill nu liksom då visa omsorg om hemmen, och jag medger, att man bör ha omsorg om hemmen, och att kvinnans främsta plats är där, men varför skall man därvidlag bara tänka på den statsanställda kvinnans hem? Varför skall man särskilt hindra *henne* att tävla på arbetsmarknaden. Det finns andra kvinnor, fabriksarbetarens hustru t. ex., och även, som nyss nämnts, statkarlens, som mjölkar korna. Varför böra inte dessa bindas vid sina hem och sköta dem likaväl som de statsanställda?

Och vill man, att tävlingen inte skall ske på arbetsmarknaden mellan dessa kvinnor, varför låter man då de statsanställda männen tävla på den enskilda marknaden och få lov att inneha enskilda anställningar och därigenom taga brödet ur munnen på andra? Jag finner för min del, att hava vi en gång gjort kvinnan likställd med oss män och varit med om beslutet att låta *henne* få samma rätt som statsanställda män, skola vi väl inte taga denna rättighet ifrån *henne*, och vi få väl inte lov att beteckna det som ett brott, om en kvinna gifter sig. Jag har för min del varit med om att skänka kvinnan hennes fulla rättigheter, och jag skall inte i dag frångå den ståndpunkt, jag förut intagit, och yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr **Laurén**: Herr talman! Gent emot herr Jonsson i Eskilstuna och hans förslag att stryka motiveringen, kan jag icke finna annat, än att det vore att säga motionärerna helt tvärt, att deras framställning icke förtjänar avseende. Jag tror, att frågan är av så stor vikt, att utskottets motivering icke bör strykas.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande.

Herr **Lindberg**: Herr talman! Jag kan icke dela den uppfattning, som uttalades av herr Löfgren i Stockholm, att ett bifall till reservantens yrkande

innehär, att riksdagen går in för en begränsning av *rätten* till statstjänst. Här begäres en begränsning av innehavet. Detta innebär givetvis, så vitt jag förstår, att statsmakterna vid en utredning skulle undersöka, huruvida man exempelvis inte kan tänka sig den möjligheten, att en gift kvinna avstår ifrån sin arbetsanställning hos staten under en viss längre period eller tills vidare. Det sker givetvis därmed en begränsning i innehavet, men det sker icke, principiellt sett, någon begränsning i hennes rättigheter.

Ang.
begränsning
av gifter
kvinnors inne-
hav av stats-
tjänst och all-
mänt uppdrag.
(Forts.)

Jag ber, herr talman, att fortfarande få yrka bifall till reservationen.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan, 2:o) avslag därpå och bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen samt 3:o) bifall till det av herr Jons-son under överläggningen framställda yrkandet; och förklarade herr talman- nen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förstnämnda propositionen. Votering begärdes likväl av herr Ahl, varför herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående pro- positionerna, av vilka därvid den under 2:o) angivna nu antogs till kontra- proposition. I överensstämmelse härmed blev efter given varsel följande vote- ringsproposition uppläst och godkänd samt anslagen:

Den, som vill, att kammaren bifaller femte tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 7, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bi- fallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voterings- propositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet.

Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda om omröst- ningens resultat, vadan namnupprop verkställdes. Därvid avgåvos 99 ja och 96 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 11.

Avgåvos två motioner, nämligen av:

herr *Dahlén m. fl.*, nr 431, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 213, angående anslag för bekämpande av arbetslösheten; och

herr *Holmström* i Gävle, nr 432, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 209, med förslag till lag om åläggande av skyldighet för ägare av fastighet i stad att utgiva ersättning för anläggning av gata och kloakledning så ock att i visst fall upplåta mark till gata.

Dessa motioner bordlades.

§ 12.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Ko- nungen, nämligen:

från statsutskottet nr 3 A, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1926—1927 under riksstatens tredje huvudtitel, innefattande anslagen till utrikesdepartementet;

från bevillningsutskottet:

nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa ändringar i förordningen den 9 juni 1911 (nr 80) med tulltaxa för inkommande varor samt i den vid sagda förordning fogade tulltaxa;

nr 119, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tullfrihet för cyanväte;

nr 120, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående fortsatt tillämpning av förordningen den 17 maj 1923 (nr 113) om utgörande av en särskild stämpelavgift i vissa fall vid köp, byte eller införsel till riket av pärlor med flera lyxvaror; och

nr 121, i anledning av väckta motioner om höjning av tullen å fönsterglas; samt

från första lagutskottet nr 122, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 20 juni 1924 om viss panträtt i spannmål.

§ 13.

Till bordläggning anmäldes bevillningsutskottets betänkande, nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa inrikes postavgifter, ävensom väckt motion angående postbefordringsavgiften för vissa utgivarekorsband.

§ 14.

Justerades protokollsutdrag.

§ 15.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Nylander</i>	under 14 dagar fr. o. m. den 14 april,
» <i>Törnkvist</i> i Karlskrona	» 6 » » » 12 »
» <i>Winkler</i>	» 6 » » » 11 » och
» <i>Lagerkwist</i>	» 6 » » » 12 » .

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5.25 e. m.

In fidem
Per Cronvall.